

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER FAKÜLTESİ

I. ULUSLARARASI

SOSYAL BİLİMLER ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

(5-6 MAYIS 2021)

TEBLİĞ ÖZETLERİ

– 1 –

Editörler:

Doç. Dr. Cafer ACAR

Dr. Öğr. Üyesi Aydın KUDAT

Arş. Gör. Hasan SELEK

ULUM Yayınları:

Yayınevi: ULUM Yayınları (ULUM İslami İlimler Eğitim ve Araştırma Merkezi Derneği, Sertifika No: 47238)

ISBN:

Kitabın Adı: 1. Uluslararası Ankara Sempozyumu Tebliğ Özetleri

Editörler:

Cafer ACAR (ORCID: 0000-0003-1818-5958)

Aydın KUDAT (ORCID: 0000-0002-8153-8181)

Hasan SELEK (ORCID: 0000-0003-2843-6714)

E-Yayın Adresi:

E-Yayın Tarihi:

Sempozyumu Düzenleyen: AYBÜ İslami İlimler Fakültesi Esenboğa Merkez Külliyesi C Blok Dumlupınar Mahallesi, 06760 Çubuk/Ankara Tel: 0312 9060610

© Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz. Kitaptaki yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

TAKDİM

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi olarak “Sosyal Bilimler Öğrenci Sempozyumu” adıyla gerçekleştirdiğimiz bilgi şölenine ait genişletilmiş özet kitabının kisve-i tab’a bürünmesinin sevincini yaşıyoruz. Makalelerin tam metnini ise bazı bilimsel süreçlerden geçtikten sonra kitap bölümü olarak yayınlama gayreti içindeyiz.

Dinî ilimler, Sosyal Bilimlerin temel alanlarından biri olup toplumsal hayatın daha müreffeh düzenlenmesinde etkin rol oynamaktadır. Dinî ilimler, sadece teorik bilgiyi üretmek ve bunu yalnızca belli bir kitleyle paylaşmakla yetinmeyip farklı vesilelerle toplumu da paylaşım sürecine katmayı gerekli kılmaktadır. Bu ve benzeri etkinlikler aracılığıyla bilim insanların ürettiği çalışmaların geniş kitlelere yansıtılması mümkün olmaktadır. Üniversitelerin ürettiği, paylaşıp aktardığı bilimin topluma faydalı bir değere dönüşmesi için sadece hoca, öğrenci ve kampüs ile münhasır kalmayıp toplumun diğer kesimleriyle paylaşılmasını zaruri kılmaktadır. Sempozyumun ana teması “Sosyal Bilimler Öğrenci Sempozyumu” olarak seçilmesinde hedeflenen hususlardan biri bu düşüncedir.

Sosyal ve dini ilimlerin farklı alanlarında, farklı seviyede genç bilim insanlarının bir araya gelip ürettikleri bilimsel çalışmalarını sunmaları buna vesiledir. Ayrıca küllî ilimden süzülen katreler mesabesindeki cüz’î malumatlar ortak değer haline getirilip paylaşıldıkça bereketlenir. İlim, irfan ve hikmet geleneğimizde bunun kodları mevcuttur. Bu gibi etkinlikler bu geleneği ihya adına önem arz etmektedir.

Genç bilim insanlarının bir araya geldiği bu bilgi şöleninde aynı amaç ve ideali paylaşarak katılmaları takdire şayandır. Özellikle son yıllarda ortaya çıkan bütünsel bir bakış açısıyla bilgiyi ele almak adına inter-disipliner bakış bunun yanı sıra yeni metot ve anlayış biçimleri olan multi-disipliner, trans-disipliner ve çapraz disiplinli gibi kavramlar tartışılırken, kodları medeniyetimizde mevcut olduğuna inandığımız İslam kültür havzalarındaki bilgi bütünlüğü geleneğinde günümüze ışık tutacak tecrübeler mevcuttur.

Bu bilgi şölenini düzenlemekle öğrencilerimizin akademik hayatlarında ortaya çıkardıkları ilmî çalışmalarını görüş ve düşüncelerini tanıtmak, onları bilimsel ürünler üretmeye hazırlamak, bilimsel araştırma tekniklerini kullanmaya alıştırmak, sunum tekniklerini hazırlamada aşinalık kazandırmak, sadece

fakülte/sınıf ortamında ve yazılı değil, değişik platformlarda ve değişik toplum katmanlarına karşı sözel anlatım becerilerini geliştirmek amaçlanmaktadır.

İslami İlimler Fakültesi olarak, bu duygularla her sene tertiplemeyi kararlaştırdığımız sempozyumlar silsilesinin öğrencilere dönük olanı gerçekleştirmiş bulunmaktayız. Bu vesileyle iştirak eden bütün katılımcı öğrencilere, danışmanlarına, bu bilgi şöleninin gerçekleştirilmesinde emek ve katkıları bulunan herkese teşekkür ederiz.

Sempozyum Yürütme Kurulu

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	3
SAHÎHAYN RİVAYETLERİ ÖZELİNDE ŞİRK MESELESİ	9
Hayrunnisa KAHVECİ	
İBN HİŞAM'DA GEÇEN OLAĞANÜSTÜ KISSALAR	12
Sadık GÜNDOĞDU	
HÂRİRİZÂDE KEMÂLEDDİN EFENDİ'NİN TURFETÜ'L-MÜSTERSELE ALE'T-TUHFETİL-MÜRSELE ADLI ESERİNDEKİ VAHDET-İ VÜCÛD VE ONA BAĞLI MESELELER	15
Elmas ABDİKOĞLU	
NEFS EĞİTİMİ EKSENİNDE ASETİZM(ÇİLECİLİK) KAVRAMI: ANNA FREUD'İN "EGO VE SAVUNMA MEKANİZMALARI PSİKANALİZİ" ÖRNEĞİ	18
Emrullah ASTAN	
ABDURRAHMAN ŞEREF EFENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME	21
Mustafa ÖĞREN	
İBN HİŞAM'IN ES-SİRE'SİNDE OLAY-MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA COĞRAFİ YERLEŞİM MERKEZLERİ	24
Sevde GEDİKLİ	
ARAPLARDA KİYÂFET KÜLTÜRÜ	27
Merve HASOĞLU	
YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI OLARAK TARİKATLARIN İNSAN YETİŞTİRMEDE UYGULADIKLARI YÖNTEMLER	31
İlhan KASIRGA	
GENÇLİK EDEBİYATI VE DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÖĞRENCİLERİN WATTPAD UYGULAMASI VE KİTAPLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	37
Feride DEMİRTAŞ	
TÜRKİYE'DE DİNİ GRUPLARIN İNSAN KAZANMA YÖNTEMLERİNİN SOSYOLOJİK İZAHİ	39
Ayşegül KİP	

POSTMODERNİZM'İN KADIN KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	42
Ayşegül KİP	
FRİTZ OSER'İN DİNİ YARGI TEORİSİ	45
Medine KARA	
ERNEST HARMS'İN DİNİ GELİŞİM TEORİSİ VE DİĞER DİNİ GELİŞİM KURAMCILARIYLA KARŞILAŞTIRMASI	47
Kübra KARAMEMİŞ	
ÇOK EŞLİLİĞİN TARİHİ, NEDENLERİ VE AİLE BİREYLERİ ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK ETKİLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME	49
SümeYra AÇIK	
BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIF UYGULAMASI VE YAZ KUR'AN KURSLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR	53
Yahya ÜÇER	
IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI TEMSİLCİLERİNDEN ES'AD NÂ'İB VE KEŞKÜL ADLI ESERİ	57
Ghufran Hatem AL-SHAFEAY	
İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE DİNİ REFERANSLARIN KULLANIMI	60
Merve CEYLAN	
MODERN ARAP VE FARS EDEBİYATINDA ANNE KONULU ŞİİRLERE GENEL BİR BAKIŞ	63
Ayşe KAŞ	
EBÛ İSHÂK ES-SAFFÂR'IN HUDÛS DELİLİNE YAKLAŞIMI	65
HümeYra Sevgülü HACİİBRAHİMOĞLU	
İSLAMOFOBİ'NİN ARTIŞINDA NEO-SELEFİLİK ETKİSİ	69
Merve Nur TEKECİ	
SÜMBÛL EFENDİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE SÜMBÛL EFENDİ TEKKESİ	72
Esra ÇAYKARA	
ELMALILI MUHAMMED HAMDİ'NİN (1878-1942) VE ÖMER NASUHİ BİLMEN'İN (1883-1971) TEFSİRLERİNDE TAKVÂ KAVRAMININ TAHLİLİ	75
Mehmet Ali YASAK	

**İBN HALDUN’UN KALKINMA POLİTİKALARI ÜZERİNDEN ORTADOĞU VE
AFRİKA COĞRAFYASINA BAKIŞ _____ 78**

Muhammet AYDOĞAN

**MODERN PSİKOLOJİNİN VE TASAVVUF PSİKOLOJİSİNİN MUTLULUK
KAVRAMINA BAKIŞ AÇISI _____ 81**

Şeyma GEDİK

HANEFÎ MEZHEBİNİN YAYILMASI VE BUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER ____ 83

Fatma Betül ASIL

**MÂTÜRÎDİLİĞİN TEKLİF HÜKMÜ BAĞLAMINDA İLAHİ ADALET VE İNSAN
SORUMLULUĞUNA BAKIŞI _____ 86**

Yunus ÇAYKARA

**LOKMAN SÛRESİ BAĞLAMINDA ÇOCUK EĞİTİM METODLARININ MODERN
DÖNEME YANSIMASI _____ 88**

Esra DOĞAN – Prof. Dr. Mehmet Halil ÇİÇEK

İSLAM HUKUKUNDA MÜNAKASA (EKSİLTME) USULÜ İHALE _____ 90

Şeyhmus AKSAK

**ZORUNLU GÖÇ SONRASI TÜRKİYE’DE YAŞAYAN SURİYELİ
EDEBİYATÇILAR VE ESERLERİ _____ 93**

Nagihan DURMUŞ – Doç. Dr. Osman DÜZGÜN

**İMAM MÂTÜRÎDÎ’NİN TEKFİR MESELESİNE YAKLAŞIMI- KİTÂBÜ’T-
TEVHÎD ÖRNEĞİ _____ 96**

Esranur TELLİOĞLU

İSLAM TARİHİNDE CAMİ VE SİYASET İLİŞKİSİ: EMEVÎLER ÖRNEĞİ ____ 99

Fatma POLAT

**İRAN DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE BİR İNCELEME: TEMEL FAKTÖRLER,
İKİLEMLER, HEDEFLER _____ 102**

Khalilullah RASULİ

KUR’ÂN-I KERÎM’DE “KÂNE” VE TÜREVLERİ _____ 104

Muhammed TÜR KARSLAN

HEREVÎ’DE NİHAİ MAKAMLAR _____ 106

Kani AYVAZ

İSLAMOFOBİK DÜŞÜNCEDE DİNİ BİLGİ VE KAVRAMLARIN MANİPÜLE EDİLMESİ	108
Sümeyye KAYRETLİ	
SOLOMON SCHECHTER VE MUHAFAZAKÂR YAHUDİLİK	112
Mustafa ŞAHİN	
DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ KAZANIMLARIN DERS KİTAPLARINDA GERÇEKLEŞME DURUMUNA YÖNELİK LİTERATÜR ÜZERİNE DEĞERLENDİRME	114
Aysun AYDAN	
التوجيه النحوي للقراءات المتواترة عند أبي إسحاق الثعلبي (427 هـ) في كتابه الكشف والبيان	116
Muhammed Miftah BAKIR	
المناهج الحديثة في تفسير القرآن الكريم	118
Huseyin Fahd Huseyin	
الآفاق المشرقة للغة العربية في تركيا	122
Tariq Hüseyin	
أسلوب القسم في القرآن الكريم	125
Muhammed Abu'l-Fotoh	
الجمعيات الخيرية الأردنية في مدى تطبيق النظام المحاسبي	128
Abdurrahman Abdulcevad	
التَّرْجِيحُ الدَّلَالِيُّ بَيْنَ رَوَايَاتِ الشَّوَاهِدِ الشَّعْرِيَّةِ الْمَجْهُولَةِ وَالْمَخْتَلَفِ فِي نِسْبَتِهَا فِي النَّحْوِ الْعَرَبِيِّ	131
Hanye Aly Mohamed ALY	
المستشرقون وكتابة السيرة النبوية	133
Ahmed el-Musamaha	
EK 1 – SEMPOZUM KURULU	135
EK 2 – SEMPOZYUM PROGRAM AKIŞI	138

SAHÎHAYN RİVAYETLERİ ÖZELİNDE ŞİRK MESELESİ

HAYRUNNİSA KAHVECİ

Yüksek Lisans Mezunu, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hadis Anabilim Dalı

hayrunnisakahveci@hotmail.com

Özet

Kur’ân-ı Kerîm, tevhidi ikâme etmek ve insanları şirkten uzak tutmak için pek çok prensip vaz` etmiş, Hz. Peygamber de yaşamı boyunca gerek söz gerekse de fiilleri ile bu doğrultuda hareket etmiştir. Ayrıca Allah Teâlâ’nın, “Peygamber size neyi veriyse onu alın, neyi de yasakladıysa ondan sakının” emri gereğince müslümanlar Resûlullah’ın emirlerine uygun hareket etmişler, bu çerçevede Hz. Peygamber’in tevhide dair açıklama ve uygulamaları müminler tarafından benimsenmiş, şirk ve unsurlarından uzak durmaya yönelik tembihleri de yaşamlarında makes bulmuştur. Bu noktada, başta Kur’ân-ı Kerîm olmak üzere özellikle şirk konusuyla ilgili âyetler/rivayetlerin tespit edilip bütünsel açıdan değerlendirilmesi önemlidir.

Başta Kütüb-i sitte olmak üzere hadis kaynaklarında şirke dair rivayetlere yer verilmiştir. Konuyla ilgili pek çok rivayetin bulunması ve mezkûr haberlerin tümünün değerlendirilmesinin çalışma sınırlarını aşacağı gerekçesiyle, Kur’ân-ı Kerîm’den sonra en sahih kitaplar kabul edilen Buhârî ve Müslim’in *el-Câmiu’s-Sahîh*’leri özelinde konuya dair tahrir edilen rivayetler ve değerlendirilmesi dikkate alınmıştır. Yapılan tetkikler neticesinde özellikle de meseleye dair hadislerin işlendiği bâb başlıklarında Buhârî tarafından şirk ile ilgili âyetlere yer verildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda meselenin Kur’ân-ı Kerîm tarafından nasıl işlendiğini görmek amacıyla söz konusu âyetler incelemeye tabi tutulmuştur. Zira pek çok hususta Kur’ân-ı Kerîm ve sünnet birbirlerini destekleyici nitelikte açıklamalarda bulunmakta özellikle ortak mücadele alanı olan şirk mevzuunda bu durum daha da belirgin hale gelmektedir. Bu bağlamda konu Sahîhayn rivayetleri özelinde Kur’ân-ı Kerîm’e ve hadislere göre değerlendirilmiştir. Rivayetler tespit edilirken hem kullanım hem de muhteva açısından kavram ile yakından alakalı tevhid, şirk, küfür, cahd, ilhâd, nidd, misl, kizb, zulüm, nifâk, iftira ve küfrân kavramları açıklanmıştır. Rivayetlerin değerlendirilmesinde ilgili hadis kaynaklarının şerhlerinden ve konuyla alakalı diğer kaynaklardan istifade edilmiş, konular objektif bir bakış açısıyla değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Kur’ân-ı Kerîm’e göre şirk meselesi, Sahîhayn’da özellikle de Buhârî’nin bâb başlıklarında mevcut konu ile bağlantılı âyetler özelinde; itikâdî, toplumsal ve âhiret boyutları ile değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Allah şirkten münezzehtir ve şirk, hak edene hakkını vermemek anlamındaki zulmün bir çeşididir. Tevhit ilkesini ikame etmek isteyen Hz. Peygamber, sahâbîlerinden şirk koşmamaları hususunda yer aldığı I. Akabe Biat’ı ve Bey’âtü’n-Nisâ adı verilen biatta bulunmuştur. Müşrikler, ihtiyaç sahiplerini dışlamışlar, Hz. Peygamber’e “Bu, kendisine bazı şeyler öğretilmiş biri, bir deli!” ifadeleriyle iftira atmışlar ve hakkı izâle etmek için ellerinden gelen her türlü maddî ve mânevî çabayı sarf etmişlerdir. Müşriklerin sözlü ve fizikî işkenceleri sonucunda ise onlarla savaşılmaya izin verilmiştir. Âhiretle ilgili âyetler kapsamında ise şirk, tevbe edilmediği sürece bağışlanmayacak bir günah, azap sebebi, şefaate engel olan ve amelleri boşa çıkaran bir inançtır.

Sahîhayn rivayetleri özelinde şirk meselesi de itikad, ibadet ve toplumsal olmak üzere üç boyutlu incelemeye tabi tutulmuştur. İtikad ile ilgili haberlerde, şirkin en büyük günah olduğu, münafıkların itikâdî bakımdan kâfirlerle bir kabul edildiklerinden dolayı genel kapsamda küfür sahibi kimselerin müşrik olarak isimlendirilmesinden hareketle müşrik olarak kabul edildiği, Ehl-i kitabın müşrik olarak isimlendirildiği ve Câhiliye döneminde müşriklerin Allah’a denk kabul ettikleri putlar/dikili taşlar ve gök cisimleri incelenmiştir. Ehl-i kitabın, Üzeyr (a.s.) ve İsâ’yı (a.s.) ilâh olarak kabul etmelerinden dolayı onların her iki peygamber hakkındaki inançları da ilgili konu bağlamında açıklanmıştır.

Müşrikler inandıkları ilâh/lara yaklaşmak, şükranlarını sunmak, isteklerinin gerçekleşmesi, hürmetlerini kazanmak ve gazabından kaçınmak amacıyla ahlâkî ve ibâdî davranışlar sergilemişlerdir. Ancak her toplumda olduğu gibi onlar arasında da bunları ifa edenler olduğu gibi yerine getirmeyenler de bulunmuştur. Bu bağlamda onlar farklı şekillerde ve zamanlarda namaz kılmışlar, oruç tutmuşlardır. Hac mevsimi veya Recep ayında; Kâbe ve putların yanında veya kabir başlarında, çocuk doğduğunda ve bayramlarda gibi farklı zamanlarda akîka ve beliiye gibi farklı şekillerde isimlendirdikleri kurbanları kesmişler ve putlara adakta bulunmuşlardır. Ayrıca ihtiyaç sahiplerine sadaka vermişlerdir.

Toplumsal boyutlu hadislerde ise dönemin özellikleri, müslümanlara karşı tutumları, müslümanların müşriklerle ilişkileri ve müşriklerle savaş meseleleri incelenmiştir. Dönemin özellikleri başlığında, asabiyeti önemsedikleri, hayatın birçok alanında kendilerine faydası olduğuna inandıkları kâhinlere gittikleri, bazı davranışlara ve varlıklara uğursuzluk atfettikleri, vefat eden kimsenin ardından niyâhada bulundukları, fâili meçhul cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tesbit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanların veya maktulün yakınlarının yemin etmesini ifade eden kasâme yemini ettikleri, eylemlerinin doğruluğunu/uğrunu teyit etmek amacıyla putların yanında fal

okları çektikleri, hastalıklarına şifa bulmak ve uğursuzluktan korunmak için rukye uygulamasına başvurdukları, kadınlara kaba davrandıkları, hayalî gûl varlığına inandıkları, Habelü'l-Habele yaptıkları, yıldızlarla yağmur talebinde bulundukları ve babaları/dedeleri adına yemin ettikleri incelenmiştir.

Câhiliye döneminde yaşayan müşrikler, yeni karşılaştıkları İslâm'a farklı boyutlarda yaklaşım sergilemişlerdir. Nitekim onlar arasında çok sert bir şekilde Hz. Peygamber'e muhalefet edenler olduğu gibi müslümanlara yardımda bulunan ve açıktan muhalefet etmeyenler de yer almaktaydı. Ancak genel itibariyle asabiyetin etkisiyle; atalarının dinini ve inandıkları putlardan elde ettikleri ekonomik refahı bırakmak istemediklerinden dolayı İslâm'ı kabule yanaşmamışlar, tevhid dinine ve kabul edenlere karşı savunmacı bir üslupla karşılık vererek onu ortadan kaldırmak için müslümanlara baskıcı bir tavır sergilemişlerdir. Bu bağlamda psikolojik, ekonomik, sosyal ve siyasî sebeplerden dolayı kendileri için tehdit olarak gördükleri Resûl-i Ekrem'e, müslümanlara ve onun tebliğ ettiği dine karşı bir duruş sergilemişlerdir. Hz. Muhammed'e zehirli koyun eti yedirmişler, namaz kıldığı esnada kendi ridâsı ile boğmaya çalışmışlar, onu hicvetmişler ve öldürmek istemişlerdir. Ayrıca aynı toplumda beraber yaşadıkları insanların, müslüman olmaları ile söz konusu kişileri kendilerine hedef ve düşman kabul etmişler, antlaşmalara da uymamışlardır. Nitekim bu hususta yetmiş sahâbînin şehîd edildiği Bi'rimaûne faciası dikkat çekmektedir.

Bu olumsuz davranışlara karşı Hz. Peygamber ise, Allah'a şirk koşan bir toplumu ıslah etmek için tebliğ görevini ifa etmiş ve toplumsal ilişkilerinde hakka ve değerlere saygı gösteren bir yaklaşım sergilemiştir. O, aynı toplumda yaşayan müşriklerle hem ferd hem de idare bazında; kılavuz edinme, selamlaşma, hediye kabul etme, hasta ziyaretinde bulunma, alış-veriş, antlaşma ve emân verme gibi bazı faaliyetlerde bulunmuş ayrıca yine onlarla ilgili olacak şekilde verâset, şahitlik ve evlilik konularına dair izahatlar da yapmıştır. Ancak gerek Resûl-i Ekrem gerekse de müslümanlar, müşrikler tarafından sözlü ve fizikî işkencelere maruz kalmışlardır. Buna karşılık Allah Teâlâ, kendisini inkâr eden ve tevhid dinini engelleyerek güvenliği tehdit edenlere karşı müdafaa amaçlı savaşa izin vermiştir.

Netice olarak şirk konusunun incelendiği bu çalışmada konu, hem Kur'ân-ı Kerîm hem de Sahîhayn rivayetleri özelinde itikad, ibadet ve toplumsal boyutları ile incelenmiş, bu doğrultuda müşriklerin ilgili alanlardaki inanış ve pratikleri ve İslâm'ın meseleye dair vaz` ettiği prensipler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahîhayn, tevhid, şirk, müşrik.

İBN HİŞAM'DA GEÇEN OLAĞANÜSTÜ KISSALAR

SADIK GÜNDOĞDU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

ssadikgundogdu@gmail.com

Özet

Tarih kaynaklarımızda Hz. Muhammed'in (s.a.s) gerek risalet öncesi gerekse risalet sonrası hayatıyla ilgili birçok olağanüstü kıssalara rastlamak mümkündür. Son dönemde yazılan siyer-i nebi eserlerinde Nur-u Muhammedî, şakk-ı sadr gibi izahı zor olayların abartılarak anlatılması Rasulullah'ın hayatının anlaşılabilmesinde birtakım sıkıntılara sebebiyet vermiştir. Bunun sonucu olarak peygamberini anlayamayan bir ümmet türemiş ve bu olaylar üzerinden birbirlerini tekfir eden birçok fırka ortaya çıkmıştır. Günümüzde bile İslam'ı sadece gaybî olaylar üzerine bina etmek isteyen; beşer üstü bir din olarak algılayan, mesaja değil olaya takılıp kalan bir din anlayışının varlığından söz etmek mümkündür. Buna muhalif olarak da dinin tasavvufî boyutunu topluca reddeden pozitivist bir akım da ortaya çıkmıştır. Bu iki zıt anlayışın yüzyıllarca birbirleriyle mücadele eden bir fotoğrafa bürünmüş olması insanlığa dünya ve ahiret mutluluğunu vaat eden bu yüce dinin değerleriyle çelişmektedir. Hz. Peygamber'in doğduğu coğrafyanın doğru okunması, civar halkların inanç ve değerlerinin dikkatle incelenmesinin bu sorunun çözümüne katkı sunabileceği düşüncesiyle bu çalışma yapılmıştır. O dönemin doğru okunabilmesinin yollarından birisi de ilk dönem siyer kaynaklarına müracaat etmektir. Bu bağlamda, ilk dönem kaynaklarından olan İbn Hişam'ın "es-Siretü'n-Nebeviyye" isimli eserinde geçen olağanüstü kıssalar tespit edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ağırlıklı olarak ilk dönem eserlerinden yararlanılmış olmakla birlikte, rivayetlerin değerlendirilmesi bağlamında son dönem eserlerinden de istifade edilmiştir. Yaşadığı toplumun tamamına yakını müşrik olan birinin kırk yıl boyunca şirke bulaşmadan yaşaması, Hz. Peygamber'in hayatının sadece yirmi üç yıllık bir zamana sığdırılmak istenmesi birçok sorunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Sonuç olarak; hem Hz. Peygamber'in hayatı hem de doğduğu toplumla ilgili olarak kaynaklarımızda yer alan olağanüstü anlatımların topluca reddilmesi İslam'ın anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Konunun daha iyi bir şekilde anlaşılabilmesi bahsi geçen olayların daha ayrıntılı incelenmesiyle mümkün olabilir.

İslam'ın doğru olarak anlaşılabilmesi için indirildiği dönemin doğru anlaşılması gerekir. Bunun için de Hz. Muhammed'in (s.a.s) vahye muhatap olmadan

önceki hayatıyla ilgili tarih kaynaklarında geçen olağanüstü anlatımların ilk dönem kaynaklarına başvurularak araştırılması önem arz etmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'in yaşadığı coğrafyanın büyük bir çoğunluğunu putperestlerden oluşuyordu. Böyle bir ortamda doğan ve nübüvvetine kadar kırk yıl bu şirk düzeninden etkilenmeden yaşayan, yaşadığı hayatla kendisine herkesi hayran bırakan bu kutlu nebinin yaşamını sadece aklî bilgilerle açıklamak çok da mümkün gözükmemektedir. Böyle bir ortamda tertemiz kalabilmesinin Allah'ın kendisine yardımı ve lütfuyla mümkün olabileceği düşüncesi bizi bu çalışmayı yapmaya sevk etmiştir. Bu çalışmayla akıl nakil dengesi korunmaya çalışılmış ve bu şekilde çalışmanın günümüzde Hz. Peygamber ve İslam'la ilgili yapılan haksız eleştirilere cevap verirken yararlanılabilecek bir kaynak olarak kullanılabilmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışma bir ilk dönem çalışmasıdır. Çalışma yapılırken asıl kaynak Kur'an-ı Kerim olmakla birlikte, ilk dönem kaynağı olarak çoğunlukla İbn Hişam'ın es-Siretü'n- Nebeviyye isimli eserinden istifade edilmiştir. Bahsi geçen rivayetlerle ilgili olarak son dönem dönemde yapılmış olan çalışmalardan da yararlanılmıştır. Nur-u Muhammedî, şakk-ı sadr, diğer din âlimlerinin Hz. Muhammed'in geleceğini o doğmadan yıllar önce bildirmeleri, fil vakası, miraç, savaşlarda meleklerin yardımı... vb. olağanüstü olaylar işlenmeye çalışılmıştır. Bu konularda yapılmış olan çalışmışlarla ilgili tenkit ve eleştiriler dikkate alınmış, yeri geldikçe kişisel kanaatlerimizle de olayın ve mesajın daha anlaşılabilir hale getirilebilmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın isminde yer alan “olağanüstü kıssalar”dan kasıt İbn Hişam'ın es-Siretü'n- Nebeviyye isimli eserinde Hz. Muhammed (s.a.s) ve onun nesebine dair nakledilen olağanüstü anlatımlardır. Bahsi geçen olayların aklen açıklanamıyor olması bu olayların olmadığı veya sonradan kaynaklara eklendiği gibi bir düşüncenin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim özellikle son dönemde yapılan birtakım çalışmalarda bu olayların diğer dinlerden İslam'a uyarlandığı şeklinde bir algı oluşmuş ve bu şekilde işlenmeye çalışılmıştır. Hâlbuki peygamberler; nübüvvet vasıflarını taşıyabilecek şekilde Allah tarafından seçilmiş üstün vasıflı seçkin kimselerdir, alelade insanlar değildirler. Onlar bu kutlu vazifeyi yerine getirebilmeleri için öncesinde bir hazırlık dönemi yaşamışlardır. Ayrıca inkârcılar tarafından geçmişleri nedeniyle suçlanmamaları için de neseplerinin diğer insanlara nazaran seçkin ve temiz olması gerekir. Hz. İbrahim'den sonra gelen bütün peygamberlerin tamamına yakının onun soyundan gelmesi de bu düşüncemizi doğrulamaktadır. Diğer peygamberlerle ilgili kaynaklarda geçen mucizevi olayların hiç sorgulamadan kabulü mümkünken, Hz. Muhammed ve onun hayatıyla ilgili olayların akla uygun olanlarının kabul edilip uymayanlarının topluca reddedilmesi, bahsi geçen olayla ilgili verilmek istenen mesajın da reddedilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durum da İslam'ın anlaşılmasında birtakım sıkıntılara

sebebiyet vermektedir. Peygamberler birbirlerinin varisleridir. Vahyi tebliğ ederken muhatap oldukları kitlenin aynı olması sebebiyle benzer olaylar yaşamış olmaları ve benzer mucizeler göstermeleri muhtemeldir. Kur'an-ı Kerim'de diğer peygamberlerden örnekler sunulması, onların göstermiş oldukları mucizelerden sık sık bahsedilmesi, bizi Hz. Muhammed'in de benzer olaylarla karşılaştığı/karşılaşacağı sonucuna ulaştırıyor. Getirdiği hükümlerin kıyamete kadar geçerli olacak olan bir dinin ve onu tebliğ eden peygamberinin hayatının, diğer peygamberlerle benzerlik göstermesi şaşılabilecek bir durum değildir. Kanaatimizce Peygamberlik müessesesi bir nübüvvet zinciri olarak, peygamberler de bu zincirin bir halkası olarak düşünülmeli ve bahsi geçen olaylar mesaj odaklı olarak ele alınıp incelenmelidir. Bunun için de daha ileri çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, İslâm, İbn Hişam, olağanüstü kıssalar.

**HÂRÎRÎZÂDE KEMÂLEDDİN EFENDİ’NİN *TURFETÜ’L-MÜSTERSELE*
ALE’T-TUHFETİL-MÜRSELE ADLI ESERİNDEKİ VAHDET-İ VÜCÛD VE ONA
BAĞLI MESELELER**

ELMAS ABDİKOĞLU

Doktora Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü

elmas_abdikoglu20@erdogan.edu.tr

Özet

Tasavvuf, başlangıcından itibaren bir yönü nazarî bir yönü amelî olan geniş bir sahada gelişim göstermiştir. İbnü’l-Arabî’ye kadar olan dönemde nazari tasavvuf daha çok Kelam ilmiyle uyumlu bir yapıda iken daha sonra Kelam ve İslam Felsefesi’nden farklı yeni bir metafizik anlayışı olarak zuhur etmiştir. Bu yeni metafizik, varlığın birliği anlamına gelen vahdet-i vücûd anlayışına dayanmaktadır. İbnü’l-Arabî’ye göre varlık sahasında Hak’tan başka bir varlık yoktur. O’nun varlığı dışında olanlar O’nun varlığının bir gölgesi mesabesindedirler. Bu düşünce aynı zamanda İbnü’l-Arabî ve bu yolu takip edenlerce kâmil bir tevhid anlayışıdır.

İbnü’l-Arabî’nin metafizik düşüncesi kendisinden sonra Sadreddin Konevi tarafından sistemleştirilmiş; devamında onun eserlerini şerh eden mutasavvıflarca da Ekberî gelenek oluşturulmuştur. Tanrı-alem ilişkisini vücud ve vücudun mertebeleri/taayyünleri üzerinden izah eden vahdet-i vücûd düşüncesi sadece İbnü’l-Arabî’nin eserleri üzerine yazılan şerhlerle değil aynı zamanda müstakil risalelerle de yayılmış ve tanınmıştır.

Bu risalelerden bir tanesi olan “*et-Tuhfetü’l-mürsele*” adlı eser de vahdet-i vücûd ve onunla ilgili meseleleri öz bir şekilde ele almaktadır. Bu risale Hindistanlı Çiştî şeyhi Muhammed Fazlullah el-Burhânpûrî tarafından yazılmıştır. Burhânpûrî’nin bu eseri üzerine İslam coğrafyasının farklı yerlerinde birçok şerh kaleme alınmıştır. Harîrîzâde Kemâleddin Efendi bu eser üzerine *Turfetü’l-müstersele ale’t-Tuhfeti’l-mürsele* adında Türkçe bir şerh yazmıştır. O, 19. yüzyılın ikinci yarısında İstanbul’da doğmuş ve otuz iki yıllık kısa ömrünü birkaç seyahat dışında yine İstanbul’da geçirmiş velûd bir mutasavvıftır. Kırka yakın eser telif etmiştir. Bu müellefatın içerisinde kısa risaleler olduğu gibi tarikatlar ansiklopedisi olma özelliği taşıyan *Tibyânü vesâilî’l-hakâik fî beyâni selâsili’t-tarâik* gibi önemli eserler de bulunmaktadır. Harîrîzâde Arapça ve Farsça dillerini iyi derecede öğrenmiş, bazı eserlerini Arapça yazmıştır. Harîrîzâde bu şerhinde, diğer şarihlerden farklı olarak varlık

mertebelerini seyr u sülûkla irtibatlandırarak farklılığını ortaya koymuş ve bu yönüyle onlardan ayrılmıştır.

Bu çalışmada temel amacımız son dönem Osmanlı müelliflerinden olan Harîrîzâde Kemâleddin Efendi'nin şerhinin içeriğini tespit etmektir. Tespitlerimize göre Harîrîzâde'nin şerhinde vücudun mertebelerini izah etmek için yedili tasnif kullanılmıştır. Vücûdun; lâ-taayün, taayyün-i evvel, taayyün-i sâni, âlem-i ervâh, âlem-i misâl, âlem-i ecsâm ve insan olmak üzere yedi mertebesi vardır. Bunlardan ilki zât-ı Hak'tır ve asla bilinemez. Diğerleri taayyünler veya tecellilerdir. İlk üç mertebe arasında öncelik ve sonralık olmaksızın kadîm ve ezelîdirler. Son tecellî olan insandan kasıt insân-ı kâmilidir. İnsan miracını tamamlayıp bu mertebeleri kat ettiğinde insân-ı kâmil mertebesine ulaşmaktadır.

Vücûd bunun dışında üçlü, beşli hatta kırklı tasnif edilmiştir. Bunun sebebi tasniflerde bahsi geçen mertebelerin gerçek anlamda mertebeler olmayıp, varlığın mahiyetinin açıklanmasında ihtiyaç duyulan itibari durumlar olmasıdır. Sûfiler aynı görüş doğrultusunda farklı kategorizasyonlar yapmışlardır. Bu farklılıklar ise bir çelişki teşkil etmemişlerdir. Bu tasniflerden yedili olanını tercih eden Burhanpûrî, vücûdun mertebelerini kısa ve öz bir şekilde izah etmiştir. Harîrîzâde de aynı şekilde şerhin bu kısmını uzun tutmamıştır. O şerhinde her mertebeyi sâliklerin kat etmesi gereken merhalelere değinerek izah etmiştir. Bu nedenle eserinde diğer şerhlerde bulunmayan kavramlar mevcuttur. Örneğin cem' makamlarından bahsetmekte ve bu makamları mertebelerle irtibatlandırmaktadır. Şârih hakîkatin anlaşılması için mürşid-i kâmilin sâlike tevhîd-i ef'âl, sıfât ve zâtı telkin etmesi gerektiğini ifade eder. Sâlik bu şekilde Allah'tan başka mevsûf ve mevcûd olmadığını bilir. Vücûd açıklanırken herhangi bir şekilde yanlış bir itikat oluşmaması için vücûdun künhü itibariyle kimseye inkişaf etmeyeceği, akıl ve hissiyatla O'nun kavranamayacağı vurgulanmaktadır. Çünkü yaratılan ancak yaratılanı kavrayabilir. İdrak olunan vücûd, zuhur eden Hakk'ın vücûdudur, zatının künhü değildir. Kim de bunu yani künhünü ve hakikatini bilmek için çaba sarf ederse boş bir iş yapmış olur. Bunun yanı sıra anlaşılmayı ve kolaylık olmasını amaç edindiği için olsa gerek şerhinde fazla alıntı, beyit veya şiir kullanmamıştır.

Eserde ahlak ile seyr u sülûkun irtibatı insân-ı kâmil üzerinden kurulmuştur. İnsân-ı kâmil cismânî veya rûhânî bütün bu âlemleri içine aldığı için görünüşte küçük âlemdir ancak manaca büyük âlemdir. Âlem ise görünüşte büyük ancak mana bakımından küçük âlem olmaktadır. Allah'ın kendi sonsuz sıfatları olan Hayat, ilim, irade, sem', basar, kudret gibi sıfatların her insanın içine bir miktar koymasının sebebi bu azdan çoğu anlayabilsin diyedir. O âlemin ruhu olduğundan âlem üzerinde tasarruf sahibidir. Bu bağlamda en kâmil insan Hz. Peygamber'dir. Bu nedenle de tüm varlık hakikatleri onda taayyün eder.

Sünnete uymanın aynı zamanda ahlaki bir kemâle ermenin de yolu olduğu açıklanarak vahdet-i vücûda yöneltilen eleştirilere cevap verilmiştir.

Vahdet-i vücûda dair önemli bir mesele de tenezzül veya taayyün olarak adlandırılan durumların hulûl olarak algılanıp, bu yönden itiraz ediliyor olunmasıdır. Bu nedenle eserde deniliyor ki, vücûd mevcûdâtla hulûl etmemiştir. Onunla birleşmemiştir. Çünkü hulûl beraberlik ve çokluk gerektirir. Hakk'ın vücûdu mevcûdâtla birleşemez çünkü birleşme kaynaşma gerektirir. Bütün bunların olabilmesi için de iki müstakil vücûd gerekmektedir. Oysa vücûd tektir. Başka bir vücûd yoktur. Muhammedî verâset yoluyla ehlullahtan ahadiyyetü'l-cem' makamına ulaşan âriflerin idrâklarıyla bildirdikleri gibi vücûd için asla çokluktan bahsedilemez. Çokluk sıfatlardadır. Bu şekilde izah edilmesine rağmen hakikat seyr u sülûkla içselleştirilerek hakke'l-yakîn bilinebilir. Çünkü vahdet-i vücûd, tevhidin gerçekleştirilmesi halidir. Kitaplardan okunarak gerçek anlamda bilinemez.

İbnü'l-Arabî'nin metafizik anlayışı benimsendiği kadar itiraz da edilmiş bir düşüncedir. Bu nedenle vahdet-i vücûda dair yazılmış eserlerde bu şerhte de olduğu gibi meselelerin izahıyla birlikte savunmacı bir tavır da görülür. Bu nedenle yazılan her eser döneminin tartışmalı konularına ve gündemine ışık tutuyor olması açısından önem arz etmektedir. Harîrîzâde'nin de eserlerinin günümüze kazandırılması aynı zamanda yaşadığı dönemin mutasavvıf zihninin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Metafizik, vahdet-i vücûd, Hârîrîzâde Kemâleddin Efendi, *et-Tuhfetü'l-mürsele*

NEFS EĞİTİMİ EKSENİNDE ASETİZM(ÇİLECİLİK) KAVRAMI: ANNA FREUD'İN “EGO VE SAVUNMA MEKANİZMALARI PSİKANALİZİ” ÖRNEĞİ

EMRULLAH ASTAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri

astanemr72@gmail.com

Özet

İnsanı ve insanın sorunlarını çözmeye yönelik güncel ve gerçekçi çözümlere duyulan talebin ve ihtiyacın her geçen gün artmasıyla sosyal ve fenni bilimlerde yeni arayışlar ya da var olan anlayışları tekrar gün yüzüne çıkartma, yorumlama ve irdeleme gayreti göstermiştir. İnsanın çağlara bağlı olarak değişen psikolojik ve ahlaki sorunları çözmek amacıyla insanın iç ve dış dünyasıyla doğru tanımak ve anlamakla nefis sorunları teşhis edilebilmesinin yanında kişilik yapılarına göre tedavi için gerekli metot ve çözümler ortaya konmuştur. Bu ihtiyaç ve arayışın sonucu olarak insanı nefis güçleri üzerinden anlamaya, çözümlemeye çalışırken insandaki nefsin yapısını, dinamiğini anlamaya ve din gelenek ve inançların ahlaki kuralları çerçevesinde tasvip etmediği davranış biçimlerinin psikolojik açıdan zarar getirdiği üzerine yoğunlaşmasıyla daha çok maneviyat psikolojisini ele alan alanlar ortaya çıkmıştır.

Nefs bahsini konu eden araştırmacılar nezdinde nefsin dengelemesi gerekliliği inancı ortaya çıkmış ve insanda dengelenmesi gereken güçleri kendi içerisinde gruplamışlardır. Bunlardan ilki tanrısal düşünce gücü; ikincisi hayvani öfke gücü, üçüncüsü ise bitkisel, büyüyen şehvî gücü temsil eden üç tür nefse işaret etmişlerdir. Hayvani öfke gücü ve bitkisel, büyüyen şehvî güçlerin tanrısal düşünce gücüne hizmet etmesinden dolayı kalbin mizacını tayin etme özelliğine binaen öfke gücünün, düşünce gücüne şehvî isteklerini bastırmak için kullanıldığını belirtirler. Beden ve beyin sağlıklı işlev görebilmesine engel olan, ruhsal açıdan huzursuzluk yaratan aksi durumu ise bitkisel güçte ifrat ortaya çıkan, haz ve şehvî isteklerin insana hâkim olduğunu bu güçte tefrit halinin ortaya çıkması halinde ise nicelik ve nitelik olarak beden beslenmesi, büyüüp gelişmesi imkânı ortadan kalktığı sonucuna varırlar.

İnsan temelinin özellikle ruhsal ve davranışsal durumunun özünü oluşturmada ve kuşatmasının gerçekliğiyle insanı anlama ve keşfetmeye dönük çabalarda nefis ve nefse ait yorumlara yer verilmesini zorunlu hal almaktadır. İnsanın kendi içerisinde barındırdığı gerçeği ve özünden uzak tanımlarla algılama çabası özellikle insana ait soru ve sorunları çözmede eksiklik barındırmaktadır.

Nihayetinde gelinen noktada insanın barındırdığı gerçekliği yok sayıp onu tek yönlü bir varlık olarak görülmesinin neticesinde insana ait gerek ruhsal gerek davranışsal problemler yaygınlaşarak bu durumun olumsuz sonuçları ile karşılaşmaktadır

Araştırmamızın ana konusunu oluşturan çileci tavır, psikanalitik bakış açısına ve çözümlemesini kendisinde barındıran Anna Freud'un çocuk ve ergen temelli ego ve savunma mekanizmasıdır. Anna Freud'un özellikle ergen gruplarda görülen bir savunma türü olarak anlamlandırdığı asetizm (çilecilik) kavramını genellikle kişide manevi hedefleri izleme gayesi ve dünya zevklerinden yoksun nitelikli bir hayat tarzı seçme olarak adlandırmaktadır. Kişi bu dönemde, kişisel veya sosyal baskı ve engellemelerden etkilenip, cinsel dürtüler dayanılmaz bir kerteğe geldiğinde, cinsiyet başta olmak üzere tüm haz verici faaliyetlerden bir el çekme gözlemine yer vermektedir. Anna Freud nezdinde ergenlerde aşma durumuna gelen dürtüler ve idin saldırıları sonucu oluşan düşmanlık keşiş çileciliğine benzetmektedir.

Psikanalitik araştırmalara baktığımızda özellikle idin ele alınışında insanın yaşamında libidonun arttığı ve belirginleştiği dönemlerde ele alınıp araştırma bahsi yapılması ya da çözümlenmesi hususu en baştan bu yana büyük önem arz etmektedir. Bu hususta çocuk ve gençlik dönemi id, ego, süper ego kavramlarını işleyen Anna Freud psikanalitik bakış açısıyla bunları yorumlamış, detaylandırıp ve ele almıştır.

Araştırmamızda ele aldığımız Anna Freud'un tasavvufla benzerlik gösteren kişinin davranışlarını arzu edilen yönde değiştirmek hedefi çerçevesinde psikanalitik tedavinin konusunun ben ve benin sapmaları olduğunu idin ve çalışma biçiminin araştırılması bozuklukların giderilmesi ve benin bütünlüğünün yeniden sağlanmasını amaca götüren araç olarak görmesi çevresinde şekillenmiştir. A. Freud'un arzu edilen yönde değişim gösterme amacı doğrultusunda tedavi sonucunda kişi de olumlu etkisinin yanında olumsuz etkilerinde bulunmasının oluşturduğu problemlerin çözümü zararlarına oldukça değinmiştir. Freud'un tedavide gözlemlediği bu yaklaşım metodunun aksine çıkarsamaların ve tedavi yöntemlerinin sonucunun daha kalıcı ve yan etkisi bulunmayan tasavvufi eğitim metodunda görmek mümkündür.

Modern psikolojide her ne kadar nefis ile alakalı kavramları kişilik, id, benlik, kendilik, ego gibi kavramlar kullanılıp ifade edilse de varılması gereken husus İslam tasavvufundaki ele alınan nefis anlayışı tam anlamıyla bu ifadelerin karşılığını yansıtmamaktadır. Çünkü ifade edilen batılı kavramlardan her biri nefsin herhangi bir yönüne, boyutuna, özelliğine veya da bir aşamasına tekabül ettiği gözlenirken İslam tasavvufunda nefis kavramının ele alım, yorumlanma ve kullanım şekli bu kavramlara göre tüm boyutlarıyla derin bir şekilde işlenmektedir. İki ilimde beden ve ruh gelişiminin yanında tasavvufta bilincin gelişimi ruhsal gelişimin ilerleme aşamalarını temsil edilip makamları

beraberinde getirmesi tedavide olumlu seyre katkı sağlamasının yanında arınma sürecinin bu çok boyutluluğu ve çok anlamlılığı ön plana çıkmıştır. Tasavvufta modern psikolojini aksine tedavi ve çözümlemenin bir parçası olan nefsi arındırma/tasfiye etme uygulaması sadece benliğin dönüşümü değil aynı zamanda bir bilinç dönüşümü olarak karşımıza çıkması ve özelde '*ölmeden önce ölme*' olgusu bilincin daha düşük aşamalarından kurtarmak gayesinde karşılık bulurken nefsin ölümü, sınırlı bilincin ölümünü gerçekleştirmeyi ifade etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anna Freud, nefis eğitimi, çile, psikanaliz, asetizm, mücahede, riyazet.

ABDURRAHMAN ŞEREF EFENDİ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE TARİHÇİLİĞİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

MUSTAFA ÖĞREN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Anabilim Dalı / Diyanet İşleri
Başkanlığı- V.H.K.İ

mustafa.ogren@diyanet.gov.tr

Özet

Devletin resmî tarihçisi sıfatıyla Osmanlı tarihi kaynakları arasında vak’anüvislerin yazmış oldukları tarihler önemli bir yere sahiptir. Vak’anüvisler sadece yaşadıkları devrin olaylarını kaleme almakla kalmamış, kesintisiz bir tarih yazıcılığı oluşturmak için kendilerinden önceki dönemde meydana gelmiş ve yazılmamış olayları da kaleme almışlardır. Bu çalışmada tarih ilmi açısından önemli bir yere ve çok yönlü ilmi kişiliğe sahip olan Osmanlı devletinin son resmi vak’anüvisi Abdurrahman Şeref Efendi’nin hayatı ile yazmış olduğu eserleri hakkında bilgi verilerek, tarih ve İslâm tarihi açısından önemine değinilecektir. Abdurrahman Şeref Efendi, Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin üçünü de yaşayan, “üç devirde bir adam” vasfına sahiptir. Durum böyle olunca onun yaşadığı devirlerin çerçevesini bu çalışmaya sıkıştırmak imkânsız gibi görünmektedir.

Abdurrahman Şeref Bey’in hayatı, ilmi şahsiyeti, ilim dünyasına katkıları, devlet adamlığı, eserleri, yaşadığı dönemin özellikleri, bunların yanında asıl olarak da eski dilde Osmanlıca olarak yazmış olduğu ve birkaç kere de basımı yapılmış olan “*Tarih-i Devlet-i Osmaniyye*” adlı ilgili kitabının incelenmesi, bunun üzerinden de tarihçilik anlayışı tespit edilmeye çalışılması çalışmanın başlıca amacıdır. Bunlara ek olarak Tanzimat’tan Cumhuriyet’e uzanan süreç içerisinde Osmanlı devletinin yaşadığı sosyal değişimler, tarih yazıcılığı, başlangıcı ve son şeklini alması da bu bağlamda değerlendirilmiştir.

Öncelikle Abdurrahman Şeref Efendi ve eseri hakkında kaynak tespiti yapılarak veri toplanacaktır. Elde edilen bilgiler yazarımızı ve eserini tanıyıp sahip olduğu tarih anlayışını ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. Bu süreçte dili itibarıyla Osmanlıca olan eseri inceleme safhasında belgelerden yararlanılacaktır. Osmanlı tarihi ile ilgili kaynaklar taranarak olaylar sebep sonuç ilişkisi içerisinde incelenecektir. Abdurrahman Şeref Efendi’nin tarihçiliği incelenmeden önce günümüzdeki tarih bilimi ilgili kaynakların literatür taraması yapılacaktır.

Araştırmamızın genel tarama ve tarihî incelemelerin gerektirdiği metinler üzerinde metin analizi şeklinde olması planlanmaktadır. Elde edilecek tarihî veriler gözden geçirilerek ulaşılan bulgulardan hareketle de belli bir yorumun ortaya konulması düşünülmektedir. Böylelikle belli bir dönem içerisinde yaşamış çok yönlü kişiliği ve vasıflarıyla ön plana çıkmış bir şahsiyet olan Abdurrahman Şeref Efendi'nin Osmanlı tarihi ile ilgili yazdığı bir eserinin günümüz çalışmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Çalışmamızda araştırma yöntemi olarak objektifliği esas alacağız. Müellifimizi ve dönemini incelerken diğer bilimlerden de faydalanarak disiplinler arası çalışma metodunu tercih edeceğiz.

Tarihin konusu ve nelerden teşekkül ettiği hususunda çok çeşitli görüşler vardır. Kişiliğini ve tarihçiliğini ele almaya çalıştığımız Abdurrahman Şeref Efendi ise tarihi; esas olaylar ve bu olayları meydana getirenler olarak iki kısımda ele alır. Tarih eğitiminin amacının öğrencilere tarihte yaşamış önemli şahsiyetleri tanıtmak, onların örnek alınmasını sağlamak ve ahlaki bir terbiye kazandırmak olduğunu savunur. Belge ve kaynak kullanımının önemli olduğuna dikkat çekerek arşivin önemini vurgulamıştır.

Tarih yazımında ve olayları bizlere nakleden şahsiyetlerin farklı düşüncelere sahip olmaları, olayların yaşandığı ve geçtiği coğrafya ve kültürlerin birbirinden farklı olması gibi nedenlerle bilgilerin aktarılmasında farklı anlayışlara sahip olunmuştur. Araştırmamızın da konusunu oluşturan Abdurrahman Şeref Bey ise tarih yazımında daha çok araştırmacı/neden-nasılci anlayışı benimserken bunun yanında nakilci/rivayetçi tarih anlayışı ile de ikisini sentezleyen bir yol izlemiştir. Eğitim öğretim amacıyla yüksekokullarda ders kitabı olarak okutulmak üzere kaleme aldığı eserinde; Abdurrahman Şeref Efendi okullar için ders kitabı yazılırken en fazla tarih konusunda zorluk çekildiğini, özet bilginin de ayrıntılara girmenin de tarihten beklenen faydayı sağlayamayacağını belirtir. Abdurrahman Şeref Efendi'ye göre olayların yalnız oluşumunu anlatmakla yetinilmemeli, sebepleri ve sonuçları da araştırılarak olayların özü kavranmalı ve meydana gelen olaylardan gelecekte olabilecek olayları anlamaya çalışılmalıdır ki, tarih eğitiminden beklenen amaç budur.

İncelememizin sonunda şunları belirtebiliriz ki; tarih eğitime ve yazımına fazlaca önem vermiş olan Abdurrahman Şeref Efendi, bu maksatla okullarda ders kitapları olarak okutulmak üzere eserler hazırlamıştır. Bu kitapların ilkinin oluşturan “Tarih-i Devlet-i Osmaniyye” de belirli aralıklarla yaptığı ayrımlarla dönemleri, padişahlar ve tahtta kaldıkları süreler üzerinden değerlendirmiştir. O, tarih yazımında Tanzimat ile beraber yer edinmeye başlamış olan siyasal olayların yanı sıra sosyal, ekonomik, kültürel gibi diğer etkenleri de bu kitabında ele alarak Tanzimat'tan sonra gelişecek olan tarih yazım geleneğinin bir halkası olmuştur. Olayların, asıl olaylar ve onları meydana getiren kişilerle beraber sebep sonuç ilişkisi içerisinde ele alınması gerektiği fikrini savunan Şeref Efendi, eserde dönemin kişileri hakkında biyografik bilgiler vererek,

bunun yanı sıra o dönem yaşanmış olaylar ve olaylarda etkisi olan kişileri sebep sonuç ilişkisi içerisinde değerlendirmelere tabi tutmuştur.

Abdurrahman Şeref Bey, Devlet adamlığının yanı sıra tarihçi kişiliği, eğitimci kimliği, yazarlığı, son resmi vak'anüvis olması, bakanlıkları, Meclis-i Ayân üyelikleri, Meclis başkanlığı ve TBMM ilk döneminde yapmış olduğu milletvekilliği görevleri ile devrinin ve Osmanlı devletinin kıymetli bir tarihçisi ve yetiştirdiği önemli bir şahsiyettir. Tarih yazarken gözlerini doğudan batıya çeviren Abdurrahman Şeref, daha önce kaleme alınmış olan eski Osmanlı tarihlerini değil, batının yeni usulde yazılmış türden eserlerini örnek almış, Osmanlı tarihçiliğinde sanki bir aşama olmuştur. Kültür hayatımıza uzun süre önemli hizmetleri olmuş Abdurrahman Şeref Efendi fikir hayatı ve tarihçilik düşüncesi açısından, ağır basan idarecilik yönü ile de üzerinde durulması ve titiz araştırmalar yapılması gerekli bir ilim adamıdır.

Abdurrahman Şeref Efendi'nin tarih ile ilgili yazmış olduğu eserler çerçevesinde tarihçilik anlayışının ortaya konması onun tarihteki yerinin belirlenmesi açısından önemlidir. Ayrıca bu makalenin ilerleyen süreçte Abdurrahman Şeref Efendi'nin tarihçiliği ile ilgili yapılacak daha kapsamlı ve ayrıntılı araştırmalara temel oluşturması hedeflenmektedir.

Yazarın 72 yıllık hayatındaki büyük çabası, yılmaz mücadelesi, bıraktığı değerli eserleri ve fikirleri bugün bile hâlâ orijinalliğini korumakta, araştırmacılara ve tarihçilere örnekliğini hala devam ettirmektedir. Bize düşen ise bu değerli mütefekkir ve tarihçiyi günümüz gençliğine ve gelecek nesillere her yönüyle tanıtmak, bugün hala geçerliliğini koruyan görüşlerini ele alarak değerlendirmek ve vurguladığı görüşlerden istifade edebilmektir. Temennimiz bu tarz çalışmaların artırılarak devam etmesidir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Abdurrahman Şeref Efendi, rivayet, tarihçilik, tarih anlayışı.

İBN HİŞAM’IN ES-SİRE’SİNDE OLAY-MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA COĞRAFİ YERLEŞİM MERKEZLERİ

SEVDE GEDİKLİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

sevdeaykanat@gmail.com

Özet

Tarih sahnesindeki olayları incelerken mekân ve coğrafya bilgisine sahip olmak, olayların doğru anlaşılacak şekilde değerlendirilmesini sağlayan önemli hususlardandır. Ancak tarihe bakış açımız genel olarak daha çok olay merkezlidir. Bu yaklaşımın sonucu olarak mekân unsuru genellikle arka planda kalmaktadır. Bu sebeple tarihi olaylar yorumlanırken, olayın vuku bulduğu ortam ve şartlarının değerlendirilmesi zayıf kalabilmektedir. Bu bildiride amacımız İslam tarihinde Hz. Peygamber dönemini incelerken olay-mekân ilişkisinin önemine dikkat çekmektir.

Hz. Peygamber ve ashabının tarihte bulundukları mekânların bilgisine sahip olmak, siyer kaynaklarını daha iyi yorumlayarak onların mücadelelerini daha isabetli bir şekilde algılamayı sağlayacaktır. Bu hususta tarihi coğrafyanın önemi büyüktür. Tarihi coğrafya; tarihi anlatırken, belirtilen tarihlerdeki olayları bulundukları mekân-coğrafya ilişkisi içerisinde incelemektir. Amaç; bölgenin kendine has özelliklerini de belirtmek suretiyle olayların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır.

İslam tarihi açısından en eski ve temel kaynak olan İbn Hişam’ın “es-Siretü’n Nebeviyye” adlı eserinde Hz. Peygamber zamanındaki tüm önemli olaylarla birlikte bu olayların gerçekleştiği birçok mekân ismi de yer almaktadır. Özellikle Arap şiiirleri içinde geçen detaylı mekân isimleri bulunmaktadır. Bu mekanlar arasında coğrafi unsurlar (dağ isimleri, nehirler, kuyular, araziler vs.) da zikredilmektedir.

Bu bağlamda İslam tarihinde Hz. Peygamber dönemi, olayların daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, mekânlara daha fazla önem verilerek incelenmelidir. Ele alınacak olay, bulunduğu coğrafi bölgede değerlendirilmelidir. Belirlenen konuyla alakalı harita, kroki ve fotoğraflardan yararlanılarak tarihi olaylar, daha akılda kalıcı hale getirilmelidir. Bu bildiride İbn Hişam’ın es-Sire’si kaynak alınarak Hz. Peygamber döneminde yer alan olaylar, mekânlarının bilgisine dikkat çekilerek yeniden tespit edilmiştir.

Tarih kaynaklarımızın bir kısmı ve genel olarak tarihe bakış açımız daha çok olay merkezlidir. Coğrafya unsuru ise arka planda kalmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak olayın vuku bulduğu mekân, zaman içerisinde unutulmaya yüz tutmuş hale gelmektedir. Olayların yorumlamasını doğru bir şekilde yapabilmemiz için bir yerin istenilen zaman aralığındaki coğrafyasını bilmek oldukça mühim bir noktadır. Çalışmamızda amaçlanan; İslam tarihinin ilk döneminde yer alan olayların daha iyi anlaşılabilmesi için mekânları bulundukları coğrafi bölgelerde değerlendirip, tarihi olayları coğrafi şartlarıyla beraber yorumlanmasının önemine dikkat çekmektir.

İncelememizde, olay-mekân ve tarih-coğrafya ilişkisi, tarihi coğrafya kavramı ile İbn Hişam'ın es-Siretü'n-Nebeviyye adlı eserinde yer alan coğrafi yerleşim merkezleri işlenmektedir. Hz. Peygamber'in yaşadığı coğrafyayı ve bulunduğu mekânları göstermesi açısından, İslam tarihinin ilk ve ana kaynakları arasında yer alan Siret-i İbn Hişam; içeriğinin geniş olması, güvenilirliği konusunda da onaylanmış bulunması sebebiyle en önemli kaynaklar arasındadır. Bu sebeple çalışmamızda, İbn Hişam'ın Es Sire'sinde yer alan coğrafi yerleşim merkezleri olay-mekân ilişkisi çerçevesinde incelenmiştir.

İnsan eylemlerinin oluşması için zaman ve mekân faktörleri son derece önemlidir. Geçmişten günümüze insan yaşayışı ve fikirlerini inceleyen tarih bilimi ile insanların her türlü yaşayışına büyük etkisi bulunan coğrafya bilimi, bu bağlamda birbirlerinin anlaşılması adına oldukça ilişkilidir. Tarihte yer alan olaylar incelenirken meydana geldikleri mekân ve coğrafya bilgisine sahip olmak; olayların doğru algılanıp, değerlendirilmesi için oldukça mühimdir. Buna karşın tarih araştırmalarının çoğunda daha çok olay unsuru merkeze alınarak mekân faktörü geri planda kalabilmektedir. Bunun farkındalığı ile İslam tarihinin ilk ve temel kaynaklarından olan İbn Hişam'ın es-Siretü'n-Nebeviyye adlı eseri, çalışmamızda coğrafi yerler bakımından durumuna dikkat çekilerek incelendi. İbn Hişam'ın eserinde Hz. Peygamber'in hayatındaki olaylar sırayla anlatılırken aynı zamanda çevredeki komşu memleketler ve bu memleketlerle olan ilişkiler hakkında bilgiler içerdiği; Arap Yarımadası'nda meydana gelen olaylara hem İslamiyet öncesi hem de sonrası dönemden bilgiler verdiği; eserde yer alan çok sayıdaki Arap şiiirlerinde, o dönemde yaşayanlar için önem teşkil eden mekân unsurları zikredildiği; Hz. Peygamber'in hareket düzenlediği yolların güzergâhları belirtilerek aktarıldığı; Hz. Peygamber'in elçilerinin isimleri, elçilerin gönderildikleri yerler ve meydana gelen bütün gazaların mevkilerin zikredildiği; dağ ve tepelerin, su ve vadilerin isimlerinin sıklıkla belirtilmiş olduğu sonucuna ulaşıldı.

Bu perspektiften hareket edildiğinde ulaşılan sonuçlardan birisi şu şekilde ifade edilebilir; her mekân kendi toplumunu üretir. Dolayısıyla geçmişte yaşayan insanları ve meydana gelen olayları tam olarak kavrayabilmek için tarihteki yer alan toplumların coğrafyaları da hassasiyetle incelenmelidir. Çünkü insanların

içlerinde yaşadıkları yer şekilleri ve coğrafya faktörü, onların yaşam tarzlarını ve kültürel var oluşlarını daima etkilemiştir.

Diğer yandan, daha çok olay merkezli olan tarihe bakış açısı sebebiyle geri planda kalan mekân unsuru, olaylar değerlendirilirken yeterli bir şekilde anlaşılamamaktadır. Eğer İslam tarihinde mekân unsuru temel alınarak yâni olaylar vuku buldukları coğrafyada değerlendirilerek sunulursa İslam tarihinde yer alan önemli olaylar daha doğru anlaşılacaktır. Ayrıca tarih sahnesindeki olayların mekân unsurunu ön plana çıkarmak amacıyla haritalar, krokiler ve resimler belirtilen coğrafyayı daha görünür hale getirmemize yardımcı olacaklardır. Bu görsel unsurlardan faydalanılması meselelerin aktarımını kolaylaştırarak, daha açık ve anlaşılır hale gelmesine yardımcı olabilmektedir.

Sonuç olarak, Sireti İbn Hişam'ın özellikle ilk dönem İslam tarihinde coğrafya bilgisi açısından önemli bilgiler içeren bir kaynak olabileceği ifade edilebilir. Ayrıca tarih-coğrafya ve mekân-olay iletişiminin farkındalığıyla İslam'ın yayıldığı coğrafya ile İbn Hişam'ın Es-Sire'sinde yer alan olaylar coğrafi yerleşim merkezleriyle birlikte incelenirse, Hz. Peygamber dönemi İslam tarihinin değerlendirilmesi daha anlaşılır ve akılda kalıcı hale getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: İslam tarihi, mekân, tarihî coğrafya, İbn Hişam, Siretü İbn Hişam.

ARAPLARDA KİYÂFET KÜLTÜRÜ

MERVE HASOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

hasmerve96@gmail.com

Özet

Arapça kıyâfe sözlükte masdar olarak “birinin peşinden gitme; çocuğun fizikî özelliklerine bakarak nesebini tesbit etme” gibi anlamlara gelir. Giyim kuşama da hem insanın kişiliğini yansıtmaması hem de geleneğin takip edildiğini göstermesi açısından kıyâfet denilmiştir. Kıyafetin fizikî, etik ve estetik açılardan önemi büyüktür. Kur’an’da insana örtünmesi için, ayrıca bir süs ve güzellik unsuru olarak elbise malzemesinin verildiği, çıplaklığın hayâ duygusunu ve takvâyı gidereceği bildirilir (el-A‘râf 7/26-27, 31). Ayrıca elbisenin (sirbâl/serâbîl) soğuk ve sıcağa karşı vücudu koruyan bir nimet olduğu belirtilir (en-Nahl 16/81).

Çeşitli nedenlerle başlayan giyinme alışkanlığı, kişinin dünya görüşünü, psikolojisini, sosyal seviyesini de etkilemiştir. Bu değişim, insanın giyim kuşamıyla algılanmasını ortaya çıkarmıştır.

İklim, coğrafya ve tabiat şartları kadar dinî inanışlar ile kültürel değerler de kıyafetin belirlenmesinde etkili olmuştur. Kıyafet bir yönüyle bireyin yaptığı işi (asker, sivil, polis, din adamı, hemşire vs.) dolayısıyla statüsünü, diğerlarıyla da ekonomik durumunu ve cinsiyetini ortaya koymaktadır. Kıyafetteki gelişmeler zamanla estetik ve moda denilen tarzın doğmasına yol açmış olup, çeşitli milletlerin ve insan topluluklarının dini inançlarına, medeni durumları ile örf ve adetlerine göre farklılıklar göstermiştir.

Mısır’da giyilen kıyafetler insanları serin ve ferah tutacak ince keten kumaşlardan yapıldı. Eski Mısırlılar parlak güneş ışınlarından korunmak için gözlerine de siyah sürme çekerlerdi: Bu da bir tarzın, hatta modanın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Antik Yunan’da kadınlar ve erkekler bol giysiler giyerlerdi. Tunikler renkli ve desenli ve çoğu zaman kemerle bağlanırdı. Soğuk havalarda şapka ve pelerin takarlardı, sıcak havalarda ise tüm bedeni kaplayan ince kumaştan elbiseler ve altına deri sandaletler giyerlerdi.

Bizans kültürü doğu ve batının senteziydi. Bizans Dönemi'nin ilk zamanlarında tamamen Roma gelenekleri sürdürülürken IV. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun sona ermesiyle Bizans'ta da kıyafet değişikliği gerçekleşmişti. Bizans İmparatorluğu'nda giysiler açısından belirleyici özellikler sosyal ve ekonomik durum, yaş, cinsiyet ve meslekti. Kıyafetler iki grupta incelenir; aristokratlar, yöneticiler ve üst düzey memurlar, diğer grup ise yoksul kişiler, askerler, çiftçiler, hizmetçiler ve keşişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu yüzyıllar boyunca tarihi, askeri, modası, giyim kuşamı gibi daha birçok kültürel zenginliğiyle tüm medeniyetleri etkilemiş ve günümüzde hala etkilemeye devam etmektedir. Osmanlı dönemi kadınları XVI. yüzyıldan itibaren sokakta ferace, peçe ve yaşmak giymişlerdi. Ferace; kışın yünlü yazları da ipek kumaştan yapılan, bedeni rahat ettiren, kolları bol, yere kadar inen bir giysi çeşidiydi. Kadının ve erkeğin de bol kesimli uzun ve her yeri örtecek giysiler giymesi Osmanlı giyim tarzının en önemli özelliği idi.

Arap kadın kıyafetleri; Arap geleneksel kıyafetlerine olan bağlılık ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Suudi Arabistan geleneklerine daha fazla bağlıyken Mısır daha az bağlıdır. Geleneksel Arap kadın kıyafetleri tüm vücudu örter. Kırsal kesimde yaşayan Arap kadınları daha az kısıtlayıcı, açık renk ve daha hafif giysiler giyerler. Arap kadınları hakkında bilgi edinmek için mutlaka yaşadıkları bölgeye göre araştırma yapılmalı ve Arap kadınlarının kıyafetleri buna göre değerlendirilmelidir. Arap erkeklerinin ise geleneksel uzun elbisesi hava akışı sağladığından vücudu serin tutarken, başlarını örtmeleri onları güneşten korur. Arap giysisi İslami emirlerin yanı sıra coğrafi ve iklimsel şartların etkisine göre şekillenmiştir. Yapılan araştırmada, Arap ülkelerinde bazı kıyafetleri aynı isimlerle kullansalarda, kıyafetin kumaş türü, kullanım alanları arasında farklılıkların olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin; Suudi Arabistan'da erkekler başlarında kırmızı kare desenli (başta hepsi aynı gibi görünse de yüzlerce desen çeşidi var) şemağ ismi verilen bir başörtüsü giyerler.

Bahreyn'deki geleneksel kıyafetler, köklü bir geçmişe sahiptir. Kadınlar için elbiseler renkli ve renksiz ipek ipliklerle işlenir. Bahreyn'de de Suudi Arabistan'da olduğu gibi, kıyafetlerin kumaşları hava koşullarına uygun olacak şekilde uyarlanır. İpek kumaş, gümüş veya altın süslemeler resmi günler için kullanılırken, normal günlerde serin ve terletmeyen, keten kumaşlar tercih edilir.

Yüzlerce yıldır Yemen, kıyafetlerinde geleneksel dokuyu korumuştur. Çeşitli renklerde süslemeler ve farklı işlemelerde geleneksel kıyafetleri bulunur. Bahreyn ve Suudi Arabistan'da günlük hayatta kullanılan abayaların yerini farklı bir isimde "Balto" dedikleri uzun ve vücudun tamamını örten siyah elbise

giyerler. Peçeye burada “Lisma” denir. Sana bölgesindeki yaşlı kadınlar, ”Sitare” isimli daha renkli bir elbise giyerler.

Katarlı erkekler, beyaz yakalı kenarları altın ipliklerle işlenmiş bist ve ugal kullanırlar. Kışın soğuk olmasa da o mevsime uygun olması hasebiyle kıyafetlerinin üzerine Bahreyn’de olduğu gibi (الدقلة) giyerler.

Birleşik Arap Emirlikleri’nde erkek elbisesinde manşet yok, ön tarafta yumuşak, gevşek ve uzun bir püskül var. Kollardaki motif ile püskül uyumlu. Yaka yok. Genelde şemağ beyaz ve arka tarafa rahat bir şekilde bırakılır. Ugal arka tarafından ince bir kuyruk sarkar. Bu kıyafete (كندوره) veya (دشداشة) denir.

Umman Sultanlığı, Umman toplumunun asaletini ve özgünlüğünü temsil eden geleneksel kıyafetlerin çeşitliliği ve renklerinin, şekillerinin güzelliğiyle ayırt edilebilir.

Umman’daki erkekler aynı BAE olduğu gibi الدشداشة adını verdikleri geniş ve uzun elbise giyerler. Bu elbisenin renginden farklı renkte şeritle çevrili yuvarlak yakası vardır. Halk bu yakaya الكركوشة أو الفراخة adını verirler. Erkekler ayrıca العمامة adını verdikleri sarık takarlar.

Kuzey Afrika bölgesine bakılırsa Fas kültüründe İslam, Arap, Berberi, Endülüs, İspanyol ve Fransız etkisini görmek mümkündür. Geleneksel olarak Berberî kültürüne ait ancak Berberî ya da Arap herkesin giyebildiği en belirgin kıyafeti cellâbedir. Cellâbe, kapşonlu uzun bir elbisedir. Kışlık cellâbeler yünden, yazlık olanlar da pamuktan yapılır. Erkekler genelde açık ya da koyu toprak renklerini tercih ederler ancak oldukça renkli cellâbeleri de görmek mümkündür. Ayaklarına ise babuş ya da belğa denilen deriden imal edilmiş bir çift terlik başlarına da bazen fes giyebilirler.

Tunus kültüründe Sefsari isminde kadın kıyafeti meşhurdur. Bugün şehirlerde sadece çok küçük ve yaşlı bir kitle bu kıyafeti giyer. Kırsal kesimde daha yaygındır. Açık sarı ya da beyaz renkli, ipek bir başörtüsüdür. Bu başörtüsü vücudun tamamını örter. Kadınlar bu örtünün bir parçası ile de yüzlerini örterler.

Cezayir kültürüne bakılırsa, Tunus, Fas gibi geleneklerin Fransa eliyle yok edildiği bir ülkedir. Burada bazı erkekler Gandora ismi verilen bir cübbe, bornoz dedikleri bir pelerin, kapşonlu cellabe ve fes; kadınlar da tepeden tırnağa vücutları örten bir elbise ve altına da şalvar giyerler.

Libya’da da durum Fas, Tunus ve Cezayir’den farklı değildir. Geleneksel kıyafetler genelde şehir dışında kırsal kesimde kendine hayat bulur. Libya’da

kadınlar Fas'ta olduğu gibi Haik giyerler. Erkekler de haïke çok benzer şekilde holi dedikleri tek parça, vücuda dolanan bir kıyafet giyerler. Holi kefeni andırır.

Mısır, kıyafet çeşitliliğın bol olduğu bir bölgedir. Genelde normal pantolon gömlek ya da kot, tshirt gibi şeyler giyerler ancak çiftçilerde veya yaşlı insanlarda geleneksel cellabiye denilen uzun kıyafetler ve kafalarında takke görmek mümkündür. Aynı şekilde Avrupalı kadınlar gibi giyinenler olduğu gibi nikab giyen ve vücudunun tamamını örten, peçeli ya da pardesü üzeri küçük başörtüsünü kafasına sımsıkı bağlayanları da görmek mümkündür.

Sonuç olarak giyim insanın var oluşuyla, öncelikle doğa koşullarından korunmak amacıyla ortaya çıkmış bir olgudur. Geçmişten günümüze çeşitli doğal, toplumsal, etik değerlerin etkisiyle biçim değışiklikleri göstererek bugüne kadar ulaşmıştır. Ancak zamanla biçim farklılıkları gözlenmiştir. Bu çeşitlilikler, ait olduğu toplumun folklorik, sosyo-ekonomik yapısı, yaşanan coğrafya, kullanılan malzeme, iklim gibi nedenlerle oluşmuştur. Her ülkenin bir kimliğı olduğu gibi kıyafetlerinde aslında kendine has bir kimliğının olduğunu bu çalışmada ortaya koyduk.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Arap, Bizans, Kuzey Afrika, kıyafet.

YAYGIN EĞİTİM KURUMLARI OLARAK TARİKATLARIN İNSAN YETİŞTİRMEDE UYGULADIKLARI YÖNTEMLER

İLHAN KASIRGA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Felsefe ve
Din Bilimleri

ilhanksrg@gmail.com

Özet

İslam dininin belli bir yorumu olan tasavvuf ve onun vasıtasıyla kurumsallaşan tarikatlar, geçmişten bugüne Müslümanların geleneksel İslam anlayışının oluşmasında önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Bu açıdan tarikatların tecrübî, uygulamaya dayalı ve denetim gerektiren bir disiplin olmasından hareketle, tasavvufun bir ilim olduğu kadar aynı zamanda bir hâl ve eğitim yönünü de kapsamaktadır.

Hiç şüphesiz tarikatlar dediğimiz oluşumların sadece İslam'da değil diğer semavi ve beşerî kaynaklı dinlerde de kendini gösterdiği örneklerinin olduğu malumdur. Bu itibarla İslam açısından tasavvufun tatbiki alanı diyebileceğimiz tarikatlar, insanın manevi eğitim sürecinde hedeflenen 'kâmil insan' modeline başarıyla ulaşabilmesi için üstesinden gelinmesi gereken önemli bir disiplin sahası olmuştur. Her ilmi disiplininin gereği olarak tasavvuf da kendi ıstılah ve uygulamalara sahiptir. Bu minvalde tasavvufi kurumlardaki bu terminolojiler zaman içerisinde gelişerek mütakâmil hale dönüşmüştür. Tarikatlar kendi içindeki disiplini bağlamında müntesiplerinin manevi gelişimlerini sağlamayı hedefleyen ve bunu kendi metotları çerçevesinde uygulayan yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Ancak takdir edilir ki, her bir geleneğin kendi içinde öncelikleri, uyguladıkları metotlarda birtakım farklılıkları söz konusudur. Bu bağlamda gelenek ve metotların oluşumunda tarikat geleneği içinde yer alan öncü isimlerin karizmatik kişilikleri özellikleri dolayısıyla insanı beden, zihnen ve kalben kâmil olma sürecinde merkezi bir fonksiyona sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüz açısından da uygulanan modern eğitimin de bu amaç doğrultusunda bireyin yetişmesinin yanında karakter (manevi değerler) aşılamayı hedeflediği bir gerçektir. Bu anlamda tarikat kurumlarının uyguladıkları yöntemler itibarıyla, insanın yetişmesinde önemi bariz bir şekilde ortaya çıkmış durumdadır. Özellikle diğer yaygın eğitim kurumlarına binaen bu metotların bir alternatif olabileceği göz önünde bulundurulmasının kanaatimizce faydalı olacağını

öngörmekteyiz. Bu da ahlakî ve manevi eğitimin gereğinin idrak edilmesini mümkün kılmış olacaktır.

Esas olarak çalışmada bahsedilen tarikatların insanın yetişmesinde uyguladıkları mezkûr yöntemler, birer kâmil insan olma yolundaki eğitim disiplini. Zira tasavvufun tarifi itibariyle; insan ruhunun ve kalbinin tasfiyesi, nefsin tezkiyesi ve ahlakın güzelleşmesi olarak telakki edildiğine göre bu kurumların yöntemlerini de içine aldığı söylenebilir.

Tasavvuf literatüründe, tarikatlardaki dervişlerin eğitiminde bugünkü anlamıyla ele alabileceğimiz yöntem ve uygulamaların hepsinden bahsetmek zordur. Zira tasavvufun tatbiki kurumları diyebileceğimiz tarikatların uyguladıkları eğitimin modern anlamdaki gibi bir eğitim sistemi olmanın yanında daha çok bugünün jargonuyla kişisel gelişimi ve içsel arınmayı merkeze alan alternatif bir eğitim yaklaşımı olarak değerlendirilebiliriz. Dolayısıyla bu disiplini sürdürmesi ile tarikatlar, geçmişten bugüne kullanılan uygulamaların kendine özgü bir yapıda ilerleyip gelişmesini sağlamıştır.

Köklü bir geleneğe sahip olan tasavvuf, hâl ilmi olması gerçeğinin yanında aynı zamanda tatbiki olması yönü itibariyle bir eğitim müessesesi işlevi görüntüsü verdiği aşikâr bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple tarikatların insanı yetiştirmede hedeflediği ve çalışmamızda da ifade etmeye çalışacağımız yöntemlerin ve uygulamaların kullanıldığını görmekteyiz. İslami disiplinler arasında yoğun bir inceleme ve ilgiye mazhar olacak tasavvufun kendisini ifade etmekte kullandığı bu uygulamaların, tasavvufun anlaşılması için hayati önemi hâiz olacağı kanaatindeyiz.

Genel olarak, tasavvufî hayatta insanın yetişmesinde pek çok yaygın eğitim terbiye usulleri olmakla birlikte bunların insanı yetiştirmede esas aldıkları başlıca tasavvuf terbiyesindeki (eğitimde) öne çıkan uygulamalar şöyledir; sohbet, hizmet, rabita, zikir, uzlet, tefekkür, az yeme, az uyuma, az konuşma gibi eğitim, yöntem ve tekniklerdir. Bu noktada ayrıca belirtmek gerekirse, tarikatlarda uygulanagelen yöntemler, teknikler ve araçlar başlı başına bir araştırma konusu teşkil etmektedir. Bu durum kanaatimizce çalışmamızın muhtevasını aşmaktadır.

Bu çalışmada sergilemeye çalıştığımız temel bir bulgu olarak, araştırmamızda özellikle günümüz yaygın eğitim kurumu olarak telakki edeceğimiz tasavvufî kurumlarda üzerinde durduğumuz usüller; sohbet, zikir, rabita, hizmet gibi kavramların, tarikatlar'ın fonksiyonu itibariyle günümüz açısından önemine değinmiş olacağız. Ayrıca bahsi geçen uygulamaların söz konusu tasavvuf literatürü açısından da incelemeyi amaçladık.

Çalımda cevap aradığımız sorular: İslam medeniyetinin bir insan-ı kâmil yetiştirmede önemli rol oynayan tarikatlar nedir, neler yapmıştır, insan ve tekke ilişkisi ve fonksiyonu, fikir ve hayata neler kazandırmıştır?

Sonuç olarak, yaygın eğitim kurumları olarak tarikat, insanın karakterini hedeflediği maddi ve manevi eğitim üzerine uygulanan bu faaliyetler göstermiştir ki; zikir, sohbet, rabita ve hizmet gibi unsurlar insanın yetişmesi üzerinde son derece ciddi etkiler ve sonuçlar bıraktığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, tarikat, eğitim, yaygın din eğitimi.

**ÂLİM, MÜFESSİR VE AKSİYONER BİR DÂVA İNSANI: MUHAMMED
MAHMÛD B. OSMAN ES-SAVVÂF EL-MEVSİLÎ**

Atilla YARICI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı

atillayarici@gmail.com

Özet

Çalışmamızın amacı, âlim, müfessir ve aynı zamanda aksiyoner bir dava insanı olan Savvâf'ın İslam dini ve Müslümanlar için yapmış olduğu katkıları imkân dâhilinde ortaya çıkarmaktır. Çalışmamızın içeriğinde müellifin hayatı, tahsili, hocaları, aksiyoner kişiliği, yaşamış olduğu zorluklar, gençlere verdiği değer ile özellikle gençler için yazmış olduğu tefsir yer alır. Çalışmamızda müellife ait "Fatihatu'l-Kuran ve Cüzü Amme" isimli tefsir kitabı ile ulaşabildiğimiz sair kaynaklardan klasik kaynak tarama yöntemini kullandık.

Muhammed Mahmûd b. Osman es-Savvâf el-Mevsilî 1915 yılında Irak'ın Musul kentinde kalabalık bir ailenin on dördüncü çocuğu olarak dünyaya geldi. Savvâf'ın hayatı çok küçük yaşlardan itibaren hep ilimle geçti. Irak'ın Musul kentinin mahallelerinde başlayan bu ilim yolculuğu Mısır'a kadar uzanır. Savvâf gündüz mescitlerde dinî eğitim alırken gece de resmî ilkokulda okuyordu. Musul'da yeni bir dinî medrese olan El-medresetü'l Faysaliyye de altı yıl eğitim gördü. 1936 senesinde bu okuldan mezun oldu. 1939 senesinde Üniversite eğitimi için gönderildiği Mısır'da dünya çapında meşhur el-Ezher üniversitesinde Külliyyetü'l-Lugâti'l-Arabiyye 'ye kaydoldu. Bir yıl sonra geri döndü. Birkaç yıl sonra yarım kalan tahsilini tamamlamak üzere 1943 yılında tekrar Mısır'a gitti. Savvâf bu defa Külliyyetü's-Şerîa 'ya kaydoldu. Fakültenin dört yıl olan eğitim süresini iki yılda bitirmeye muvaffak oldu. Lisans eğitimiyle yetinmeyip iki yıllık kadılık ihtisası'nı da büyük bir azimle bir yılda tamamladı. 1946 yılında Ezher'den mezun oldu.

Savvâf'ın hayatında irşad faâliyetleri hep öncelikli olmuştur. Müellif geçimini sağlamak için meşgul olduğu işlerde bile irşad faaliyetlerini düşünerek seçimde bulunmuştur. Bir vakit Irak'ın çeşitli şehirlerinde ilkokul öğretmenliği gezici vaizlik yaptı. 1946 yılında Bağdat'taki A'zamiyye şerîat fakültesine müderris olarak tayin edildi.

Savvâf'ın irşad faaliyetlerine ilk olarak Faysaliyye medresesinde başladı. Cemiyetü's-Şu'bânî'l-müslimin'in Musul'da açılan şubesine katıldı. Mısır'daki

gibi Irak'ta da İhvânü'l- Müslimîn adıyla dernek kurmak için kolları sıvadı. Ancak yasaların engellediği bu girişim de sonuçsuz kaldı. O Irak'ın o dönem koşullarında bir şey yapamayacağını anlamıştı. Yeniden Mısra gitti. Mısırdaki pek çok alimle bir araya geldi, görüşlerinden istifade etti. Savvâf'ın sahip olduğu ve O'nun daha fazla öne çıkan aksiyoner kişiliğinin gelişmesinde en büyük pay Hasan el-Bennâ ile Seyyit Kutub'a aitti. Müellif Irak'a dönünce tekrar faaliyetlere koyuldu. 1950 yılında kısa süre hapse atıldı. İrşâd faaliyetlerini 1952 yılında başladığı Uhuvvetü'l-İslâmiyye adlı dergi girişimiyle desteklemek istedi. Savvâf Irak'ın iç meselelerinde ülkenin bütünlüğünü oluşturan, farklı dîni ve millî unsurlarından da istifade etme çabasında oldu. O Irak'ın ortak geleceği için ülke mozağını oluşturan Sünnî, Şîî, Hristiyan, Yahudi, Yezidi gibi unsurlar arasında ayırım gözetmedi. Bu farklı gruplara doğal bir yakınlık göstermiş, ziyaretler gerçekleştirmiş ve fırsat buldukça bu ziyaretlerini tekrarlamıştı.

Savvâf açık sözlü biriydi. İnandığını şartlar ne olursa olsun söylemekten çekinmeyen bir yapıdaydı. Kulluk bilinci yüksek, ilmi ile âmil, cömert bir âlimdi. Mensubu olduğu dine tutku derecesinde bağlıydı. İslam'ı, Kur'ân'ı Allah'ın bize ikram ettiği en yüce nimet olarak nitelerdi. Tüm Müslümanların en faziletli bir ümmet olarak bu büyük nimet karşısında derin bir minnet duygusu içinde bulunması gerektiğini hatırlatır.

Savvâf'ın daveti genelde tüm insanlığa; inananlar içinde tüm Müslümanlara; Müslümanlar içinde de gençleredir. O'nun irşat faaliyetlerinde asıl hedef kitlesi hayatı boyunca O'nu yalnız bırakmayan gençler olmuştur. Müellif hünarlı tebliğcilerin gençlerin gönüllerine girebilecek yolları bulabilmeleri konusunda oldukça hassastır.

Savvâf'ın en büyük arzularından birisi de gençlerin önüne basit anlaşılır bir tefsir eserini koyabilmektir. Bu niyet ile Kur'ân'ın hayatın daha fazla içinde yer alan Fatiha Suresi ile Amme cüzünü tercih etmişti. Savvâf o dönemin buhranlı yıllarında gençlerin kolay bir şekilde yetişmesi gerektiğine inanmıştı.

İslam'a davet ve irşat faaliyetleriyle bir ömür süren Savvâf telif çalışmalarından da geri durmamıştır. Müellife ait yirmiden fazla eserden bahsedilir. Bunlar içinde tek ciltlik mütevazı bir çalışma da yer alır. Savvâf'ın bu tefsir eserini kaleme almasına neden, onun erken dönemlerinde, daha çocuk denilebilecek yaşlarda kendisini içinde bulduğu Kur'ân iklimidir. O bu duygu ve düşünceler içinde bu eseri telif etme nedenini ise şöyle dile getirir: *“Bu eseri ilk dönemlerimden itibaren hayatımı ve canımı uğruna feda ettiğim İslam'a davet vazifesi için yazmaya başladım.”*

İslam medeniyeti sayısız alim şahsiyetin yüzyıllar boyu ortaya koydukları gayretler neticesinde bugünlere geldi. Bu gayretin son yüzyıl içinde gelen

temsilcilerinden birisi de Muhammed Mahmud es-Savvaf'tır. Müellif kendi yaşadığı yıllarda dünya genelini saran ikinci umumi harbin İslam alemine olan etkilerine şahitlik yapmış bir kimsedir. Savvaf dağılan İslam aleminin yeniden vücut bulabilmesi için bir mücadele verir. O dönemin bu döneme de ayna olan sorunlarından yola çıktık. Müellifin ümmetin geneli için gösterdiği çabayı, ama özelde İslamın geleceği gençler için taşıdığı kaygıyı bir nebze olsun yansıtmaya çalıştık.

Anahtar Kavramlar: Savvâf, irşâd, müfessir, Fâtîha, Amme cüzü, Musul, İhvân-ı Müslimîn, Râbîta.

GENÇLİK EDEBİYATI VE DİN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA ÖĞRENCİLERİN WATTPAD UYGULAMASI VE KİTAPLARINA YÖNELİK GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN LİTERATÜR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

FERİDE DEMİRTAŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı

feridedemirts@gmail.com

Özet

Ülkemizde okuma yazma oranının düşük olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmamızda ilk olarak gençlerin Wattpad uygulamasına duydukları yoğun ilginin nedenlerini araştırmak için Wattpad uygulaması ve kitaplarına yönelik görüşlere ilişkin yazılmış olan eserlerin literatürü taranmıştır. Bu bağlamda araştırmada yöntem olarak literatür tarama yöntemi kullanılmıştır.

Bildiri Wattpad uygulaması, kitapları, yazarları ve okuyucuları ile ilgili yapılan çalışmaları konu almakta ve bu çalışmaların, gençlik edebiyatı ve din eğitimi bağlamında öğrencilerin Wattpad uygulaması ve kitaplarına yönelik görüşleri açısından durumunu tespit etmeye yönelik literatür değerlendirmesi ile sınırlıdır.

İçinde bulunduğumuz çağın değerlerine ve insan hayatı üzerindeki etkilere baktığımız zaman değişen birçok şey gibi yaş algısı da farklılaşmaya uğramıştır. Yaşadığımız modernleşme insan hayatını ve onun oluşturduğu toplumu derinden etkilemektedir. Bu etki insanoğlunun günlük hayatından düşünce sistemine varıncaya dek birçok alanda kendisini göstermektedir. Yaşanan bu hızlı değişim ve dönüşüm özellikle gençlik olarak adlandırdığımız genç yaş gruplarında çok daha fazla hissedilmektedir. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nde genç kavramı aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

1. Yaşı ilerlememiş olan,
2. Gelişmesini tamamlamamış olan (bitki, hayvan)
3. Gençlikteki özelliklerini koruyan, dinç.
4. Zihin bakımından yeterince gelişmemiş, toy.
5. Yeni gelişmekte olan, kısa bir geçmişi olan.

Araştırmamız için Wattpad uygulaması, kitapları, yazarları ve okuyucuları ile ilgili altı tez ve dokuz makale incelenmiştir. Özellikle son çocukluk ve ilk gençlik çağındaki gençlerimizin hem yazabildikleri hem okuyabildikleri Wattpad uygulamasına ve buradaki kitaplara duydukları ilgi artık yadsınamaz bir gerçektir. Konu ile ilgili literatürü taradığımız zaman çalışmaların çoğunun yakın zamanlarda yapıldığı görülmüştür. Bu yüzden bu konu ile ilgili çok fazla çalışma yoktur. Biz de konuyla ilgili ulaşabildiğimiz mevcut çalışmaları araştırmamıza ekledik. Konumuz bağlamında yazılmış olan ilgili tez çalışmalarını ve makaleleri incelemeye çalıştık.

Literatürü incelediğimizde çalışmaların çoğunlukla Wattpad kitaplarının özelliklerini ele aldığını görmekteyiz. İncelenen çalışmalara bakıldığında, din eğitimi bağlamında Wattpad uygulaması ve kitaplarına yönelik gençlerin algıları ve din, ahlak, değerler teması üzerine herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Bu nedenle sadece Wattpad uygulaması ve kitaplar üzerinde yapılan çalışmaların sahayı görmek açısından yeterli olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Milyonlarla ifade edilen genç okuryazarlar dikkate alındığında birer okur ve yazar olan gençler üzerinde de çalışmaların yapılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ilerleyen aşamada tez çalışmamızda gençlerin bakış açısını dikkate alarak onların dünyasındaki anlamları din, ahlak, değerler çerçevesinde tespit etmeyi hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Gençlik Edebiyatı, din eğitimi, wattpad uygulaması.

TÜRKİYE’DE DİNİ GRUPLARIN İNSAN KAZANMA YÖNTEMLERİNİN SOSYOLOJİK İZAHİ

AYŞEGÜL KİP

Yüksek Lisans Mezunu, Ankara Yıldırım Beyazıt Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyoloji Bölümü

aysegulkip94@gmail.com

Özet

İnsan toplumsal bir varlıktır ve toplumsal gruplar içinde doğar, büyür ve ölür. Birey, kabileyetlerini geliştirebilmek için toplum içinde bulunmakta ve kendisine verilen potansiyeli geliştirebilmek için topluma ihtiyaç duymaktadır. Bireyin dünyaya geldiğinde ilk içinde bulunduğu aile kurumunu grupların en alt birimi olarak kabul edersek bireyin hayatının büyük bir kısmını toplumsal gruplar içerisinde geçirdiğini söyleyebiliriz. Bireyin içinde bulunduğu sosyal çevrede belirli ideoloji ve görüşler çerçevesinde insanları etrafında toplayan gruplar bulunmaktadır. Birey, toplumsal yapının bir parçası olarak yaşadığı sosyal çevre ile iletişim halindedir. Bunun nedeni bireyin, maddi- manevi temel ihtiyaçlarını karşılama, inançlarının gereğini yerine getirme ve aidiyet kazanma arzusudur. Birey bu amaçla kendisi dışındaki kişiler veya toplumsal gruplarla iletişim kurmaktadır. Genelde sosyal gruplar özelde ise dini yönelişten kaynaklanan dini gruplar üyelerine doyum sağlayan ve onların kendi günlük sorunlarına çözümler bulmasını amaçlayan yapılardır. Bu gruplar, bireylerin yaşamının önemli bir kısmına yön vermekte, onlara belirli tutum ve davranış kazandırmaya çalışmaktadır. Bireysel boyutta; manevi arayış, sosyal destek, psikolojik rahatlama gibi sebeplerle üye olunan dini gruplar, yapılarına üye kazandırmak için bazı yöntemler kullanmaktadır.

Yapılan çalışmada, belirli ideoloji ve görüş etrafında meydana gelen oluşumlardan birisi olan dini grupların insan kazanma metodları ele alınmıştır. Kategorik olarak toplum içinde var olan sosyal grupların bir çeşiti olan dini grupların faaliyet alanını genişletmek ve yapılarının devamlılığını sağlamak amacıyla nasıl üye elde ettiklerinin ve taraftar kazanırken hangi yöntemlerden faydalandıklarının incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Çalışma yapılırken, nitel yöntem ve tarihsel dökümantasyon tekniği kullanılmıştır. Kavramın sosyolojik ve psikolojik boyutunu anlamak için; sosyal psikoloji ve sosyoloji kitapları ile sosyoloji kavram sözlüklerinden faydalanılmıştır. Bu çalışmanın yapılması, toplumun dini ve sosyal yaşantısında önemli bir yere sahip olan dini grupların toplumsal yapı içerisinde gösterdikleri davranış örüntülerinin ve faaliyet alanlarının amaçlarından biri olan taraftar kazanmada

kullandıkları yöntemlerin fark edilmesi ve bu yapılara yeni bir bakış açısı getirilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Yapılan çalışmada belirli ideoloji ve görüş etrafında meydana gelen oluşumlardan grup, sosyal grup, dini grup ve Türkiye’de dini grup kavramları açıklanarak konunun daha rahat kavranması amaçlanmıştır.

İlk olarak “Grup” kavramı ele alınmıştır. Toplumsal bir varlık olan insanın, birtakım ihtiyaçlarının karşılanmasında ve içinde yaşadığı topluma uyum göstermesinde önemli bir yere sahip olan grup kavramının sosyolojideki ve sosyal psikolojideki karşılığı verildikten sonra söz konusu sosyal grupların özelliklerine değinilmiştir. İkinci olarak ele alınan kavram “Dini Grup” kavramıdır. İnsanlık tarihinin ilk örgütlenme biçimlerinden olan dini grupların sınıflandırılması yapılduktan sonra çalışmanın ana omurgasını oluşturan “Türkiye’de Dini Gruplar” başlığına yer verilmiştir. Söz konusu başlık altında, Türkiye’de varlık gösteren bir takım dini gruplara örnekler verilmiştir. Verilen örnekler üzerinden Türkiye’de dini grupların geçirdiği tarihsel süreçten bahsedildikten sonra, günümüzde var olmaya devam eden bir takım dini gruplar örneğinde, söz konusu grupların insan kazanmada kullandıkları yöntemlere yer verilmiştir. Yapılan çalışmada dini grupların kendilerine üye kazandırmak amacıyla; bireylerin aidiyet ihtiyaçları kullanarak, kitle iletişim araçlarını aracı yaparak, sosyal faaliyetler düzenleyerek, üye olacak kişilerin ekonomik faydalarını vaadederek, sosyal ilişkiler ağı geliştirerek, kişiler üzerinde beyin yıkama yöntemini kullanarak, tebliğ ve propaganda aracılığıyla insan kazanma yöntemlerine yer verilmiştir. Türkiye’de bulunan dini grupların bahsedilen insan kazanma yöntemlerinde izledikleri yollara da yer verilen bu çalışmada dini grupların devamlılıklarını ne şekilde sağladıkları görülecektir.

İnsanların tabiatları itibarıyla manevi arayışta olmaları, dini grupların tarih boyunca hemen hemen her toplumda varlığını gerekli kılmıştır. Söz konusu dini gruplar, kamusal alanda görünür hale gelebilmek ve devamlılığını sağlayabilmek için yapılarına yeni kişileri katmaya çalışmaktadır. Dini gruplar, bu amaçla bağlularının sayısını artırmak için çeşitli metodlar geliştirmiştir.

Dini grupların, insan kazanırken kullandıkları en güçlü yöntem, her insanın doğuştan getirdiği aidiyet güdüsüdür. Söz konusu dini gruplar, sahip oldukları dini argümanlar ile insanların sevmeye, sevilme, kabul görme ve ait olma ihtiyaçlarını karşılayabileceklerini iddia etmektedir. Özellikle dini grup üyelerinin birlikte gerçekleştirdikleri birtakım dini ritüeller; bireylerin gruba bağlılığını sağlarken, kendisini bir yere ait hissetme güdüsünü de doyurmaktadır. Bireylerin toplum ile bütünleşmelerinde ve aynı anda milyonlarca insana ulaşarak tutumlarının değişiminde önemli bir yere sahip olan kitle iletişim araçları da dini grupların üye kazanmak için kullandıkları araçlardan birisidir. Modernleşen dünyada, dinin sadece salt bilgidir ibaret

olmadığı yönündeki düşünce dini grupları, farklı kanallarla insanlara dini tecrübeyi yaşatmaya yöneltmiştir. Dini gruplar, ideolojilerini insanlara benimsetmek amacıyla, gezi, kamp, tatil gibi projelerle insan kazanmaya çalışmaktadır. İnsanların hayatlarını sürdürebilmek için gerekli olan ekonomi ise, dini grupların insan kazanmada kullandıkları yöntemlerden birisidir. Dini gruplar gerek verdikleri burslarla gerekse karşıladıkları barınma, korunma ihtiyaçlarıyla bireylerin sempatilerini kazanarak onlar için gruplarını cazip hale getirmeye çalışmaktadır. Son olarak, gençlerin vakitlerinin çoğunu geçirdikleri sosyal medya ve diğer iletişim araçlarıyla, dini inanç ve kavramların araçsallaştırılmasıyla yapılan propagandalar ve bireylerin idraklarını zayıflatan beyin yıkama uygulamaları da dini grupların insan kazanmak amacıyla başvurduğu yöntemler arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Grup, dini grup, Türkiye’de dini grup, insan kazanma.

POSTMODERNİZM’İN KADIN KİMLİĞİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

AYŞEGÜL KİP

Yüksek Lisans Mezunu, Ankara Yıldırım Beyazıt Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyoloji Bölümü

aysegulkip94@gmail.com

Özet

Geleneksel anlayışa göre; kadının toplumsal yapıdaki yeri eviyle, ailesiyle sınırlıdır. Kadın; evin, çocuğun bakımından sorumluyken; erkeğin sorumlu olduğu alan dışarıdır. Tarihi sürece baktığımızda toplum içinde genellikle kadının; fiziki- psikolojik şiddete maruz kaldığını, değersizleştirildiğini ve kimliksizleştirildiğini görmekteyiz. Geleneksel anlayıştan kadın-erkek eşitliğini savunan modern anlayışa geçişle birlikte kadın sadece evin, çocukların bakımıyla sorumlu olmanın dışında dış dünyaya açılarak daha fazla bireyselleşmiş, eğitim seviyesi artmış, iş dünyasına atılmaya başlamış ve buna bağlı olarak kadına biçilen rollerde de farklılaşmalar yaşanmaya başlamıştır. Tarihsel süreç bakımından modern dönemin takipçisi olan postmodern dönem ise, kadının kimliğindeki farklılaşmanın zirveye çıktığı bir dönem olmuş, bu farklılaşmalar kendisini daha çok kadının kamusal alanında ve ona biçilen aile içi rollerinde görünürlük kazanmıştır.

İnsan sosyal bir varlıktır ve toplumların geçirdiği değişimlerden etkilenmemesi mümkün değildir. Toplumlarda ve kültürlerde meydana gelen değişimlerin etkileri ise ‘kimlik’ üzerinden belirgin hale gelir. Yirminci yüzyıl; kentleşme, endüstriyelleşme alanlarının hızla değişime uğradığı, bununla birlikte kadınların, etnik grupların, eşcinsellerin daha insani haklar elde edebilmek için mücadele ettikleri ve eylemler yaptıkları bir dönemdir. Kadınlar bu zaman diliminden itibaren daha fazla ‘dış dünyada’ yer almaya başlamış, daha fazla bireyselleşmiş ve toplumsal yapı içerisinde bir kimlik oluşturmaya başlamıştır.

Çalışmada postmodernizmin kadın kimliği üzerindeki etkisi konu edinilmiştir. Çalışmanın amacı ise, post-modern sürecin kadın kimliğini dönüştürücü yönünün, toplumsal yapı içerisinde kadının değişen sosyal konumu ve aile içi rolleri üzerinden nitel yöntem kullanılarak yapılandırılmamış gözlem ve tarihi dökümantasyon tekniğine uygun olarak ele alınmasıdır.

Çalışmada ilk olarak kimlik ve kadın kimliğinin neliği üzerinde durulmuştur. “Kimlik ve Kadın Kimliği” başlığı çalışmanın ilk ana başlığıdır. Bu başlık altında kimlik kavramının neliği ve kimliğin oluşum süreci üzerinde durulmuştur. Konumuz gereği kadın kimliğine alt başlık olarak yer verilmiştir. Kadınların

kimlik kazanım sürecinin Berger tasnifi ile ele alındığı bu bölümde kadın kimliğinin oluşmasında ve şekillenmesinde etkili olan unsurlara değinilmiştir. Çalışmada ele alınan bir diğer kavram “Postmodernizm ve Postmodern Kimlik” kavramıdır. İlk olarak postmodernizmin kavranabilmesi için postmodernizmin neliği ve niteliği üzerinde durulmuş, daha sonra söz konusu dönemin bireylerin kimlik oluşumuna ve kimliklerinin şekillenmesine etkisinden bahsedilmiştir. Makalemizin ana omurgasını oluşturan bölüm ise makalenin üçüncü başlığıdır. “Postmodernizm’in Kadın Kimliği Üzerindeki Etkisi” başlıklı son kısımda, ilk olarak geleneksel dönemden başlayarak modern ve postmodern dönemde kadından beklenen rollere ve atfedilen niteliklere yer verilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde cinsiyet kimliği ile sosyal kimliği ayırmak için kullanılan toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durularak cinsiyet rollerine ilişkin görülen farklılaşmalara değinilmiştir. Postmodernizmin kadın kimliğinin farklı alanlarında yarattığı değişimlerden bahsedilmiştir. İlk olarak cinsiyet rollerindeki kadın-erkek kurgusunun etkisinin yitirilmesi, artık söz konusu dönemde cinsiyetsiz kadın vurgusunun olması, kadın-erkek dualizminin yok olması ve kadınlara dayatılan toplumsal cinsiyet rollerinin postmodern dönemde geçerliliğini kaybetmiş olması Dünya ve Türkiye örneğinde okuyucuya sunulmuştur. Postmodernizmin kadın kimliğinde yarattığı bu dönüşüm ile feminist hareketlerin bulunduğu ortak noktalara değinilen bu bölümde postmodernizmin feminist hareketlere sağladığı imkanlardan ve açtığı alanlardan söz edilmiştir. Postmodernizmin etkisiyle dönüşen kadın kimliğinin, kadının aile ortamını ifade eden “Özel Alan” ile “Kamusal Alan” daki rollerine etkisinin olumlu/olumsuz yönlerine de değinilmiştir. Örneğin kamusal alanda daha fazla görünür hale gelen kadının kadın işlerinden ofis işlerine geçişinin ifade edildiği “Kadın İşleri’nden Ofis Girl’e Geçiş” başlığı altında; kadınların ekonomik gücünü kazanırken, bir taraftan biçimsel olarak erkeklerle eşitliği yakalarken ve daha fazla özgürleşirken diğer taraftan çalışma ortamında yaşadıkları mobinglere, cam tavanlara yer verilmiştir. Postmodern dönemde kadının kamusal alanda elde ettikleri ile elinden alınanlara yer verildikten sonra söz konusu dönemde, özel alanda yani kadının aile ortamında yaşadığı değişimden “Postmodern Ailede Kadının Dönüşümü” adlı başlıkta değinilmiştir.

Bu çalışmanın yapılması postmodern anlayışta toplumun kadına bakış açısının anlaşılması açısından önemlidir. Yapılan çalışmada ulaşılan sonuç ise şu şekilde özetlenebilir:

Postmodern süreçte, geleneksel ve modern dönemin kadınlara giydirmeye çalıştığı cinsiyet rollerinde farklılıklar yaşanmaktadır. Postmodernizmin kadın kimliğinde yarattığı değişim en genel anlamda toplumsal cinsiyet rollerinde yaşanan değişimlerle kendisini göstermektedir. Modern anlayışta hâkim olan ve kadınlarla özdeşleştirilen cinsiyet rolleri, yıkıma uğramış ve postmodern süreçte bu roller melezleşmiştir. Bu süreç içerisinde gerek ev

içinde gerekse kamusal alanda kadın, üzerine giyirilen sunum nesnesini çıkarıp, kendi temsillerini ortaya koymaya başlamıştır.

Süreç içerisinde kadınların eşit haklar ve özgürlük söylemleri ve buna bağlı olarak kadının ekonomik güç kazanarak kamusal alanda çok daha fazla görünür olması kadının özgürlük alanını genişletirken, cinsiyet ayrımcılığına bağlı olarak ofislerde uygulanan mobbing uygulamaları ve iş yerindeki tutumlar (ofis girl yakıştırması) ise kadınların kamusal alanda maruz kaldığı olumsuz durumlardan bazılarıdır. İş yaşamında gerçekleşen cinsel taciz ve duygusal zorbalık (mobbing) kadınlarda suçluluk, depresyon gibi olumsuz duygulanımlar yaratmaktadır. Dolayısıyla postmodern süreçte kadın bir tarafta her açıdan tam özgürlüğünü elde ederken diğer tarafta kaosla karşılaşmaktadır. Kadın kamusal alanda ne kadar yetenekli ve çalışkan olursa olsun rekabetin zirve yaptığı iş dünyasında talep ettiği eşitliği yakalayamamakta ve cam tavanlara çarpılmaktadır. Bu durum; eğitilmiş, bakımlı, başarılı ancak mutsuz ve kendini gerçekleştirememiş kadınların sayısını artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, kimlik, aile içi roller, postmodernizm.

FRITZ OSER'İN DİNİ YARGI TEORİSİ

MEDİNE KARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Eğitimi

mdnkara@gmail.com.tr

Özet

Dini gelişim kuramcıları insanda var olan inanma ihtiyacını çeşitli şekillerde açıklama yoluna gitmişlerdir. Bildirimizde ele almayı planladığımız dini gelişim kuramcılarında Oser; dini gelişim teorisinde, dini yargının gelişimdeki aşamalara odaklanmıştır. Oser, özellikle çocuk ve yetişkinlerin sahip oldukları kişisel, gözlenebilen ve dini inanca karşı yapılmış gibi görünen deneyimlerin açıklanması noktasındaki gelişimsel değişimlerle ilgilenmiştir. Tebliğimizin amacı da Fritz Oser'in dini yargılama teorisi bağlamında din eğitime etkisini tartışmaktır. Ayrıca tebliğde Oser'in dini yargı gelişimi üzerine yapılan çalışmalara da verilmektedir.

Oser'in, dini yargılama bağlamında ele aldığı evrelere bakıldığında bu evreler: 1. Özerk Olmayan Dini Yönelim, 2. Almak İçin Vermek Yönelimi, 3. Özerk Benlik ve Tek Taraflı Sorumluluk Yönelimi, 4. Orta Düzeyde Otonomluk, 5. İçsel Dini Öznellik ve Özerklik.

Oser; mülakat tekniğini kullandığı araştırmasında 7 ile 75 yaş arasında değişen kişilerle mülakat esnasında duyup cevaplayacakları üç ikilem vererek bu ikilemelerle ilgili sorular yönelttiği görülmektedir. Oser, insanların mükemmel tanrıya ilişkin bireysel deneyimlerinden aktardıklarından hareketle gelişim evrelerinin nitelik bakımından farklı özelliklerde olacağını ileri sürmüş ve araştırmasının dini yargı gelişimindeki 5 evreyi aydınlattığı sonucuna varmıştır.

Oser teorisinde, bütün iyi ya da kötü olarak olayların birey tarafından aynı aşamada sergilenmesini zorunlu olarak görmez. Ona göre aynı yaş grubundaki bireyler aynı gelişim özelliklerini yansıtmayabilir. Bu yüzden Oser'in teorisinde bir yaş sınırı görmek mümkün değil. Fakat Oser, yaptığı araştırmalar sonucunda dini yargı gelişiminin bir noktaya kadar yaşla ilgili olduğunu tespitinde de bulunmuştur. İlk üç evrenin soyut düşünme evresine geçmeden gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Oser, geliştirmiş olduğu teorisi ile 4 yıl süren boylamsal desenli bir araştırma yapmıştır. Araştırmasında dini

gelişimin şaşırtıcı bir şekilde yavaş ilerlediğini ve yüksek aşamalara sadece şimdi yetişkinlik dönemine geçirildiğini tespit etmiştir.

Oser'in teorisine göre dini yargılarının bütün evrelerinin bireylerin hepsinde aynı aşamada gözükmesini beklenemez. Bireyin, yaşam, dini inanç vs. çerçevesinde, dini yargı gelişimi evreleri farklılık gösterir. Aynı yaştaki bireylerde aynı dini yargı evre olmayabilirler. Aynı yaş grubundaki bireylerin farklı dini yargı evresinde olduğu gözlemlenebilir.

Dini gelişim çocukluk döneminde başlayıp hayatın ileriki dönemlerini etkisi altına alan bir dönem olduğu halde bu dönem için yapılan çalışmaların sınırlılığı dikkat çekicidir. Dini gelişim ve dini yargı konusunda yapılan araştırmaların sınırlılıkları olması sebebiyle bu alanlara, yeni araştırmaların yapılması ve yürütülmesi için din eğitimcilerini teşvik edilmelidir.

Anahtar kelimeler: Dini yargı, dini gelişim, din eğitimi, Fritz Oser.

ERNEST HARMS'IN DİNİ GELİŞİM TEORİSİ VE DİĞER DİNİ GELİŞİM KURAMCILARIYLA KARŞILAŞTIRMASI

Kübra KARAMEMİŞ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

karamemiskubra@gmail.com

Özet

Dini gelişim üzerine son 130 yılda pek çok araştırma yapılmış, teoriler geliştirilmiştir. Dini gelişim hakkında ilk model geliştirenlerden biri de Ernest Harms'tır. Harms yaptığı çalışmaların sonucunda oldukça farklı tespitlerde bulunmuştur. Bunları üç evrede ele almıştır. Bu dönemler: 3-6 yaş çocukların dinlerini daha hayali ürünlerle ifade ettikleri evre, 7-12 yaş çocuklarının fikirlerini daha gerçekçi bir tarzda çevrelerinden elde ettikleri evre ve 13-18 yaş grubu için ise çok daha fazla çeşitlilik ve yaratıcılık gösterebildikleri evrelerden oluşmaktadır.

Sonraki teorisyenler genellikle ya Harms'ın bu modeline bazı ekleme ve çıkartmalar yaparak yeni bir model ortaya koymuş ya da bu dönemlerden yalnızca biri üzerine daha derinlemesine çalışmalar yapmıştır. Bir kısmı ise belli bir yaş aralığı ve "Tanrı algısı" gibi belli bir yönden daha spesifik çalışmıştır. Bununla birlikte daha geniş bir alanı kapsayan çalışmalar yapan teorisyenler de vardır.

Teorisyenler, çocukların daha küçük yaşlarda (zihni gelişimleri devam ederken) soyut kavramları algılamasındaki yetersizliği gibi meselelerde aynı fikirde olsalar da kendi modellerindeki dönemleri başlattıkları yaştan, yönemsel farklılıklara kadar farklı durum ve tespitlerde bulunmaktadır. Yani her ne kadar genel hatlarıyla benzerlik olsa da farklılık da mevcuttur.

Biz ise bu bildirimizde Harms'ın dini gelişim teorisiyle yine evre teorisi kapsamında bir model geliştiren Elkind ve Goldman'ın dini gelişim teorisini karşılaştıracğız. Harms'ın modeli ile diğer teorisyenlerin fark ve benzerlikleri nelerdir? Bu çalışmalar birbirini tamamlayıcı nitelikte midir?

Bu çalışma nitel bir çalışma olup, nitel araştırma tekniklerinden doküman incelemesi tekniğı kullanılarak hazırlanmıştır. Yapılan araştırma esnasında incelenen çalışmalar Türkçe kaynaklar ile sınırlıdır. Harms' ın bu bulguları ve diğer teorisyenler ile karşılaştırılması özellikle din eğitimcileri için önem arz etmektedir.

Harms, Goldman ve Elkind çocukluk dönemini ele almış ve geliştirdikleri dini gelişim aşamalarında benzerlikler bulunmaktadır. Bununla beraber bu teoriler görmezden gelinmeyecek farklılıklar da içermektedir. Çalışmalarında kullandıkları yöntem, verileri ele alış biçimleri, temel aldıkları olgular farklılığın temel sebepleri arasındadır.

Yani birbirine çok benzer gibi görünen bu çalışmalar dini gelişimi ele alış biçimleri ve ulaştıkları sonuçların bir kısmı aynı, bazıları birbirine çok yakın ve bazıları da farklılıklar içermektedir. Bu yönüyle de din eğitimcilerine farklı ufuklar açmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Din eğitimi, dini gelişim, Ernest Harms, çocuk.

ÇOK EŞLİLİĞİN TARİHİ, NEDENLERİ VE AİLE BİREYLERİ ÜZERİNDEKİ PSİKOLOJİK ETKİLERİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

SÜMEYRA AÇIK

Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

aciksumeyra@gmail.com

Özet

İslam dininde kadın meselesi ve bununla birlikte çok kadınla evlilik, merak edilen ve spekülasyona da açık olan bir konudur. Çok kadınla evlilik İslam diniyle ortaya çıkan bir müesseseymiş gibi bir algı oluşturulmaktadır. İslam dini ve ilk tebliğcisi Hz. Peygamber, evlilikleri noktasında eleştirilmiştir. Konu hakkında otoriteler arasında fikir ayrılıkları olması ve çok kadınla evliliğin bazı İslam ülkelerince sınırsız, kuralsız bir şekilde uygulanması da eleştirilere dayanak teşkil etmiştir.

Alanda yapılmış çalışmalar genellikle çok eşliliğin tek bir yönünü ele almakta ve çok eşliliği sosyal cihetinden ziyade dini açıdan yorumlayarak okuyucuyu yanlış yönlendirmektedir. Aynı zamanda çok eşli aile yapısının üyelerinin psikolojik durumlarını barındıran çalışmaların azlığı da bizi bu çalışmaya yapmaya sevk etmiştir.

Toplumun temel taşı olan aile müessesesi, insanların yetişmesinde, bakımlarında, bedensel ve ruhsal gelişimlerinde, toplumsal ya da bireysel değerlerinin oluşmasında önemli bir rol oynar. Bu sebeple her türlü arızilikten uzak, sağlam temellere dayanan bir yapı olmak durumundadır.

Üç bölümden oluşan makalemizde ilk bölüm evliliğin tanımı, ailenin işlevleri, evlilik türleri ve çok eşliliğin tarihini ele aldık. Çok eşliliğin İslamiyetle ortaya çıkan bir müessese olmadığını İslam dininin ailenin işlevlerini gözeterek koruma altına aldığını tespit etmeye çalıştık. İkinci bölümde çok eşliliğin nedenlerini ele aldık. Böylece çok eşliliğin aslında tamamen keyfiyetten yahut dini hassasiyetlerden değil, toplumların yapıları, ekonomik düzeyleri, üretim politikaları gibi belli başlı etkenlere bağlı olarak yapıldığını tespit etmeyi amaçladık. Üçüncü bölümde ise çok eşliliğin nadir çalışan bir yönü olan aile bireyleri üzerindeki psikolojik etkilerini inceleyerek aslında çok eşliliğin esas değil arızı bir evlilik yapısı olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Dünya literatüründe “polygamy” olarak ifade edilen çok kadınla evlilik, sanıldığı gibi İslam dini ile ortaya çıkmış değildir. Aksine çok eşliliğin tarihi ailenin tarihi

ile eşdeğerdir. Çok kadınla evliliğe insanlığın her döneminde rastlanır. Hammurabi, Babil, Hint, Mısır, Atina, Çin, İran, Âsur, Lidya, Slav, Cermen, Angosaksonlar dan Türklere varıncaya kadar birçok millet ve toplum çok eşliliği seyrek yahut yaygın, tamamen serbest veya belli şartlar dahilinde uygulamışlardır. Doğu dinlerinde de çok kadınla evlilik meşru kabul edilmiştir. Semavi dinler olan Yahudilik ve Hristiyanlıkta çok eşlilik kutsal metinlerde emir veya nehiy şeklinde geçmemiş, bundan dolayı inananlarınca meşru kabul edilmiştir.

Çok eşlilik İslam'ın, içinde doğduğu Cahiliye döneminde yaşayan Araplarca da sınırsız ve kurlsız bir şekilde uygulanmıştır. Kadının erkeğin çok gerisinde olduğu pederşahi arap aile yapısının yanı sıra kabilecilik ve asabiyet üzerine kurulu toplum düzeninde evlilik düşmanlıkları kaldırıp, aileler arası yakınlık ve dostluklar kurmayı kolaylaştıran önemli bir etken olmuştur. Erkek çocuğunun iftihar, kız çocuğunun utanç sebebi sayıldığı, kadının adeta eşya hüviyetinde görüldüğü bir ortamda zuhur eden İslam dini, getirdiği Hanif diniyle ahlâkın tarumar olduğu bu toplumda ahlaki kaideleri yeniden belirleyerek büyük bir inkılap gerçekleştirmiştir. İslam dini toplumun yapı ve dinamiklerini de gözetererek çok eşliliği yasaklamamış fakat sınırlandırmaya gitmiştir.

Yakın tarihe bakıldığında 1949 yılında İsrail'de resmi olarak yasaklanan çok eşlilik günümüz Yahudilerinde nadir olarak görülmektedir. Alman Reformistler 16. yüzyıla kadar –ilk eşin kısır olması gibi- bazı sebeplerle çok kadınla evlenmeyi mübâh saymışlar, Alman Aristokrat tabakası ise 19. yüzyıla kadar çok kadınla evlenmeye devam etmiştir. Çok eşlilik bugün Türkiye (1926) ve Tunus'ta (1926) yasak, diğer İslam ülkelerinde şartlı veya şartsız serbest şekilde uygulanmaktadır. Şartlı serbest olan ülkeler de bu şartlar kısaca çok eşlilik için meşru gerekçe, ekonomik durumun iyi olması gibi sebeplerdir.

Çok kadınla evlilik uygulandığı toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla da yakından ilişkilidir. Örneğin, kabilecilik sistemi üzerine kurulan aile yapısında güç, ilk planda nüfusa dayandığından çok eşlilik, iş gücünü arttıran ve savaşlar sebebiyle uğranılan nüfus kaybını özellikle de erkek nüfusunu telafi eden tabi bir yol olarak görülmüştür. Bunun yanında kuvvet ve servetin de göstergesi olarak görülen çok kadınla evlilik toplum içinde iftihar ve itibar vesilesi sayılmaktadır. Bugün bazı Afrika ülkelerinde uygulanan çok eşliliğin en önemli nedenlerinden biri budur. Bazı toplumlarda çok eşlilik erkeğin güçlü, varlıklı ve cömert olduğunu gösteren bir övünç kaynağıdır. Evlenilirken verilen başlık parasının miktarı bunun en önemli göstergesidir. Kabile, aşiret gibi aile yapılarının bulunduğu toplumlarda da aileler arası ilişkileri geliştirmek yahut oluşan gerginlikleri evlilik bağı ile yumuşatmak yaygın bir uygulamadır. Toplumlarda, köklü bir aileye mensup kadınla evlenmek ve ondan çocuk sahibi olmak da itibarı arttıran bir durum olmuştur. Gerek Osmanlı gerek Roma gerekse yakın coğrafyamızda bu çeşit evliliklere rastlanmaktadır.

Savaş bölgesi toplumlarında erkek ölüm oranlarının fazla olması ve bu sebepten ekonomik kaynakların kıt olduğu bir ortamda dul kalan kadınların evlilik yapmaları, sosyal bir güvence olarak görülmektedir. Bunun yanında dul kalan kadın ve yetimlere sahip çıkma düşüncesiyle yapılan çok eşli evliliklerin toplumda memnuniyetle karşılanması bu uygulamanın yaygınlaşmasının sebeplerinden olmuştur.

Hayat şartlarının çok çetin olduğu ve mücadele gerektiren toplumlarda erkek ölüm oranları fazla olmaktadır. Eskimolarda ve Afrika bölgesi topluluklarında çok kadınla evliliğin genelde bu sebeple yapıldığı görülmektedir. Dost veya kabile kızları ile evlenerek ilişkileri yumuşatma ve onları onure etmede çok kadınla evlenmenin nedenlerinden olmuştur. Gerek Osmanlı gerek Roma'da gerekse yakın coğrafyamızda bu çeşit evliliklere rastlanmaktadır.

Ekonomisi tarıma dayanan toplumlarda tek kadının yeterince işe yetişememesi yahut çok kadınla evlilik yoluyla çok çocuğa sahip olarak bunların işgücüne dahil edilmesi gibi sebepler de tarım toplumlarında çok eşliliğin ana sebeplerindendir.

Bazı coğrafyalarda erkeğin ilk evliliğini aile zoruyla yapması yahut erkek ve kadının çok genç yaşlarda evlenmesi, levirat, berdel, sorarat tipi evlilikler, kadının çabuk yaşlanması ve güzelliğini kaybetmesi yahut âşık olma sebeplerine dayalı olarak çok eşlilikler yapıldığı görülmüştür.

Çocuk sahibi olma arzusu da tarihte ve günümüzde çok kadınla evliliğin başlıca sebeplerinden olmuştur. Özellikle tıbbın imkânlarının sınırlı olduğu dönemlerde ve özellikle ataerkil tarım toplumlarında kadının çocuğunun olmaması yahut erkek çocuğuna sahip olunamaması erkeğin çok eşli evlilik yapmasına sebep olmuştur. Soyun erkek çocuğundan geldiği inancı, erkek çocuk sahibi olma arzusunu körüklemiş, bu da tek başına çok eşliliğin sebeplerinden biri olmuştur.

Kadının uzun süreli yahut kalıcı şekilde hasta olması, fiziki ve ruhsal olarak erkeğe cevap verememesi de çok eşliliğin sebeplerinden olmuştur. Bunun yanında aileye eklenen yeni çocuklar, ebeveynler için özellikle yaşlılık dönemlerinde bir güvenlik ve duygusal destek faktörü olarak algılanmıştır.

Tüm bu sebeplere ilaveten gerek doğu dinleri gerek semavi dinlerde, farklı yorumlar neticesinde dinin çok kadınla evlenmeyi emrettiği inancı da çok kadınla evliliğin sebeplerinden olmuştur.

Görüldüğü üzere toplumların içinde bulunduğu, kültürel, ekonomik, dini yahut biyolojik sebepler çok eşliliğin tercih edilip yaygın veya seyrek olarak uygulanmasına sebep olmuştur.

Son yirmi yılda dünya çapında çok kadınla evliliğin aile bireyleri üzerindeki etkileri konusuna akademik ilgi son derece artmıştır. Çok kadınlı aile yapısını, bunun işlevselliğini ve özellikle ailedeki kadın ve çocukların mentâl sağlıkları üzerindeki etkilerini araştıran çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Araştırmalardan elde edilen bulgulara göre, çok eşlilik, aile içi ilişkilerde önemli sorunlara ve ailenin tüm üyelerinde ruhsal bozukluklarda artışa neden olmaktadır. Çok eşli ailelerde istismarın, aile içi sorunların ve travmatik yaşantıların daha karmaşık bir yapıda olduğu gözlemlenmiştir. Bu sebeplerden dolayı çok eşlilik ciddiye alınmayı gerektiren önemli bir toplumsal olgudur. Kanaatimizce yapılan araştırmalar da yeterli değildir. Bu alanda özellikle ülkemiz gibi çok eşli evliliklerin yasaklandığı ülkelerin kent kesimlerinde yapılacak olan araştırmalar çok eşliliğin toplumda nasıl karşılık bulunduğunu anlamak açısından önemli olacaktır.

Aile, toplumun temelidir. Sağlam ve güçlü toplumlar sağlam aile yapılarından meydana gelmektedir. Sağlam aile de huzur ve sükûnetin olduğu, eşlerin ve çocukların ruhsal olarak doyuma ulaştığı, kendini ifade edebildiği, ahlaki olarak gelişim gösterdiği, bireyin sosyalleştiği ve güvenli bir liman hüviyetindedir. Aileyi, ifsad eden, işlevlerini bozan, her türlü girişim sağlıksız toplumların oluşmasına da engel olacaktır.

Çok eşlilik konusu aslında bakıldığında direk İslam dini ile ilgili bir konu değil, toplumlarda var olan bir evlilik uygulama biçimidir. Bu sistemin var olması onun doğru ve uygulanabileceği anlamına da gelmemektedir. İslam dini çok eşlilik konusuna bakarken de onu reddetmemiş fakat sınırlarını çizmiştir.

Çok eşlilik konusu ele alınırken toptan reddetmeci veya kabul etmeci bir tutumdan ziyade psikolojik, sosyolojik ve işlevsel yönlerine bakarak değerlendirmek sağlıklı bireyler, sağlıklı aileler ve sağlıklı bir toplum kurmak açısından faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çok eşlilik, çok kadınla evlilik, kadın, aile, teaddüd-i zevcat.

BİRLEŞTİRİLMİŞ SINIF UYGULAMASI VE YAZ KUR’AN KURLARI ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

YAHYA ÜÇER

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Maarif Müfettişi, MEB Teftiş Kurulu Başkanlığı

yahyaucer77@hotmail.com

Özet

Millî Eğitim Bakanlığınca uzun zamandan beri uygulanan “birleştirilmiş sınıf uygulaması”, farklı eğitim seviyesindeki öğrencilerin bir arada aynı zaman diliminde eğitim almasını ihtiva etmektedir. Yaz Kur’an Kursları da farklı eğitim seviyesindeki öğrenci/kursiyerlerin bir arada aynı zaman diliminde eğitim almaları itibariyle birleştirilmiş sınıflarla durumsal benzerlik göstermektedir. Bu araştırmanın amacı, birleştirilmiş sınıflarda uygulanan okuma yazma çalışmaları, mihrer derslerin işleniş ve Türkçe Dersinin uygulanmasında öğretmenlerin, Yaz Kur’an Kurslarında Kur’an öğretimi ve Dinimi Öğreniyorum etkinliklerinin öğretimi sırasında ise öğrencilerin gerek program uygulanması gerek sınıf yönetimi gerekse materyal kullanımı hususunda karşılaştıkları problemlerin tespitine yönelik alanda yapılan çalışmaları taramak ve bunları değerlendirmektir.

Eğitim-öğretim faaliyetlerinde birleştirilmiş sınıf uygulaması, dünyadaki pek çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin okullarında yaygın olarak uygulanan bir modeldir. Pek çok kırsal alan eğitimcileri için, birleştirilmiş sınıflarda öğretim, bir bölgedeki ekonomik ve coğrafi şartların gerektirdiği bir zorunluluktur. Öğretmen, öğrenci ve derslik sayısının yetersizliğinden kaynaklanır. Bu yetersizlikler farklı sınıf seviyesindeki öğrencilerin bir arada eğitim almalarını zorunlu kılmaktadır.

Yaz Kur’an Kursları ise, kursiyerlerin Kur’an-ı Kerim’i ve mealini öğrenebilmeleri, dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla yaz aylarında camiler, Kur’an Kursları ve belirlenen diğer mekânlarda açılan kurslardır. Bu kurslarda da farklı eğitim seviyesindeki kursiyerler bir arada eğitim almak zorundadır.

Bu araştırma literatür taramasına dayanmaktadır. Öncelikle birleştirilmiş sınıf uygulamalarına yönelik kaleme alınan kitap, rapor, makale, bildiri ve tezler taranıp incelenmiştir. Daha sonra Yaz Kur’an Kursları üzerine literatür taraması yapılmıştır. Her iki konu başlığı altında yapılan çalışmaların

tamamının araştırmamızın sınırlarını aşacağında şüphe yoktur. Bu gerçekten hareketle araştırmamızda bu iki uygulamanın benzer yönleri ve problemleri hususlarında öne çıkan çalışmalar tespit edilip değerlendirmeye gayret edilmiştir. Araştırmamız, birleştirilmiş sınıflarda ve Yaz Kur'an Kurslarında gerek program uygulanması gerek sınıf yönetimi gerekse materyal kullanımı hususunda öğretmen/öğreticilerin karşılaştıkları problemler ve bu problemler hakkında öğretmen/öğreticiler tarafından yapılan değerlendirmeleri ele alan çalışmalar ile sınırlandırılmıştır.

Ülkemizde öğretmen sayısındaki artış ve kadrolu öğretmenlerin yetersiz kaldığı yerlerde ders ücretli öğretmenlerin görevlendiriliyor olması ve yapılan yatırımlar neticesinde derslik sayısındaki hızlı artış birlikte değerlendirildiğinde, birleştirilmiş sınıf uygulamasının öğretmen ve derslik ihtiyacından kaynaklı olduğunu söylemek, doğru bir tespit olmaktan uzaktır. Ancak son yıllarda hızlı bir şehirleşmenin getirdiği kırsal alandaki nüfus azlığının buralarda bulunan okullardaki öğrenci sayısında azalmaya sebep olması günümüzde de birleştirilmiş sınıf uygulamasını mecbur kılmaktadır.

Yaz Kur'an kurslarına kayıtlar ilk ve ortaöğretim kurumlarının yılsonu tatiline girdiği ilk hafta yapılır, ikinci haftadan itibaren de öğretime başlanır. Yaz dönemi olması hasebiyle ailenin ve öğrencinin şartlarından dolayı düzenli bir devamlılık sağlanamamaktadır. Kursun başlarında devam sorunu az olmakla birlikte kursun ilerleyen dönemlerinde kurslara devam en büyük problem olmaktadır. Devamlılığın sağlanamaması bu kurslarda öğrenmelerin yarım kalmasına sebep olmaktadır.

Birleştirilmiş sınıf uygulamaları ile Yaz Kur'an kurslarının durumsal benzerliği ise her iki uygulamada da farklı eğitim seviyesindeki öğrenci/kursiyerlerin bir arada aynı zaman diliminde eğitim alıyor olmalarıdır. Farklı eğitim seviyesindeki öğrenci gruplarının bir arada yer alması sebebi ile öğretmen/öğreticilerin sınıf yönetiminde yaşadıkları sorunlar alanda yapılan araştırmalarda önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında gerek birleştirilmiş sınıflı ilkokullarda gerekse yaz Kur'an Kurslarında harf öğretimi başlıca öğretim hedefidir. Bu öğretim faaliyetlerinde öğretmen/öğreticilerin yaşadıkları sorunlar öne çıkan diğer başlık olarak dikkat çekmektedir.

Her iki alanda yapılan çalışmalar karşılaştırıldığında, birleştirilmiş sınıf uygulaması hakkında yapılan saha çalışmalarının Yaz Kur'an Kursları ile ilgili yapılan saha çalışmalarına nazaran sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Birleştirilmiş sınıf uygulamalarının Cumhuriyetin kurulmasından bu yana var olan bir alan olması nedeniyle, okuma yazma çalışmaları, Türkçe öğretimi, mihver derslerin işlenişi, materyal eksikliği, sınıf yönetimi, birleştirilmiş sınıfları okutan öğretmenlerin karşılaştıkları genel problemler gibi çok farklı konu başlıklarında çalışmalar yapılmıştır. Birleştirilmiş sınıf uygulamaları ile

durumsal benzerlik gösteren Yaz Kur'an Kurslarına yönelik çalışmaların ise hem konu başlıkları hem çalışma sayıları bakımından birleştirilmiş sınıf uygulamalarına oranla daha az olduğu anlaşılmaktadır. Bu alanda yaz Kur'an Kurslarından ziyade müstakil Kur'an kursları ile ilgili çalışmaların yoğun olduğu görülmektedir.

Literatür taramamızdan elde edilen bulguları ise kısaca şöyle özetleyebiliriz:

Fiziksel şartlar bakımından uygun olmayan ortamda ders yapılmasının gerek birleştirilmiş sınıflarda gerek yaz Kur'an kurslarında benzer sorunlardan olduğu anlaşılmaktadır. Her iki uygulama ile ilgili benzer bir problemin ise materyal eksikliği olduğu çalışmaların genelinden anlaşılmaktadır. Ayrıca birleştirilmiş sınıflarda birden çok sınıfın bir arada bulunması sebebiyle sınıf yönetiminde zorlanma gibi durumların "kursu katılan öğrencilerin aralarındaki yaş farkları" sebebiyle yaz Kur'an kurslarında da ortaya çıktığı görülmektedir.

Birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılan okullarda, öğrencilerde okul öncesi eğitimin olmaması, öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerinin düşük olması ve devamsızlık gibi konuların ilk okuma yazma öğretimi sürecinde öğrencilerden kaynaklı sorunlar olduğu belirlenmiştir. Yaz Kur'an kurslarında da devamsızlık ve öğrencilerin önceki yıllarda öğrendiklerini unutarak tekrar yaz Kur'an kurslarına geliyor olmaları iki farklı uygulamanın benzer problemleri olarak öne çıkmaktadır.

Birleştirilmiş sınıflarda da müstakil sınıflar için hazırlanmış programların birleştirilmiş sınıflarda uygulanmaya çalışılması benzer bir sorundur. Müstakil sınıflar için hazırlanmış programların aynı zaman diliminde ve birleştirilmiş sınıf ortamında tamamlanmasını beklemek o sınıfı okutan öğretmen için zor bir süreç ortaya çıkarmaktadır. Müstakil sınıflara verilen aynı süre içerisinde, birleştirilmiş sınıflarda birden fazla grubun konularını yetiştirmek mümkün olmamaktadır. Aynı sorunun yaz Kursları için de söz konusu olduğunda şüphe yoktur. Yaz Kur'an Kursları yaygın eğitime dâhil olmasına rağmen örgün eğitim anlayışıyla eğitim yapmaktadır. Bu bağlamda yaz Kur'an kursları müfredatının yoğun olması öğretmenler ve öğrenciler açısından problem meydana getirmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin ilk okuma yazma öğretimi sürecinde kendilerinden kaynaklı problemlerin deneyimsizlik, farklı okuma yazma öğretim yöntemleri bilmeme gibi mesleki tecrübe ile ilgili problemler olduğu görülmekle birlikte, yaz Kur'an kursu öğretmenleri ile ilgili özellikle din görevlilerinin (üniversitede alanlar hariç) büyük bir kısmının pedagojik formasyona sahip olmaması, Kur'an kursu öğretmenlerinin öğretim yöntemleri, çocuk psikolojisi, yetişkin eğitimi, iletişim, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı konularındaki mesleki eksikliklerin olması her iki uygulama da mesleki tecrübe eksikliği sorunu olarak karışımıza çıkmaktadır.

Sahada karşılaşılan problemleri benzerlik gösteren her iki uygulama ile ilgili olarak;

Birbirinden farklı sınıf seviyelerinin aynı sınıf ortamında öğretimi şeklinde gerçekleştirilen birleştirilmiş sınıf uygulamalarının Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze tecrübe edildiği, bu bakımdan yılların tecrübesi ile hem eğitim fakültelerinde hem de alanda geliştirilen yöntem ve tekniklerin benzer özellikler taşıyan Yaz Kur'an Kurslarına aktarılmasının faydalı olabileceği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, yaz Kur'an kursları, birleştirilmiş sınıf uygulaması.

IRAK TÜRKMEN EDEBİYATI TEMSİLCİLERİNDEN ES'AD NÂ'İB VE KEŞKÜL ADLI ESERİ

GHUFRAN HATEM AL-SHAFAEY

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

gufranhatem50@gmail.com

Özet

20. yüzyıl Irak Türkmen edebiyatı temsilcilerinden Es'ad Nâ'ib, ilmiye sınıfına mensup bir ailenin çocuğu olarak 25.01.1897'de Kerkük'te doğmuştur. Geleneğe dayalı dinî eğitimin yanında modern tahsil de görmüş ve 1921 – 1963 yılları arasında öğretmenlik, okul müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Kaleme aldığı Zamanın Eli, Yapraklar, Armağan, Kerkük Nükteleri adlı eserleriyle kültür hayatına da hizmet etmiştir.

Es'ad Nâib'in çoğu aruzla yazılmış, bazılarında Fuzûlî etkisi açıkça görülen şiirleri bir yazma hâlinde Keşkûl adlı eserinde toplanmıştır. Bu çalışmada şairin daha önce yayımlanmamış Keşkûl'ü üzerinde durulacak, şiirleri şekil ve muhteva yönüyle incelenecek, Es'ad Nâ'ib'in Irak Türkmen edebiyatındaki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılacaktır.

Irak Türkmen edebiyatı Oğuz Türkçesi'nin bir kolu olarak varlığını sözlü ve yazılı ürünlerle yüzyıllarca sürdürögelmiş bir edebiyattır. Yerleştikleri bölgedeki kültürel ve sosyal koşullar Türkmenlerin günlük yaşamını ve edebiyatını ve etkilemekle birlikte, Irak Türkmen edebiyatı, başlangıcından günümüze kadar kendine has özellikleri korumayı başarmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, Irak Türkmen edebiyatı sarsıntı yaşamış ve yeni ortaya çıkmaya başlayan edebî hareketler sona ermiştir. Türkiye'deki edebiyat gelişmelerinden uzak kalan Irak Türkmen edebiyatçıları eski şiir geleneğini uzun süre devam ettirmek zorunda kalmışlardır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Irak Türkmen edebiyatında yeni fikirler, yeni akımlar görölmeye başlamıştır. Edebiyatta yenileşme, zengin içerik ve konu çeşitliliğiyle kendini göstermiştir. Şiir dilinde sadeleşme de yeni hareketin karakteristik özelliklerindendir. Eski şiir geleneğine ilgi duyan bazı meşhur şairler edebiyattaki bu sadeleşme hareketini desteklemiş ve hareketin canlanmasına ve hızlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu meşhur şairler arasında Es'ad Nâ'ib de vardır.

Es'ad Nâib'in çoğu aruzla yazılmış, bazılarında Fuzûlî etkisi açıkça görülen şiirleri bir yazma hâlinde Keşkül adlı eserinde toplanmıştır. Genç yaşlarından şiir yazmaya başlayan Es'ad Nâib'in şiir ve yazıları 1920 yılından itibaren Kerkük'te çıkan Necme, İleri, Kerkük, Âfâk ve Beşîr gazetelerinde ve Bağdat'ta basılan Kardeşlik dergisinde yayımlanmıştır. Yenileşme hareketini canlandıran Es'ad Nâib, Türkmen edebiyatında önemli bir gelişme yaratmıştır. Hareketin gelişmesiyle yeni nesil şairler aruzdan daha çok hece veznini kullanmayı tercih etmişler, hatta serbest vezinde de eserler ortaya koymuşlardır.

Bu çalışmada 20. yüzyıl Irak Türkmen edebiyatının önemli isimlerinden Es'ad Nâib'in hayatı ve eserleri üzerinde durulmuş ve şairin daha önce basılmamış, el yazması olarak temin ettiğimiz Keşkül adlı eserinde gazel, dörtlük, kıta'a, mesnevi, matla ve müfred gibi nazım şekilleriyle kaleme alınmış *Fuzulî'yi Tâkib, Yirmi Yaşımda İken, Şikâyet, Edelim, Ben Gönül Hastasıyım, Sen Gibi Yâr, Hicran Bu Gece, Yaz Eyleyelim, Güzelim, Gönlüme Bak, Hicran Şarkısı, Raksınız, İsbat, Gel, Söz, Bunu Benden Duyunuz, Kuşlar Konuşuyor, Av ve Avcı 1, Av ve Avcı 2, Bir Kıt'a, Lahut, Sabah, Akşam, Topla Kendin, Düşünceli Geceler, Mehtablı Yaz Gecesi, Köyde İkinci, Çoban ve Sürü, Köylü Kadın, Hac Yolunda İlâhî, Ey Derviş, Periler Raksı, Doğan Yavrunun İlk Sesi, Gül Yağını Alır Sürünür, Bal Arısı ve Gönül, Latin Hurûfatiyle Akrostiş, Latin Hurûfatiyle Akrostiş, Geçmiş Olsun, Elektrik – Kehrûba, Gençlik Masalı, Diyalog, Köy ve Köylümüz, Kiyâmet Onda Kopar, Kaldır Samanı, Dârü's-Sıla, Kerkük'te Ramazan, Uğurlar Olsun, Gömütlüğü Ziyaret, Soy Dâsitani* adlı şiirleri ve adsız müfred ve matlaları şekil ve muteva yönüyle incelenmiştir.

Es'ad Nâib, *Keşkül'e Fuzûlî'yi Tâkib* adlı şu kıta'a ile başlar:

Kırılıversin o el dikkati ihmal ederek

Yazdığı fazla ya noksanla sözü kalp eyler

Bir harf terk ederek (Şükür)ü (Şerr) etmiş olur

Bir harf artırarak (Rabb)ı dönüp (Harb) eyler

Kıt'a Fuzûlî'nin

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin

Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler

Gâh bir harf sukûtuyla kılar nâdiri nâr

Gâh bir nokta kusûruyla gözü kûr eyler

mısralarına naziredir. Bu nazire nasıl bir eserle karşılaşacağımızın habercisi gibidir. Bu kıt'anın ardından her birine özel ad verilmiş (*Yirmi Yaşımda İken, Şikâyet, Edelim, Ben Gönül Hastasıyım, Sen Gibi Yâr, Hicran Bu Gece, Yaz Eyleyelim, Güzelim, Gönlüme Bak*), beş ila yedi beyitlik, makta beyitlerinde Es'ad

mahlasının geçtiği dokuz gazel gelir. Gazeller divan şiiri üslubuyla, dîvan şairi edasıyla yazılmaya çalışılmış, ölçü olarak aruz kullanılmıştır. Adı geçen şiirlerin teması, gazel nazım şeklinin de esas konusu olan “aşk”tır Yârin güzelliği, yâden ayrı kalmanın sıkıntıları, vuslatın imkansızlığından bahsedilmekte; sevgilinin ilgisizliğinden şikâyet edilmektedir. Gerçek âşık olarak şairin riyadan uzak olduğu belirtilmekte, Ferhâd – Şirin; gül – bülbül mazmunlarından; vuslat – hicran, gündüz – gece; bahar – hazan tezatlarından faydalanılmaktadır.

Es’ad Nâ’ib’in büyük dedesi Kerküklü Muhammet Efendi, 1238 yılında Sühreverdi medresesinde tahsilini tamamlamak için Bağdat’a gitmiş ve orada ilginç bir hâdiseyle karşılaşmıştır. Hâdiseyi Nâ’ib’in babasından naklen alınmış ve Nâ’ib’in düzenlediği Keşkûl eserinde *Soy Dâstanı* adı altında bir şiir olarak geçmiştir. Hece ölçüsüyle yazılan 44 beyitlik bu şiiri Nâ’iboğlu ailesinin soyu sopy anlatmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Es’ad Nâ’ib, Edebiyat, Irak, Irak Türkmen Edebiyatı, Türkmenler, Keşkûl.

İLK DÖNEM İSLAM TARİHİNDE DİNİ REFERANSLARIN KULLANIMI

MERVE CEYLAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslam Tarihi
ve Sanatları

merveceylan711@gmail.com

Özet

Din insanlığın varoluşundan bu yana, nüfuzkâr ve yönlendirici kuvvetini daima elinde bulundurmuştur. İnsanlık dinden, yaşantılarının hemen her alanında gerek inanç ve ibadet gerekse idari, iktisadi ve sosyal alanda faydalanmıştır. İslâm dininin insanlığa tebliğ edilmesinin akabinde kurulan düzende, eski Arap gelenekleri de ekarte edilmeye çalışılmıştır. Hz. Muhammed’in İslâm Devleti ile beraber oluşturduğu devlet yönetimi, savaş stratejileri ve sosyal hayat düzeni tüm dönemi şekillendirmiştir. Cahiliye dönemindeki siyasi ve sosyal düzende; üstün statü, yönetme arzusu, iktidar hırsı ve kavmiyetçi zihniyet, İslâm Devletinin kurulma sürecinde ortadan kaldırılmaya çalışılsa da Hz. Muhammed’in vefatıyla beraber eski haline dönüştürülmek istenmiştir. O’nun vefatından sonra yönetime gelen halifeler, aynı yoldan yürümek istemişler fakat siyasi ve toplumsal dalgalanmalar yaşanan bu dönem, onları çeşitli dini argümanları kullanmaya yönlendirmiştir.

İslâm’ın ilk neşredildiği dönemde yaşanan hadiselerde, dini referansların ne şekilde kullanıldığını açıklamaktır. Ayrıca kullanılan referansların hangi olay üzerine kullanıldığı beyan edilerek fikir hadise irtibatı sağlamaktır. Çalışmamızda bu referansları bir çatı altına toplayıp olaylara bütüncül ve geniş bir perspektiften bakarak hangi düşünsel zeminden geçtiklerini gözler önüne sermeyi hedefledik.

Gazve: Arapça’da gazv masdarı “istemek, arzu etmek, kastetmek, niyetlenmek” gibi mânâların yanı sıra “düşmanla savaşmak” anlamında da kullanılır. Bu kokten türemiş bir isim olan gazve ise (çoğulu gazavât) “akın, saldırı, din uğruna yapılan savaş” anlamına gelir. Hadis ve siyer âlimlerinin kabul ettiklerine göre asker sayısı az veya çok olsun, savaş için yahut başka bir maksatla hareket edilsin, çarpışma vuku bulsun veya bulmasın Hz. Peygamber’in bütün seferlerine gazve denir.

Seriyye: Sözlükte “gece yolculuğu yapmak veya yaptırmak, geceleyin yola çıkmak” anlamındaki serâ kökünden türeyen seriyye “askeri birlik, silâhlı tim,

ordunun bir bölüğü” manalarına gelir. Bu askeri birliklere görevlerinin gereği olarak çok defa geceleyin yol almaları, gizli hareket etmeleri ve baskın şeklinde harekât planı yürütmeleri dolayısıyla seriyye adı verilmiştir. Kelime terim olarak Resul-i Ekrem’in hedef ve planlarını kendisinin belirlediği, ancak bizzat kumanda etmeyip sahabeden birinin kumandasında gönderdiği askeri birlik ve harekâtlardır.

Cihad: Arapça’da “güç ve gayret sarfetmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkanları kullanmak” manasındaki cehd kökünden türeyen cihad, İslâmî literatürde “dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklindeki genel ve kapsamlı anlamı yanında fıkıh terimi olarak daha çok müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmareyi yenme çabası için kullanılmıştır.

Fetih: Arapça’da açma, yol gösterme, hüküm verme, galibiyet ve zafere ulaştırma anlamlarına gelen fetih, terim olarak İslâm’da meşrû görülen savaşlar hakkında cihad kelimesine benzer şekilde, müslümanların gayri müslimlerden gerçekleştirdikleri toprak kazançlarını tarihte ve günümüzde bilinen diğer istilâ ve sömürü savaşlarından ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Kelime öncelikle ve daha çok, kalbi ve aklı İslâm gerçeğine açmak, ikinci olarak da İslâm mesajının önündeki engelleri kaldırmak, insanın kalbine ve aklına ulaşmayı mümkün kılacak ortamı hazırlamak anlamına gelir.

Ganimet: Ganimet kelimesi (çoğulu ganâim) sözlükte “bir şeyi zorluk çekmeden elde etmek” demektir. İslâm hukukunda, “müslümanların savaş yoluyla gayri müslimlerden ele geçirdikleri esirler ve her türlü mal” şeklinde tanımlanmakla birlikte ganimeti savaşta düşman askerlerinden elde edilen menkul mallara hasreden veya kısmen farklı şekilde tarif eden fakihler de vardır.

Asabiyet: Câhiliye döneminde, aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabanın oluşturduğu topluluğa “asabe”, bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “asabiyet” denilmekteydi. Saldırıya mâruz kalan tarafın kendi kabilesini yardıma çağırması halinde bütün kabilenin galeyana gelerek bu çağrı uyarınca hareket etmesi asabiyet kanununun kaçınılmaz bir gereği idi ki Câhiliye döneminde ardı arkası kesilmeyen kabileler arası savaşların temelinde bu kanun vardı.

Şecaat: Savaşta kahramanlık göstermeye, sıkıntıları göze alarak üstün değerleri korumaya yönelten ruhsal yetenek anlamında bir ahlâk terimi. Cesaret, yiğitlik, kahramanlık gibi anlamlara gelen şecâat kelimesi yüreklendirme ve cesaretlendirme manasında teşci etmek olarak kullanılır. İslâm öncesi Arap edebiyatında daha çok gözü kara bir atılganlığı ve saldırganlığı ifade eder.

Nitekim “câhiliye” kelimesinde de bu anlam vardır. İslâm dini şecaati bir erdem olarak kabul edip korkaklığı yermekle birlikte ağır çöl şartlarına, kabilecilik (asabiyet) ve intikam duygularına bağlanan Câhiliye döneminin yiğitlik anlayışı İslâm kaynaklarında reddedilmiştir.

Hile: Bir şahsın akid veya tek taraflı bir hukukî işlem yapması için kasten yanıltılması halidir. Sözlükte çare, maharet, kurnazlık gibi anlamlara gelen hile arapça anlamda aldatma manası verir. Öncelenen anlamı çıkar yol çözümdür. İslâm hukuk literatüründe genelde tağrîr, yer yer de tedlîs terimleriyle veya “aldatma” anlamını içeren hud‘a, hılâbe, gâş gibi kelimelerle ifade edilir.

Belirlenen amaç çerçevesinde vuku bulan hadiselerde hangi dini argümanların ne şekilde kullanılmış olduğu ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Özellikle ilk dönem islam tarihi eserlerinden çalışılarak bu araştırmanın ana verileri toplanmıştır. Bu çalışmada gruplandırılan tüm referanslar ilk dönem eserlerinin imkân ve sınırlarına göre ele alınmıştır.

Makalede, gerçekleşen hadiselerde kişilerin İslâm’a yaklaşımları ve dini referansları kullanımı ana hatlarıyla ele alınmıştır. Toplumsal alandaki ilişkilerde, özellikle siyasi sahada taraftar toplamak ve meşruiyet kazandırmak için başvurulan metotlar bir araya getirilmiştir. Dönemin dinamikleri göz önüne alındığında siyasi ve toplumsal bir karışıklık olduğu görülmektedir. Tüm bu olayları yatıştırmak ve refah ortamının sağlanması için dini referanslar birer öze dönüş metni olarak kullanılmış ve Müslümanları sulhe sevk etmek hedeflenmiştir.

Arap halklarının toplum dinamizminin yüksek olması, kavmiyetçi zihniyet, coğrafi etkiler ve dönemin şartları sahnedeki kişilerin dini referansları aktif kullanmasında etkili olmuştur. Dini referansları kendi bağlamında kullanarak peygamberin yokluğunda da aynı ortamı oluşturmak ve meşru düzeni korumak hedeflense de tarafların aynı argümanlarla birbirlerine yönelmeleri olayları manipülasyona açık hale getirmiştir. Zaman zaman müslümanlar arasındaki gerilim, fikir ayrılıklarına ve siyasi çatışmalara sebep olmuş olsa da bu referanslar huzur ve sekineti sağlamak için kullanılmıştır.

Dini referanslar ilk dönemde sahabe tarafından, kurulan İslâm devletinin bekası ve toplumsal düzenin gerekliliği için aslına uygun şekilde kullanılmış olup, ilerleyen yüzyıllarda aşırıcı grupların, temel dini kavramları ekseninden kaydırılarak yeni anlamlar yüklemesi ve günümüzü dek devam eden siyasi-mezhebi olaylarla dini suistimal etmesi arasında bir benzerlik olmadığını söylemek gerekir.

Anahtar Kelimeler: Dini referanslar, dini referansların kullanımı, ilk dönem dini argümanlar, savaş, hile.

MODERN ARAP VE FARS EDEBİYATINDA ANNE KONULU ŞİİRLERE GENEL BİR BAKIŞ

AYŞE KAŞ

Doktora Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Belagat Ana Bilim Dalı

aysecli23@gmail.com

Özet

İnsanın dünyaya gelişine vesile olan annenin gerek Arap ve gerekse Fars edebiyatı açısından taşıdığı değerin edebiyata aksedilişi bildirimizin genel amacını oluşturmaktadır. Gelişen teknolojiyle birlikte yalnızlaşan insanların kucağına, kokusuna, sesinin yumuşaklığına, şefkatine sığınacağı annelerine olan ihtiyacı günbegün artmaktadır. Annenin mutluluk veren sevgisi, acıması, koruması ve okşaması her insanın özlemi ve arzusudur. Bilim adamları, çocuğun hayata ilk gözlerini açar açmaz tanıdığı kişi olan annenin üzerinde araştırmalar yapmış ve annenin çocuğun hayatına etkisini ve kişilik oluşumu açısından rolünü ortaya koymuşlardır. Bu bilgi ışığında şairler, çocuğu besleyen ve büyüten anne sütünün, ruhunun da biricik huzur kaynağı olarak anmakta ve anneyi, yavrusunu korumada, büyütmede, yetiştirmede yorulmayan bir mücadeleci olarak görmüşlerdir. Şiirlerinde anneye bu kudreti veren aşk ve isteğin fitrattan geldiğini ve bu nedenle de çocuğunu kucağına aldığına ona güven hissi verdiğini işlemişlerdir.

Hayatını doğumuyla yavrusuna adayan her anne için, çocuğun bakışları, gülücükleri, mimikleri, hatta ağlayışları dahi anlamlıdır ve hayat bahşedicidir. Hem doğu hem batı toplumlarında anneye atfen şiir yazmak, edebiyat çevrelerinde revaç bulmuştur. Evinde mahir bir idareci olan bu kadın, gün gelip evin dışında bir mücadele başladığında da eşini ve çocuklarını yalnız bırakmayan, onları destekleyen bir savaşçı olmaktan da geri durmamıştır. Mısralarında annelik kimliğini bitmeyen şefkatiyle ön plana alan şairlerin, annenin canını düşünmeden feda ettiği evladına güzel yarınlar bırakmaktan başka amacı olmadığı düşüncesi bulunmaktadır. Anneliğin kutsandığı bütün dinlerin ve edebiyatların ortak mesajını vermek için şairler, itinayla şiirler yazmışlardır. Doğunun acılarla yoğrulmuş coğrafyalarında anne kalbinin buruk sedası ninnilerle, türkülerle, şiirlerle ve şarkılarla nesilden nesile aktarılmış ve aktarılmaya da devam etmektedir. Böylece, kutsal satırlardan gelen öğretilerle birlikte hangi iklimde olursa olsun her şair, anne sevgisini özümsemiş ve edebi dilinde taçlandırmıştır. Bildirimizde bu seçkin konunun Fars ve Arap edebiyatında aksedilişi ve yorumlanışı ele alınarak incelenecektir.

Şiirlerine anneyi de annesizliği de konu edinen şairlerin kendi dünyalarından yansıttıkları tablolar, modern dünyaya ne şekilde yansımaktadır? Modern insan, bu hissiyatı ne denli algılayabilmektedir? Onun sanal dünyasında sarılmayı aklına getirmedeği annesi, mısralarda sitayiş ve özlemlerle anlatılan annelerden farklı mıdır? Zamanla, insanların yüreklerine oturan değerler renkler, kokular, özlü ifadeler silinmekte midir? Şiirlerdeki sanatsal zevkin ve anlamsal mesajların alıcısı olan okuyucuların zihninde oluşan görüntü şairlerin tam da kastettiği şeyle uyumlu mudur? Anne sevgisi edebiyata kattığı zengin anlam çeşniisiyle, birbirine yakın kùltürlere sahip olan bu iki toplumu bağlayabilmiş midir? Dahası şairler, bu anlamda şiirlerinde oluşturdıkları duygusal birliktelik ile evrensel bir çağrı oluşturabilmiş midir?

Bildirimiz, bu soruların cevaplarını arayacak ve modern Arap ve Fars edebiyatındaki anne konulu şiirleri ele alarak, eskimeyen yenilerden olan anne sevgisini edebî açıdan ölümsüzleştiren şairlerin görüşlerini yansıtacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap, Fars, Edebiyat, modern, anne, şiir.

EBÛ İSHÂK ES-SAFFÂR'IN HUDÛS DELİLİNE YAKLAŞIMI

HÜMEYRA SEVGÜLÜ HACİİBRAHİMOĞLU

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Kelam Anabilim Dalı

meyrasvgl@gmail.com

Özet

Çalışmamızda “*Ebû İshâk es-Saffâr'ın Hudûs Deliline Yaklaşımı*” konusu ele alınacaktır. Bu çerçevede öncelikli olarak hudûs ve kadîm kavramlarının kelâm ontolojisindeki yeri ve izahı, Ebû İshâk es-Saffâr öncesi kelâm tarihindeki hudûs delili ve formları, son olarak ise Ebû İshâk es-Saffâr'nin hudûs deliline yaklaşımı ele alınacak ve sonuç kısmında Saffâr'ın bu formlardan hangisini tercih ettiği belirlenmeye çalışılacaktır. Saffâr'ın Hudûs delilini nasıl kurguladığını tespit etmek önemlidir. Zira hudûs delilinin birden fazla formu bulunmaktadır. Bu çerçevede Saffâr'ın diğer hudûs delili formlarına yönelttiği eleştirilere de değinilecektir.

Kelâm ontolojisi kadîm ve hadîs kavramları üzerine kuruludur. Zira mütekellimler varlıkları kadîm ve hâdis diye ikiye ayırmakta ve evren modelini bu ikili sisteme göre inşa etmektedir. Bu delilin kavramlarından biri olan hudûs; “yoktan meydana gelen ve sonradan var olan” anlamlarına gelen “حدث” kökünden türemiş bir mastardır. Kelâm ilminde Tanrı dışındaki bütün varlıklar hâdis (yokluktan var edilmiş) olarak tanımlanmıştır. Bir yokluk tarafından öncelenen bütün varlıklar kelâmcılara göre hâdistir. Kadîm varlık ise yalnızca Tanrı'dır. Tanrı ezelî olması sebebiyle yokluk tarafından öncelenmesi mümkün değildir. Dolayısıyla “muhtdis” yani yokluktan sonra meydana gelen varlıkların yaratıcısı kadîmdir.

Kelâm âlimleri tarafından âlemin sonradan meydana geldiğini ve sonradan meydana gelen her şeyin bir varediciye muhtaç olduğu argümanına dayanan hudûs delili, Mu'tezile, Eş'arî ve Mâtürîdiler tarafından kullanılmıştır. Bu delil âlemin bir yokluktan sonra varlık âlemine çıkması olgusunu ifade etmektedir. Kozmolojik kelâm delili olarak da bilinen ve isbât-ı vâcib delillerinden biri olan hudûs delili âlemdeki gözlemlenebilir verilere dayanması sebebiyle aposteriori delillerdendir.

Âlemin hâdis olmasının ilk kez Ca'd b. Dirhem (öl. 118/736) daha sonra ise Cehm b. Safvân (öl. 128/745) tarafından dile getirildiği ifade edilmektedir. Bu görüş daha sonra Mu'tezile tarafından da benimsenmiş ve Ebû Huzeyl el-Allâf

(öl. 235/850) tarafından geliştirilmiştir. Ehl-i sünnet kelimcilerinden ise ilk kez İbn Küllâb el-Basrî'nin (öl. 240/850) dile getirildiği ifade edilse de sistemli halde benimsenmesi Bâkılânî (öl. 403/1013) de olmuştur. Bâkılânî tarafından sistemleştirildiği gibi olmasa da erken dönem kelâmcılar tarafından da Allah'ın varlığını ispat etmek için benzer yöntemler kullanılmıştır.

Hudûs delilinin cevher ve arazın ayrıntılı izahına dayanan formu üç temel önermeden oluşmaktadır. Önergelerden ilki “âlem hâdistir” önermesidir. Ancak âlem hâdistir önermesinin temellendirilebilmesi için üç öncül gereklidir. Bunlar;

- a. Âlemde her şey cevher ve arazdan oluşur.
- b. Arazlar hâdistir.
- c. Arazlar tek başına var olamazlar ve bir mahalle ihtiyaç duyarlar. Bu mahal ise cevherdir. Öyleyse cevherde hâdistir.

Âlemin hâdis olduğu bu öncüllerle açıklandıktan sonra ikinci aşamada kelâmcılar “her hâdisin bir muhdise ihtiyacı vardır” önermesinin zorunlu olarak ortaya çıktığını ifade ederler. Hâdis olanı yaratan varlık olan Muhdisin ise özü itibarıyla ezelî bir varlık olması gerekmektedir. Zira ezelî olmazsa her hâdis başka sebep gerektirir ve bu sebepler sonsuza kadar gider. Bu ise mantık açısından imkansızdır. Sonuç olarak hudûs delilinin ilk formu şu üç önermeden oluşmaktadır:

- a. Âlem hâdistir.
- b. Her hâdis olanın bir muhdise ihtiyacı vardır.
- c. Muhdis ise Allah'tır.

Son olarak hudûs delili “hâdislerin geriye doğru nihayetsiz devam edemeyeceği” önermesini de âlemin başlangıcını temellendirmek için savunmuştur.

Hudûs delilinin diğer bir formu ise “âlem hadistir” önermesi araz ve cevherlerin ayrıntılı izahı ile değil cisimlerde bulunan hareket ve değişim arazlarının hâdis olması ile açıklanmıştır. Delilin bu formunu savunanlara göre âlemdeki her şey hareket ve sükûna tabidir. Hareket de sükûn da hâdistir. Bu iki durumun ezelî olması ise mümkün değildir. Zira birinin ezelî olması durumunda diğerinin var olması mümkün değildir. Her ikisi de hâdis ise hareketin olmaması durumunda varlık sükûn yani hareketsizlik durumundadır. Sükûn olmaması durumunda ise varlık hareket halindedir. Yani âlemdeki her şey ya sükûn ya da hareket halindedir. Sonuç olarak kelâmcılar bu önermelerden yola çıkarak “hareket ve

sükûn gibi hâdis olan şeylere tabi olan bütün varlıklar da hâdistir” şeklinde bir ispat yöntemi kullanmaktadır.

Hanefî-Mâtürîdî âlimlerden biri olan ve Mâtürîdî kelâmının üçüncü büyük temsilcisi olarak ifade edilen Ebû İshâk es-Saffâr’ın (öl. 534/1139) “*Telhîşü’l-edille li-ķavâ’idi’t-tevhîd*” adlı eserinin muhakkik Angelika Brodersen tarafından “âlem” olarak başlıklandırılan bölümünde hudûs görüşüne değinilmektedir. Saffâr, bu bölümde hudûs delilini açıklarken el-Ķadîm ismi çerçevesinde ve Allah’ın kıdem sıfatını vurgulayarak açıklamıştır.

Saffâr’a göre Allah haricindeki her şey âlem diye isimlendirilir. O, âlemi Allah’ın varlığına ve birliğine ulaştıran delil olarak görmektedir. Nitekim Saffâr, diğer hudûs görüşünü savunan mütekellimler gibi âlemdeki her şeyin kadîm ve hâdis şeklinde iki kısma ayrıldığını ifade eder. Kadîm kelimesini “varlığa tekaddüm eden” yani “varlığı önceleyen yahut varlığı öncesiz olan” olarak tanımlamaktadır. Allah varlığa tekaddüm edendir. Hâdis kavramı ise “kadîmin zıttı”, “başlangıcı olan” ve “yok iken ortaya çıkan” şeklinde tanımlanmaktadır. O, bu kavramları semantik te’vil dediğimiz yöntemle yani kelimelerin geçtiği âyetlerdeki kullanımlarına da dikkat ederek açıklamıştır.

Saffâr cevher ve arazların özelliklerine dayanan hudûs delili ile ilgili bilgiler verdikten sonra daha önce bahsi geçen “âlem hâdistir” önermesini ispat etmek için kullanılan üç öncül ile ilgili eleştiride bulunur. Ona göre hudûs delilinin bu formu kapalı ve anlaşılması zordur. Bu yüzden ilk olarak delilin öncülleri kabul edilmeli ve ispatlanmalıdır. Yoksa bu delil etkili olmayacaktır.

Saffâr’ın söz konusu önermelerin ispatının zor olması ile ilgili de gerekçeleri bulunmaktadır. Örneğin arazların varlığını inkâr eden kimseler bulunmaktadır. Bunlar için arazların varlığı ispat edilmeden hudûs delilinin bir anlamı olmayacaktır. Ona göre âlemdeki “تغیرات (tegayyurat)” yani değişme üzerine kurulan delil en açık ve en güzel delildir. Buradan anlaşılmaktadır ki Saffâr’ın benimsediği hudûs delili cevher ve arazların ayrıntılı öncüllerinden yola çıkılarak ispatlanan formu değildir. Onun benimsediği hudûs delili “âlemdeki değişim” esaslı bir formudur. Aslında onun Ebû Hanîfe’nin geleneğini devam ettirdiği söylenebilir. Nitekim Ebû Hanîfe ve daha sonrasında da Mâtürîdî, değişim temelli hudûs delilini benimsemektedir.

Hudûs delilinin bu formu âlemdeki değişimden hareketle, değişim ve dönüşümün var olduğu bir âlemin yaratıcısız olamayacağını kanıtlamak üzere kuruludur. Zira her değişen bir değiştiriciye muhtaçtır. Aynı zamanda değişim ve hareketin var olduğu bir âlem sonludur. Sonlu bir âlemin bir başlangıcının olduğu da söylenebilir. Sonlu bir âlemin kendiliğinden var olması yahut kadîm olması mümkün değildir. Saffâr aynı zamanda bu delilin Hz. İbrahim’e ilhâm-ı

rabbânî ile verildiğini ifade etmektedir (En‘âm 6/83). Dolayısıyla bu delilin özü Allah’a dayanmaktadır.

Sonuç olarak belirtilmelidir ki Saffâr, arazların hâdis olmasına ve cevherlerden ayrı düşünülememesine dayalı olarak açıklanan temelde üç önermeye dayanan hudûs delili yerine “değişim” odaklı formunun benimsenmesi gerektiğini düşünmektedir. Nitekim o, “âlemdeki değişim” formunu en açık ve en güzel ispat yöntemi olarak görmektedir. Bu formu benimsemek ona göre söz konusu üç önermeye gelecek olan eleştirileri ispat etme ve anlaşılmasındaki zorluk durumundan kişiyi kurtaracaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, ontoloji, hudûs delili, Saffâr.

İSLAMOFOBİ’NİN ARTIŞINDA NEO-SELEFİLİK ETKİSİ

MERVE NUR TEKECİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Kelam Anabilim Dalı

mervenurtekeci06@gmail.com

Özet

İslamofobi, “İslam” ve “fobi” kelimelerinin birleşmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Fobi Yunanca “phobia (korku)” kelimesinden gelmektedir. Söz konusu kavram, İslam korkusu anlamında kullanılıyor olsa da aslında Müslümanlara duyulan bir korkunun, İslam düşmanlığının ve İslam dininin yayılmasına engel bir duruşun tezahürüdür. Başlangıçta İslam korkusu olarak kullanılan İslamofobi kavramı, özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra planlı bir şekilde İslam düşmanlığına ve Müslümanlara yönelik kin ve nefrete dönüşmüştür.

Son yüzyılda, özellikle Avrupa’ya yönelik işçi göçü ya da mülteci akını vesilesiyle Hristiyan ve Yahudi dinlerine mensup Avrupa ülkelerinde her geçen gün Müslümanların sayısı artmaktadır. Mutedil Müslümanların yanında, sayısı az da olsa bazı dernek, cami ve merkezler etrafında faaliyet gösteren bazı Neo-Selefi grupların faaliyetleri, ilgili Avrupa ülkeleri tarafından takip edilmektedir. Avrupa’da yaşayan bu Neo-Selefi grupların zaman zaman terör faaliyetleri ile ilişkilendirilmesi, Müslümanlar ile ilgili gündemin bu yapılar üzerinden belirlenmeye çalışılması da İslam hakkında olumsuz bir imajın çizilmesine sebep olmaktadır. Neo-Selefi yapılanmalar hakkındaki tartışmalar İslam hakkındaki tartışmaların rotasını belirlemekte ve Avrupa’daki İslam imajını olumsuz bir yönde etkilemektedir. Yıllar önce işçi göçü sebebiyle Avrupa’ya giden başta Türkler olmak üzere farklı ülkelere gelen Müslüman vatandaşlar, yıllar geçmiş olmasına ve ilgili ülkelerin vatandaşlıklarını almış olmalarına rağmen halen yabancı olarak adlandırılırken, 11 Eylül 2001 tarihinden sonra hepsi birden homojen şekilde Müslüman olarak tanımlanmıştır. Bu saldırı sonucu İslam dini bir din olmaktan ziyade siyaset şekli ve şiddet ideolojisi olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Selefi Salihin, İslam dininde Hz. Peygamber ve ondan sonraki ilk üç nesil Müslümanları temsil etmektedir. Normal şartlarda Selefilerin amacı, Hz. Peygamber ve onun vefatından sonraki neslin, yani miladi 7. ve 8. asırda var olan İslam anlayışının tekrar hayata geçirilmesidir. Ancak günümüzde Selefilerin bu amaçtan uzaklaştığı iddia edilmektedir. Bazı araştırmacılara göre

Selefilik kavramı ise, kendi temsilcilerinin tanımlamaları değil, Avrupalı bilim insanları tarafından belirlenmiş bir isimlendirme olduğu da iddia edilmektedir.

Günümüzde Selefiyye olarak kastedilen grup, 1928 yılında Mısır'da Müslüman kardeşlerin kurucusu Hasan El-Benna tarafından kurulduğu iddia edilen ve Müslüman kardeşlerin Selefi düşünceye dayanarak İslam dini ve siyasetin birlik içerisinde olması gerektiği tezini savunan bir düşünce akımı olarak halen günümüzde varlığını devam ettirmektedir. Bu düşünce akımı, Müslümanların kurtuluşunu Medine toplumunu örnek almada görmektedir. Günümüz Avrupa'sında etkin olan Neo-Selefilik ideolojisinin ise Selefilik ve Vehhabilik düşüncelerine yakınlık gösterdiği kabul edilmektedir. Bu iki düşüncenin ayırım noktası Selefi düşüncenin sömürgeciliğe karşı ortaya çıkması, Vehhabiliğin ise İslam içi bir reform yaklaşımı olarak görülmesidir.

Anti-İslamizm düşüncesi sadece Müslüman çevrelerde değil İslam'ın dolayısı ile İslamofobi'nin Batılı düşünce muhayyilesindeki iz düşümü, İslam'ın doğuşu ile birlikte günümüze kadar devam eden bir düşmanlık örneğini oluşturmaktadır. Avrupa'da yaşayan Neo-Selefi grupların zaman zaman terör faaliyetleri ile ilişkilendirilmesi, İslam hakkında olumsuz bir imajın oluşmasına sebep olmaktadır. Avrupa'nın dikkatini ise Neo-Selefiler yaklaşık olarak 2001-2002 yılları arasında şiddet eğilimli faaliyetlerle çekmeye başlamıştır. Özellikle Almanya'da Selefi vaizlerin çeşitli şehirlerde İslam seminerleri vermeye başlamaları, belirli cami ve dernekler etrafında örgütlenmeleri ve Müslüman gençlere yönelik cihat ruhunu işlemeleri hem ilgili ülkelerin hem de Müslüman dünyasının dikkatini çekmektedir. Yine Almanya'da Selefi olarak adlandırılan gruplar çeşitli faaliyetlerde bulunarak 25 Milyon Kur'an dağıtım kampanyası yapmışlardır. Bu durum ise Alman medyasının ve kamuoyunun dikkatini çekmiştir.

Selefilik, insanlara özellikle genç kesime tek doğru İslam yolunu temsil ettiklerini inandırmaya çalışmaktadırlar. Cennet vadeden bir yaşam sunma iddiasındadırlar. Kendisini ailesine, arkadaşlarına ve çevresine ispat etmek isteyen gençler de bu düşünce akımına sürüklenmektedirler. Ailelerini tekfirle suçlayan bu gençler, çevreleri tarafından giyim kuşamları, sakalları, yapmış oldukları faaliyetler ve Şeriat polisleri gibi uygulamalarıyla değerlendirilmeye başlanmışlardır. Bu noktada selefi vaizlerin söylemleri gençler üzerinde çok etkili olmaktadır. İslam adına ortaya çıkan bu aşırı gruplar ise Müslümanların hayat alanını daraltmaktadır.

Ayrıca Taliban, Taliban üzerinden El-Kaide, DEAŞ, Boko Haram, farklı STK ve dernek merkezli faaliyetler, ırkçı partilerin yükselişi ve daha birçok türevler İslam'a karşı nefret uyandırma gayretleri İslam ve Müslüman imajını olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Ancak Selefilik, IŞİD, El-Kaide vb. gruplar İslam'ın ve Müslümanların bir problemi olarak görülürken bir taraftan da

Selefiligi ve Neo-Selefiligi İslam dininin şiddet üreten bir kolu olarak görenlerde bulunmaktadır.

Selefilik ve onun modern fenomeni olan Neo-Selefilik heterojen bir kavramdır. Bu düşünce akımını sadece dini bir hareket değil aynı zamanda sosyal ve politik boyutları olan bir hareket olarak görmek daha doğru olur. Aynı zamanda siyasi boyutu bakımından da toplumsal ve bireysel etkilerini de dikkate almak gerekmektedir.

Bu çalışmada Anti-İslamizm yanlısı bir tutum olarak İslamofobik eylemler ile Selefilik-Neo-Selefilik ilişkisi tespit edilmeye çalışılarak, Neo-Selefi yapılanmaların söylem, eylem ve faaliyetlerinin İslamofobinin artışında nasıl bir etki yaptığı ortaya konulacaktır. Aynı zamanda son 50-60 yılda Avrupa'ya Müslüman göçü ile birlikte Hristiyan batı dünyası ile bir arada yaşayan Müslüman kitle içerisinde yer alan, dernek ve camiler etrafında faaliyetlerini yürüten ve cihatçı tavırları ile Avrupa'daki İslam imajını olumsuz yönde etkilemesine sebep olan Neo-Selefi yapılanmalar hakkındaki tartışmalara yer verilecek, bu yapıların İslamofobinin artışına etki edip etmedikleri araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kelam, İslamofobi, Selefilik, Neo-Selefilik, Anti-İslamizm.

SÜMBÜL EFENDİ’NİN HAYATI, ESERLERİ VE SÜMBÜL EFENDİ TEKKESİ

ESRA ÇAYKARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Kelam Anabilim Dalı

esraist34@gmail.com

Özet

Medeniyetin inşasında merkezi bir konumda yer alan ve dönemin önde gelen simalarından birisi olan Sümbül Sinan Efendi, toplumun manevi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan örnek bir şahsiyettir. Bu açıdan hayatı ve yaşadığı döneme olan katkılarının incelenip ortaya konması gereklidir.

Zeynü’ d-dîn lakaplı Sümbül Sinan Efendi’nin asıl ismi Yusuf b. Kaya Bey’dir. Sümbül Sinan Efendi’nin hayatı hakkında farklı rivayetler olmakla birlikte kapsamlı bir çalışma yapılmadığı için yeterli bilgi mevcut değildir. Doğum tarihine dair kaynaklarda farklı tarihler verilmiştir. Kesin olmamakla birlikte 866/1462 ile 885/1480 tarihleri arasında doğduğu düşünülmektedir. Doğum yerinin Merzifon olduğu nakledilmektedir. Tahsil hayatına İstanbul’da başlamış ancak hangi medreselerde eğitim aldığı ifade edilmemiştir. Sümbül Sinan, Fatih Sultan Mehmet ve Sultan II. Bayezid döneminin ünlü alimlerinden olan Efdalzâde’den eğitim almıştır. Yapılan çalışmalara göre aldığı eğitimden geldiği seviyenin önce danışmend daha sonra muîd olduğu belirtilmiştir. Yavuz Sultan Selim Camii açılışında ilk vaazı vermiş olması onun usta bir vaiz olduğunu düşündürmüştür. İlerleyen süreçte tasavvufa yöneldiği belirtilmiş ancak bunun ilim sürecinde mi yoksa ilmi eğitimini tamamladıktan sonra mı olduğu kesin değildir. Onun tasavvufa meyletmesinde etkili olan isim ise Cemâli Halvetî olmuştur. İntisabı sonrasında aldığı eğitimlerle halifelik icazeti almıştır. Kaynaklarda belirtildiği üzere Cemâli Halvetî onu irşad faaliyetleri için Mısır’a göndermiştir. Mısır’da geçirdiği süre net olarak bilinmemektedir. Bununla birlikte Cemâli Halvetî’nin vefat etmesi üzerine Sümbül Sinan İstanbul’a gelmiştir. Cemâli Halvetî’nin vasiyeti üzerine kızı ile evlenmiş ve Koca Mustafa Paşa Cami’sindeki şeyhlik makamına oturmuştur. Kendisi şeyhinden öğrendiği üzere içtihadlarda bulunarak kendi adı ile anılacak olan Halvetiliğin Sümbüliye tarikat kolunu İstanbul’da kurmuştur. Sümbül Sinan Efendi ömrünün sonuna kadar bu vazifeye devam etmiş ve irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bu vesile ile birçok halife ve mürid yetiştirmiştir. Ayasofya ve Fatih camilerinde cuma günleri halkı aydınlatmak için Kur’an tefsiri üzerine vaazlar vermiştir. Ömrünün 33 yılını Koca Mustafa Paşa Cami’sindeki şeyhlik makamında

geçirmiştir. Dönemin Padişahlarından destek görmüş ve onları etkilemiştir. Koca Mustafa Paşa Camii de dahil olmak üzere dönem ile alakalı birçok menkıbe anlatılmaktadır.

Sümbül Sinan Efendi birçok Arapça ve Türkçe eser kaleme almıştır. O, yazdığı eserlerde kaynakça belirtmekle birlikte yorum ve tenkitlerde de bulunmuştur. Eserlerinde ele aldığı konular daha ziyade sema ve devran tartışmaları, kalplerin tavırları, cehri zikir konularıdır. Ayrıca nasıl derviş olunacağı ile ilgili yazdığı şiirleri Tarikatnâme adlı eserinde toplamıştır.

Osmanlı döneminde İstanbul, farklı tarikatlara ait tekkelere ev sahipliği yapmaktaydı. Bunlardan en önemlileri arasında ise Sümbül Sinan Efendi'ye izafe edilen, Halvetiliğin bir kolu olan Sümbüliyye tarikatının faaliyet göstermekte olduğu Sümbül Efendi Tekkesi'dir. Sümbül Efendi Tekkesi, 16. yüzyıldan bu yana varlığını korumuş ve Halvetiliğin önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Koca Mustafa Paşa, şenlendirme politikası altında kiliseleri camiye çevirmiştir. Bizans dönemine ait Kızlar Kilisesi adı ile bilinen Hagios en te Krisei Manastırı, cami ve tekkeye çevrilmiştir. Sadrazam Koca Mustafa Paşa çevirdiği için cami onun ismi ile anılmıştır. Külliye'nin başına Merkez Efendi'nin getirilmesi ile birlikte devletin de desteği alınmış ve Sümbüliyye güçlenmiştir. Bu destek vesilesi ile Halveti Tarikatı'nın en yaygın kolu haline gelerek, İstanbul'un mistik kültürüne etkisi olmuştur. İstanbul'daki en eski Halveti tekkesi olması dolayısı ile tüm Halvetiler arasında "âsitâne" olarak benimsenmiş ve ilk merkez olarak kabul edilmiştir.

Muharrem ayı dolayısı ile Osmanlı döneminde Sümbül Efendi Tekke'sinde yürütülen faaliyetler, Tekke'nin birçok tarikat ve grup için önemli bir merkez olmasını sağlamış, birlik ve beraberliğin sembolü haline gelmiştir.

Sümbül Sinan Efendi yapmış olduğu faaliyetlerle birçok tasavvufi tarikatlara öncülük etmiş, ardında eserler bırakmış ilmi bir kişiliktir. Halvetilik ve birçok tarikat için önemli bir merkez haline gelen Sümbül Efendi Tekkesi, geçmişten günümüze birlik ve beraberliğin sembolü olması hasebiyle önem taşımaktadır. Çalışmamızın amacı ise yaşadığı döneme etki eden ve etkilerini günümüzde de hissettiğimiz Sümbül Efendi'nin ilmi kişiliği, yaşadığı dönemde alana sağladığı katkıları ve Sümbül Efendi Tekkesi'nde yürütülen faaliyetleri incelemektir. Çalışmamızda kullanacağımız yöntem, literatür taraması ve birinci el kaynaklardan yararlanma şeklinde olacaktır. Ayrıca konu hakkında birçok grup genel olarak ele alınacağından ilgili grupların kendi temel kaynakları ve usulleri ile mukayeseli işlenmesi söz konusudur. Ayrıca özel olarak konuda bahsi geçen Sümbül Efendi Tekkesi ile ilgili saha çalışması yapılarak, mülakat, gözlem gibi Mezhepler Tarihi alanına ait yöntemler de kullanılacaktır.

Sonuç olarak, Sümbül Efendi'nin yapmış olduğu içtihadlarla Halvetiliği farklı bir kol oluşturarak Sümbüliyye üzerinden devam ettirdiği, alana sağlamış olduğu katkılar ile birçok halife yetiştirdiği görülmektedir. Sümbül Efendi kendi döneminde halkın ve padişahların desteğini almıştır. Bu destek ile Sümbüliyye'nin daha çok İstanbul'da yayıldığı ve burada kurulan Tekke'nin Halvetilik tarikatı için önemli olduğu görülmüştür. Sümbül Efendi, Cemâli Halvetî'den sonra şeyh olması hasebiyle Sümbül Efendi Tekkesi'nin sadece Sümbüliyye kolu için değil Halvetilik tarikatının bütün kolları için önemli olduğu ve Halvetiliğin en eski tekkesi olduğu ve hepsi tarafından merkez tekke olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Osmanlı döneminde Tekke'de Muharrem ayı bağlamında yürütülen faaliyetler, birçok grup için Tekke'nin önemli olduğunu göstermektedir.

Anahtar kavramlar: Sümbül Efendi, Sümbüliyye, Halvetiyye, Tekke, Sümbül Efendi Tekkesi.

ELMALILI MUHAMMED HAMDİ’NİN (1878-1942) VE ÖMER NASUHİ BİLMEN’İN (1883-1971) TEFSİRLERİNDE TAKVÂ KAVRAMININ TAHLİLİ

MEHMET ALİ YASAK

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Tasavvuf Anabilim Dalı

mehmetaliyasak@gmail.com

Özet

İslam’ın en temel mefhumlarından biri olan takvâ kavramı, içerisinde korku ve haşyet hâlini barındırmakla birlikte Allah’a karşı duyulan derin saygıyı ifade etmektedir. Bu kavram, Cahiliye döneminden itibaren kullanılmış ve maddi bir korkuyu temsil etmiştir. Diğer taraftan takvâ, Hanif çevresinde de kullanılmış burada manevi bir anlama bürünmüştür. İslam kaynaklarında da manevi boyutunu korumuş olan bu kavram, ilk dönemlerde “Allah’tan korkmak” şeklinde açıklanmıştır. Ardından muhatap kitlenin Müslümanlar olduğu Medine döneminde ise “Allah’a karşı saygılı olmak” şeklinde değerlendirilmiştir.

Kur’ân-ı Kerim’de türevleriyle birlikte sıkça yer alan takvâ, tefsir eserlerinde de detaylı şekilde incelenmiştir. Yapılacak olan çalışmada, yakın dönemin iki önemli müfessiri olan Elmalılı Muhammed Hamdi (1878-1942) ve Ömer Nasuhi Bilmen’in (1883-1971) tefsirleri tanıtılacak ve bu müfessirlerin takvâ kavramına yaklaşımları ele alınacaktır. Bu yönüyle hazırlanan makale, kavram çalışmalarına katkı sağlayacak ve iki farklı müfessirin bakış açıları değerlendirilecektir.

Elmalılı Muhammed Hamdi “Hak Dini Kur’ân Dili” isimli eserinde takvâ kavramını incelerken evvela ittikâ ve vikâye köklerinin tahlilini yapmıştır. Elmalılı’ya göre ittikâ kelimesi vikâyeye girmeyi ve onu kabul etmeyi ifade etmektedir. Vikâye ise güçlü bir korumayı amaçlamakta ve diğer yönüyle de zarar verecek şeylerden uzak durmayı temsil etmektedir. İttikâ ve vikâyenin bu açıklamalarından hareketle Elmalılı takvâyı, bir kimsenin sağlam bir korumaya girerek kendini zarar verecek şeylerden muhafaza etmesi şeklinde açıklamıştır. Kul, bu koruma eylemini yapacak en üstün varlık olan Allah’ın himayesine girerek kendini şerlerden ve musibetlerden uzaklaştırmalıdır. Bu sebeple itikânın zuhur etmesi için Allah’a karşı takvâlı olmak ve O’na sığınmak gerekmektedir.

Elmalılı, Kur’ân-ı Kerim’de yapmış olduğu derin incelemeler sonucunda takvâ hâlinin üç makamı olduğunu ortaya koymuş ve âyetlerden hareketle bu

dereceleri şu şekilde sıralamıştır: “Veledet-tahkik Kur’ân’da ittikâ’ya takvâ üç merteye üzerine zikrolunmuştur ki bunlar:

1. Azab-i muhalleden tevekki için, şirkten teberri ile iman: Kaçınılması imkânsız olan ebedi azaptan kurtulmak için şirk inancından kesin bir şekilde sakınmaktır. وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى “...onları takvâ sözüne bağlı kıldı” (el-Fetih 48/26) âyeti bu makamı temsil etmektedir.

2. Kebâir-i irtikâbtan ve sağâirde ısrardan ictinâb ile ferâızı eda etmek: Günahların büyüklerinden kaçınmak ve küçüklerinde de ısrar etmeyi terk etmektir. Bunları yaptıktan sonra farz olan şeyleri de yapmakla elde edilen makamdır. Şer’an anlaşılan takvâ budur. وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا O ülkelerin insanları inansalar ve günahtan sakınsalardı...” (el-A’raf 7/96) âyeti bu makamı temsil etmektedir.

3. Sırr-ı kalbini Hakk’tan işaâl edecek her şeyden tenezzüh ve bütün mevcudiyeti ile Hak Teâlâ’ya teveccüh ve incizâb: Allah’ın nazar ettiği kalpte var olan gizli şeyleri sadece O’na açarak masivâullah olarak bildirilen Allah’tan gayrı her şeyden yüz çevirmektir. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ “Ey iman edenler! Allah’a karşı gereği gibi saygılı olun (karşı gelmekten sakının) ...” (el-Bakara 2/102) âyeti bu makamı temsil etmektedir.”

Sonuç olarak Elmalılı, Allah’tan hakkıyla korkmak ve Allah’ın korunmasına girerek dışarıdan gelecek her türlü zararlardan uzak durmayı ifade eden durum için takvâ kavramını kullanmıştır. Takvânın da iki yönüne işaret eden müfessir, “hak takvâ” olarak Allah’a şükrederek isyan etmemek ve ona itaatsizlikten kaçınarak nankörlük yapmaktan uzak durmak gerektiğini açıklamıştır. Elmalılı, böyle bir makamın hakkıyla kulda ortaya çıkmasının zor bir durum olduğunu bildirmiştir, zira burada Allah’ı (c.c.) layıkıyla tanıma ve ibadetlerde de buna göre davranma söz konusudur. Elmalılı, takvânın ikinci yönünü ise, “فَاتَّقُوا اللَّهَ” O hâlde gücünüz yettiğince Allah’a saygısızlıktan sakının (korkun)... (et-Teğabûn 64/16) âyetinden hareketle beyan etmektedir. Bu hâlde kul, hakkı gözeterek adaletli olmalı ve doğru yolda istikamet elde edebilmek için takvâlı olma gayretini sürdürmelidir. Bütün bunların sonucunda Elmalılı, İslam’ın takvâ rehberliğinde bir hayat tarzını amaçladığını söyleyerek ölçülü bir zühd hâlinin sürdürülmesi gerektiğini de vurgulamıştır. Muttakî bir kula düşen görev, dünya hayatına aşırı derecede bağlanmaktan uzak durmak ve Allah’ın korumasına teslim olmaktır.

Ömer Nasuhi Bilmen ise “Kur’ân-ı Kerîm’in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri” isimli eserinde takvâ kavramını incelerken Bakara Sûresi’nin girişinde yer alan muttakî kimselerin hallerinden hareketle Kur’ân’ın ilk bölümden itibaren açıklamaya çalışmış ve daha sonraki âyetlerde de ittikâ kökünden yola çıkarak bu kavramı tanıtmaya devam etmiştir. Bilmen’e göre takvâ, Allah’ın koymuş

olduğu emir ve yasaklara kesin bir şekilde uyarak günahlardan ve insanı kötülöklere sürökleyecek şeylerden kaçınmaktır.

Bilmen'e göre takvâ duygusu aynı zamanda Allah'tan korkmayı da ifade etmektedir. Bunun sonucunda kul, masiyeti terk ederek haram ve şüpheli şeylerden sakınıp yaratıcının ulûhiyetine sığınmaktadır. Böylece kul, Allah'a olan saygısı neticesinde muttakî kullar derecesine yükselmektedir. Bu hâle uygun yaşayan kimseler için Kur'ân-ı Kerim'de birçok müjde bulunmakta ve takvâ ehli bu kullar takdir edilmektedir. Takvâ duygusu diğör ibadetlere de yansımakta ve kişiyi kulluğun hakikatini yansıtmaktadır. Bilmen; İbn Mesud'dan nakledilen bir rivayete göre hakiki takvâyı, Allah'a şükür hâlinde bulunarak verilen rızıklara karşı küfrân-ı nimette bulunmamak, onun emirlerine uyup âsi olmamak ve zikir hâlinde olup O'nu unutmamak şeklinde açıklamıştır. Yapılan tanımlara uygun şekilde amel eden muhlis kullar da muttakî olarak isimlendirilmektedir. Bütün peygamberler bu üstün meziyeti ümmetlerine hatırlatarak takvâ sahibi olmalarını tavsiye etmişlerdir. Takvâ hâli kulda öyle bir hâle gelmektedir ki, kişinin sûretini tezyin edip sûretini aydınlatmakta ve uhrevî durumunu da emin eyleyerek kişiyi güvence altına almaktadır.

Netice olarak her iki müfessir de takvâ duygusunun bir müminde bulunması gereken en önemli hususiyetlerden biri olarak değerlendirmişlerdir. Takvâ sahibi kulların dünya ve ahirette elde edecekleri nimetler üzerinde de duran müfessirler, muttakîlerin erişeceği üstün makamları tespit etmişler ve bu makama nasıl erişileceğı konusunda bilgi vermişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Takvâ, ittikâ, Elmalılı, Ömer Nasuhi, korunmak.

İBN HALDUN'UN KALKINMA POLİTİKALARI ÜZERİNDEN ORTADOĞU VE AFRİKA COĞRAFYASINA BAKIŞ

MUHAMMET AYDOĞAN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı Enstitüsü

maydogan84@gmail.com

Özet

Dünyadaki gelir dağılımı yüzer yıllık periyotlarla incelense dağılımın en alt grubuyla en üst gruba üyeleri hep farklı olmuştur. Ancak Sanayi Devrimi'yle birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünyada teknolojiye büyük yeniliklere dayanan, emek sayısının öneminin azaldığı ancak kalitesine verilen önemin arttığı bir çağa girilmiştir.

Ülkelerin refah düzeyi ve ekonomik kalkınma düzeyleri, gelir dağılımını ve eşitsizliğin boyutunu etkiler hale gelmiştir. Bugün dünya gelir dağılımının en alt grubu ve en üst grubu ülkelerini bir liste yaptığımızda en yoksul 30 ülkenin Afrika bölgesi ve Ortadoğu coğrafyasının oluşturduğunu görürüz. En üst listeyi ise batı ülkeleri ve bunlara ek olarak Japonya, Singapur ve Güney Kore uzak doğu ülkeleri oluşturmaktadır. Sanayi Devrimi'nden sonra ekonomik kalkınma düzeyini sürdürülebilir kılmış ülkeler listenin hep üst tarafında yerlerini korurken, son 150 yıldır en az gelir dağılımına sahip 30 ülkenin listedeki yeri neredeyse aynı kalmıştır. Bu süreklilik etrafımızdaki ülkelerin zenginlik, fakirlik, kalkınma yapılarında görülen büyük farklılıkları nasıl açıklayabiliriz sorusunu aklımıza getirmektedir. Neden Amerika ve Avrupa ülkelerinin büyük bir çoğunluğu ve Doğu Asya ülkeleri ekonomik büyüme gösterirken, Afrika ve Ortadoğu ülkeleri bir kısır döngünün içindeler? Neden Arap Baharının arkasında bölgenin uzun dönem ekonomik büyüme hatalarının yer aldığı düşünülmektedir? Bu sorulara birçokları eklenebilir.

Dünyadaki gelir eşitsizliğini açıklamaya çalışan genel kabul görmüş kuramlar, coğrafya etkisi, kültür etkisi ve kurumların etkisi görüşleri üzerinden ülkelerin zengin veya fakir olmasındaki büyük farklılıkları açıklamaktadır. Bunlara baktığımızda coğrafi determinizm görüşü, insan hayatının büyük ölçüde fiziki ve çevre koşullarına bağlı olarak şekillendiğini ve insanın diğer canlılar gibi doğanın değişmez kanunlarına tabi olduğunu savunmaktadır. Kültür görüşü, dinlerinin, inançlarının, ahlak ve değer yargılarının insanların yaşam felsefesini etkilediği üzerine vurgu yapmaktadır. Kurumlar görüşü ise ekonomik ve siyasal kurumların farklı örüntülerinin toplumsal sözleşmeleri ve mülkiyet haklarını etki ederek toplum yapısını şekillendirdiğini söylemektedir.

Modern anlamda dünyadaki gelir eşitsizliğini açıklayan görüşlerin sosyal bilimciler tarafından kabul görmesi son iki yüzyıl içinde gerçekleşmiştir. Ancak 14. yüzyılda Kuzey Afrika’da yaşayan İbn Haldun, Mukaddime adlı eserinde ülkelerinin iktisadi büyümedeki başarısızlıklarının kökenlerini açıklarken bu kuramları kullandığı görülmektedir.

İbn Haldun’un Mukaddime adlı eseri, tarih kitabı olmasının ötesinde toplumları bir sosyolog, ekonomist ve siyaset bilimci gözüyle inceleyen bilim adamının görüşlerini yansıtmaktadır.

İbn Haldun yaşadığı dönemde değişen dünya koşullarının toplumları nasıl etkilediğinden bahsederken çevresinde olup biten olayların onu etkilediği görülmektedir. Kuzey Afrika ve daha geniş coğrafya olarak da Akdeniz havzasında savaşlar, veba salgını ve yaşanan felaketler, nüfus kaybına, şehirlerin ve kent kültürünün azalmasına, ticaret yollarının bozulması ve buna alternatif üretemeyen yaşlı hanedanların yok olmasına neden olmuştur. Endülüs, Afrika ve Ortadoğu bölgesinde yaşamını sürdüren İbn Haldun, “Yaşadığım dünyanın tamamı değişti.” diye haykırmıştır.

İyi bir gözlemci olan İbn Haldun, Kuzey Afrika’daki değişimleri coğrafyanın insan üzerine etkisi, kent ve kırsal hayat, göçebe ve yerleşik kültürlerin özellikleri, nüfus, iş grupları, ticaret, devletlerin ve milletlerin ekonomik farklılıklarını coğrafya, kültür ve kurumlar üzerinden değerlendirmiştir. Değerlendirmeler sonucunda birçok genel geçer yasa ortaya koymuştur. Bu yasalar bölgelerin kalkınmalarındaki temel farklılıkları anlamamız için bize yardımcı olacaktır.

Mukaddime adlı esere baktığımızda Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki az gelişmişliğin temel sebeplerini açıklarken ülkelerin ekonomik kalkınma farklılıklarını açıklayan coğrafya etkisi, kültür etkisi ve kurumların etkisi teorilerinin temel argümanlarını kullanarak sistematik bir yazın çerçevesinde olmasa da açıklamaktadır. Bizde çalışmamızda bu görüşleri sistematik hale getirmek amacıyla üç bölümde İbn Haldun’un görüşlerini inceleyeceğiz. Bunlar ekonomik kalkınmada kurumların rolü, kültürün iktisadi kalkınmada rolü, iklim ve coğrafyanın iktisadi kalkınmadaki rolüdür.

Günümüzde Sahra altı Afrika bölgesini analiz ettiğimizde, birkaç istisna dışında devlet öncülüğünde gelişme başarısız olmuştur. Başarısızlığın sebepleri olarak ekonominin sınırsız kalkınmaya neden olan sömürgeci çarpıtmalarını, tek partili devletlerle sonuçlanan bağımsızlığın ardından yanlış başlangıçlar, zayıf politika uygulamaları, siyasetin kurumsallaşmasında yaşanan zorluklar, toplumsal çatışma ve otokratik kişisel yönetim anlayışı gösterilebilir. Tüm Afrika uluslarının karşısına çıkan zorluklardan biri, uygulanabilir bir ulus-devlet inşa etmek ve sürdürmektir. Görece seyrek nüfusları, geniş arazileri ve

geniş sınırları dikkate alındığında, çoğu Afrika ülkesi bu görevi zor ve maliyetli bulmaktadır.

İbn Haldun'un Mukaddime adlı eseri incelendiğinde bölgenin 14. yüzyılda da pek farklı olmadığı görülmektedir. Doğal kaynaklar bakımından zengin olan bu bölgenin yüzyıllarda gelir dağılımı olarak dünya devletleri arasında en alt sıralarda yer alması, akıllara devletlerin ekonomik kalkınma politikalarında ne tür hatalar yaptıkları sorusunu getirmektedir.

Kargaşa ve savaşların hüküm sürdüğü bir bölgede doğup büyüyen İbn Haldun, Mukaddime adlı eserinde Kuzey Afrika ve Ortadoğu toplumlarının yapısını analiz etmiş ve külli kaideler ortaya koymuştur. Bu kaideler günümüzde neden bu bölgelerin geri kalmışlığını açıklamada bizlere temel teşkil etmektedir.

İbn Haldun, devletlerin kalkınmasında toplumları analiz ederken kurumları, iklim ve coğrafya etkisini ve kültürün etkisini tartışmıştır. Kurumların özgürlüğünün devletin kalkınmasına olumlu katkı yapacağına değinen İbn Haldun, iyi organize edilmiş bir yargı yapısının, daha az rüşvet ve ulusal güvenilirlik ile teşvik edileceğini belirtmiştir. İyi bir yargı yapısı da toplumların ticaretini ve sanatının gelişmesine katkı sağlayacaktır. İnsanların inovasyon yapması için destekleyecektir. Ekonomik kurumlardaki yolsuzluk seviyesinin azaltılması ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye yol açmaktadır.

İbn Haldun'a göre coğrafyanın da ekonomik kalkınmada etkisi büyüktür. İnsan üzerine çevrenin etkisini savunan İbn Haldun'a göre coğrafya, insanların beden ve zihin yapılarını şekillendirmektedir. Ancak yine de İbn Haldun insanı coğrafya karşısında pasif bir varlık olarak görmekte ve kendini geliştirebileceğini söylemektedir.

İbn Haldun'a göre kültürün toplumlar üzerinde etkisi büyüktür. İbn Haldun, kültürün toplum üzerine etkisini açıklarken insanın bağlarıyla ancak var olabileceğini söylemektedir. Kültür göçebe toplumlarda korunmayı ve asgari yaşam standartlarını topluluğun her bireyinin elde etmesini sağlarken, şehir hayatında asabiyet gelişmenin önündeki bir engeldir. Günümüzde Afrika ve Ortadoğu bölgelerine bakıldığında asabiyet bilincinin gelişmeyi engellediği görülmektedir.

İbn Haldun'un iktisadi kalkınma görüşleri göstermektedir ki, Afrika ve Ortadoğu bölgeleri bundan yüzyıllar öncesinde de aynı ekonomik sorunlarla boğuşmaktadır ve gelişmesi için gerekli devrimleri yapamamışlardır. Ne kadar kendi içlerinden çıkan büyük bilim adamı İbn Haldun'u okumadıkları bu şekilde görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Ortadoğu, İbn Haldun, Mukaddime.

MODERN PSİKOLOJİNİN VE TASAVVUF PSİKOLOJİSİNİN MUTLULUK KAVRAMINA BAKIŞ AÇISI

ŞEYMA GEDİK

seymaabilecen@gmail.com

Özet

Mutluluk insanoğlunun yaşamı boyunca elde etmek için çeşitli yollar denediği bir olgudur. Modern psikoloji insanlığa bakış açısı ile mutluluğun kazanılması için yeni yorumlar getirirken tasavvuf psikolojisi ise kendine has modern psikolojiden ayrılan bir bakış açısı ile mutluluğu yorumlamaktadır. Bu çalışmada sözü geçen iki disiplin ele alınarak mutluluğun ne olduğu ve mutluluğun kazanılmasının yollarının çeşitliliği üzerinde durulacaktır. Modern psikoloji genel itibariyle insanın mutluluğu için maddi bazı hazları öncelerken, bunların son dönemlerde artık insanoğluna mutluluk vermediğini düşünerek rotasını insanın manevi ve aşkın yönüne çevirmeye başlamıştır. Bu noktada tasavvuf psikolojisi ile modern psikolojinin mutluluk anlayışlarındaki benzerlikler ve farklılıklar da irdelenmiştir.

Batı-doğu menşeli olarak ikiye ayrılan modern psikoloji ve tasavvuf psikolojisi insanın kendisini kötülüklerden arındırması, erdemlerle donanması, kendini gerçekleştirmesi ve sonsuz mutluluğu yakalamaya gayret etmesi noktasında birleşmektedir. Her iki bakış açısı da nihayetinde aynı hedefi amaçlasa da metot olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Tasavvuf psikolojisinde, nefis terbiyesi seyr-u süluk metodu ile sağlanmaya çalışılırken modern psikoloji bu noktada çeşitlenmeler arz etmektedir. Çalışmamızda tarihi eski çağlara dayanan tasavvuf ilminin mutluluğa bakış açısı ile modern psikolojinin günümüz insanını mutluluğa erdirmeye gayesi üzerinde durularak nefis terbiyesi metotları ile mutluluk kavramı bağlantısı irdelenecektir.

Mutluluk için aranan yolların içerisinde modern psikoloji ve tasavvuf psikolojisinin yeri tespit edilerek bilimsel bilgi birikimine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Yorumlayıcı yaklaşım ile kütüphane temelli, süreli, tanımlayıcı, açıklayıcı ve keşfedici bir araştırma yöntemi kullanılacaktır.

Mutluluk dünyadaki her insanın elde etmek için çaba harcadığı bir durumdur. Birçok akım ve bilim dalı insanları mutluluğa erdirmek için çözüm yolları sunmaktadır. Psikoloji ilmi, insanların iç alemlerini olgunlaştırmak ve huzuru bulmalarını sağlama gayretindedir. Modern psikoloji ve tasavvuf psikolojisi de aynı doğrultuda insanları iç huzura ve mutluluğa erdirmeye çalışmaktadır. Farklı bakış açıları ile aynı hedef doğrultusunda çalışan iki disiplinin

farklılıkları, benzerlikleri, algı karmaşaları ve yanılgıları üzerinde durulması, eksikliklerin giderilmesi önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modern psikoloji, tasavvuf psikolojisi, mutluluk, haz, nefis terbiyesi.

HANEFİ MEZHEBİNİN YAYILMASI VE BUNA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

FATMA BETÜL ASIL

ftmbtlbirkac@gmail.com

Özet

Hanefî mezhebi, İmam Ebu Hanîfe'den günümüze gelinceye kadar, Türkiye'den Rusya ve Doğu Türkistan'a, Balkanlardan Pakistan Afganistan Hindistan ve Uzak Doğu'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bununla birlikte Müslümanların tarihi sürecinde Abbasîlerden Osmanlı Devleti'ne kadar birçok devletin hukukunu şekillendirmiş, resmi mezhebi olmuştur. Hanefî mezhebinin İslam coğrafyası üzerinde bugünkü konumuna ulaşmasını ve tarihi süreç içerisinde büyük devletler tarafından resmi mezhep olarak tercih edilmesini sağlayan birçok sebep bulunmaktadır. Hem Hanefî mezhebinin karakteristik özellikleri hem de müntesiplerinin gerek ilmi gerek siyasi çalışmaları göz önünde bulundurularak Hanefî mezhebinin Müslümanlar arasında yayılma sebepleri bu çalışmamızla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Benimseyenlerin sayısı itibarıyla günümüz İslam dünyasının en büyük fıkıh mezhebi olan Hanefî mezhebinin İslam coğrafyası üzerinde bugün ki konumunu yakalaması ve birçok devlet tarafından resmi mezhep olarak tercih edilmesinin arkasında yatan sebeplerin araştırılması çalışmamızın amacını oluşturmaktadır. Çalışmamızda mezhep, resmi mezhep, kâdu'l-kudat kavramları üzerinde duracağız. Çalışmamızda kütüphane araştırması, tarama, tarihsel araştırmalar ve karşılaştırmalı araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Günümüzde yapılan araştırmalara göre Müslüman nüfusunun yaklaşık %45'i Hanefî mezhebine mensuptur. Bununla beraber Hanefî mezhebi Ebu Hanîfe'den günümüze gelinceye kadar Türkiye'den Rusya ve Doğu Türkistan'a, Balkanlardan Pakistan Afganistan Hindistan ve Uzak Doğu'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bununla beraber Müslümanların tarihi sürecinde Abbasîlerden Osmanlı Devletine kadar birçok devletin hukukunu oluşturmuş, resmi mezhebi olmuştur. Genel olarak Hanefî mezhebinin bu konumunu yakalamasında Abbasi Devletinin Halifesi Harun Reşid'in, Ebu Hanîfe'nin öğrencisi olan Ebu Yusuf'u kendi döneminde kadu'l-kudat olarak ataması ve akabinde Hanefî mezhebinin resmi mezhep olarak uygulanmaya başlanması öncelikli etken olarak görünmüştür. Bu durum mezhebin daha çok duyulmuş, tanınmış olmasına zemin hazırlasa da bir mezhebin kabulü, benimsenmesi ve yaşanması için yegâne sebep değildir. Zira araştırmamız sonucunda gördük ki, devlet eliyle uygulanan resmi mezhep uygulamasında özellikle Abbasiler dönemi Kuzey Afrika'da, halk yine de kendi benimsemiş olduğu mezhebi

yaşamaya devam etmiş, bu bölgelere Hanefî mezhebi dışında kadıların tayini zorunlu hale gelmiştir.

Peygamber Efendimiz'in döneminde vukuu bulan her yeni olay, sorulan her yeni soru vahiy dönemi devam ettiğinden tek bir cevaba muhatap olmuştur. Efendimiz'in vefatından sonra ise İslam coğrafyasının genişlemesi, sahabenin Medine'den uzaklaşması gibi sebeplerle hem çeşitli problemler türemiş hem de olaylara verilen cevaplar farklılaşmıştır. Böylece Irak'ta ehl-i rey ve Medine de ehl-i hicaz ekolleri ortaya çıkmıştır.

Irak'ta doğan ve gelişen Hanefî mezhebi, VII. ve VIII. yüzyıllarında Irak'ta ortaya çıkan ehl-i rey ekolünün devamı niteliğinde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kuruluş ve oluşumunda Irak fıkıhı ve ehl-i rey görüşleri doğal bir seyir içinde mezhebin hukuk doktrininin ve usulünü oluşturmuştur. Bunun yanında Hanefî mezhebi, kurucusu Ebu Hanîfe'nin görüşleriyle beraber öğrencilerinin de görüşleri etrafında oluşmuş, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'in eserleri ile de mezhep doktrininin tespiti ve belirginleşmesi sağlanmıştır.

Hanefî mezhebi, zaman içinde değişik vesilelerle İslam coğrafyasına yayılmıştır. Hanefî mezhebi diğer üç mezhep gibi asırlar süren bir sürecin ürünüdür. Bu sürecin seyrinde, mezhep liderinin otoritesi, ictihadlar ve bunları destekleyen gelenek, fıkıh ve tabakat kitapları, eğitim ve yargı faaliyeti ile mezhebin takipçileri vb. pek çok unsur etkili olmuştur.

Saydığımız bu sebepler arasında özellikle Abbasi döneminde Ebu Yusuf'un kadılık kadat olması, kadıların Hanefî mezhebine mensup kişilerden atanması ve resmi mezhep uygulaması belkide mezhebin ilk tanınma ve yayılma safhasında en etkili unsur olmuştur. Çünkü Abbasilerin destekleriyle Hanefî mezhebi o gün için tüm İslam topraklarında tanınmış ve yayılmıştır. Aynı şekilde tedvin faaliyetleri arasında özellikle İmam Muhammed'in zâhiru'r-rivaye kitapları mezhebin doktrininin tanınması dolayısıyla yayılmasında önemli bir etken olmuştur.

Hanefî mezhebi, tarihi süreç içinde birçok devletin hukukunu oluşturmuştur. Özellikle tarihte yaşamış en uzun ve en güçlü devletlerden birisi olan Osmanlı Devleti yedi yüz yıl boyunca Hanefî mezhebine sıkı bir şekilde bağlı kalmıştır. Bu nedenle Türkiye'den Rusya ve Doğu Türkistan'a Balkanlardan Pakistan Afganistan Hindistan ve Uzak Doğu'ya kadar çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Her ne kadar Hanefiliğin özellikle Irak ve Horasan diyarında Malikî mezhebinin Hicaz'da yayıldığı şeklindeki genel kanaat doru ise de aslında her mezhep Endülüs'ten Hindistan'a kadar İslam coğrafyası üzerinde az veya çok tanınıp benimsenmiştir.

Benimseyenlerin sayısı itibariyle günümüz İslam dünyasının en büyük fıkıh mezhebi olan Hanefî mezhebi günümüzde, Türkiye, Balkanlar, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Lehistan, Ukrayna, Kırım, Azerbaycan, Dağıstan, Kafkasya, Kazan, Ofa, Ural, Sibiryâ, Türkistan Türkleri, Çin, Mançurya, Japonya, Afganistan, Horasan, Bülûcistan, Siyâm, Hind, Keşmiş, Pakistan, Suriye, Irak, Yemen, Aden, Hicaz, Mısır, Filistin, Cezayir, Tunus bölgelerinde mevcut müntesiplerini barındırmaktadır.

Irak'ta kuruluşu gerçekleşen Hanefî mezhebinin yayılmasında Ebu Hanîfe'nin öğrencilerinin faaliyetleri, tedvin çalışmaları, medreseler, ilmî münazara ve münakaşalar, kadılık, resmi mezhep uygulaması, coğrafi konum gibi sebepler genelde iç içe gerçekleştiğinden mezhebin yayılma sebeplerinde değişik oranlarda da olsa saydıklarımızın hep birlikte etkili olduğunu söyleyebiliriz. Hanefî mezhebinin tercihinde bunlar zahiri sebepler olmakla beraber mezhebin karakteristiği, halkın sosyo-kültürel şartları, ekonomik uğraşları, örf adetleri, yaşam tarzları da mezhebi kabullerinde etkili unsurlar olduğu unutulmamalıdır.

Anahtar Kelimeler: Ebu Hanîfe, Hanefî, mezhep, resmi mezhep, kadilkudat, tedvin, Irak.

MÂTÜRÎDİLİĞİN TEKLİF HÜKMÜ BAĞLAMINDA İLAHİ ADALET VE İNSAN SORUMLULUĞUNA BAKIŞI

YUNUS ÇAYKARA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hacı Bayram Veli İslami Araştırmalar Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı

yunuscaykara@gmail.com

Özet

Bir düşünceyi ya da tezi doğru bir şekilde anlayabilmek için o düşüncenin ortaya çıktığı bölgenin kültürel, ekonomik, coğrafi, siyasi ve sosyal şartlarını iyi araştırmamız gerekmektedir. Bunu yaparken ‘neden ve niçin’ sorularına, fikir-hadise irtibatı çerçevesinde cevap aramalıyız. Tarih ilmi bize göstermektedir ki, genel olarak bir düşünce herhangi bir ihtiyaca gerek duymaksızın, kendiliğinden ortaya çıkmamıştır.

Yüce Allah insana irade vermiş ve yapıp ettiklerinden insanın sorumlu tutulduğunu ve bunun neticesinde hesaba çekileceğini bildirmiştir. İnsan, ömrü boyunca birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalmaktadır. Bazı zamanlar bu yaşanan sıkıntıların boyutu kişinin çok zor aşabileceği bir noktaya gelmektedir. Bu durumda Kelam’ın ilk dönemlerinden beri tartışıla gelmiş bir hususu ortaya çıkmaktadır ki bu *teklîf-i mâ lâ yutâk*’tır.

“Teklif” lügatte meşakkat anlamına gelen (كلف) kökünden alınmış olan ve (تفعل) vezninde kullanılan bir kavramdır. Teklif; bir kimseye sıkıntı, zahmet, eziyet ve meşakkatli bir işi yapmasını emretmek, muhataba külfet yüklemek yapılmasında veya yapılmamasında zorluk olan şeye itmek, teşvik etmek “bir şeye düşkün olmak, bir işi güçlüğüne rağmen üstlenmek” “birine yapılması zor bir işi yüklemek” gibi anlamlara gelmektedir. Terim olarak ise, yüce Allah’ın, sonunda ulaşacakları büyük mükâfatlar karşılığında kullarına bazı sorumluluklar yüklemesidir.

Güç yetirilemeyen teklif (*teklîf-i mâ lâ yutâk*), insanda var olan gücün üstünde bir işin, insandan beklenmesidir. Örneğin, gözleri görmeyen birinden görme eyleminin istenmesi, sakat kalıp yürüyemeyen birinden yürüme eyleminin istenmesi veya bir insandan dağı sırtına alıp taşımasının istenmesi gibi durumlar güç yetirilemeyen teklif kategorisinde değerlendirilebilir. Kelâm alanında bu durum, kulun güç yetiremeyeceği bir şeyi Cenâb-ı Hakk’ın yükümlü tutmasının aklen mümkün olup olmaması bakımından ele alınır.

Günümüzde yaşanan bazı sıkıntılara örnek verecek olursak, Filistin, Myanmar, Doğu Türkistan gibi çoğunluğu Müslüman nüfustan oluşan bölgelerde çeşitli ağır silahlarla binlerce insan katledilmiş ve katledilmeye de devam edilmektedir. Bir gaz bombasıyla binlerce insan, nefessiz kalıp can vermiştir. Bütün bu yaşananlar, Yüce Allah'ın insanlara kaldıramayacağı bir yük vermesiyle mi alakalıdır, yoksa insan kendi eliyle mi yapıp ettiklerinden dolayı bu acı yük ve sorumluluklarla karşılaşmaktadır? Ya da İsviçre'de ölüm yaşı oranı ile bir Afrika ülkesindeki ölüm yaşı oranı aynı mıdır? Eğer aynı değilse bu durumun sorumlusu ya da isteyen haşa Allah mıdır yoksa insanların yine kendi elleriyle yapıp ettiklerinden dolayı mıdır? Çalışmamızın amacı; bütün bu sorulara Mâtürîdîlik mezhebi özelinde cevaplar aramaya çalışmaktır.

Mâtürîdîlikte, akaid alanında Kur'an ve sünnetin esas alınmasının yanında akla da çok önem verilmiş ve dinin anlaşılmasında akıl temel prensip olarak kabul edilmiştir. Bu durumdan yola çıkılarak, çalışmamızda Mâtürîdîliğin ortaya çıktığı ilk dönem incelenecek ve konumuzla alakalı yer yer diğer mezheplerin görüşlerine de karşılaştırmalı olarak yer verilecektir.

Sonuç olarak, teklifin meşakkatle ilgisinin bulunduğu, sorumluluk ve yükümlülüklerin bazı meşakkatleri barındırdığı açıktır. İnsanın mükellefiyetlerini ifa etmesi için düşünsel ve fiziksel olarak bu yükümlülükleri, başka bir ifadeyle meşakkatleri yerine getirebilecek durumda olması ve bu meşakkatleri aşacak kudrete sahip olması gerekir. Bu kavramsal çerçeveden sonra, Allah'ın kudreti ve adaleti bağlamında, Mâtürîdî mezhebi açısından teklifin ahlakî temelinin nasıl ele alındığına ve ilâhî fiillerin ahlaka konu olma meselesine değinilecektir. Teklife ilişkin temel bir çerçeve oluşturduktan sonra *teklîf-i mâ lâ yutâk*'ı, bu teklifin caiz/mümkün olup olmadığını, hangi şartlarda mümkün olduğunu ve böyle bir teklifin ahlakîliğini irdelemeye çalışacağız.

Ayrıca çalışmamızda, Matüridiliğin *teklîf-i mâ lâ yutâk* olgusuna karşı yaklaşımı Allah açısından adalet ile ilişkisi bağlamında ele alınacaktır. Diğer yandan Matüridilik özelinde insan sorumluluğu meselesi irdelenecek, gerek görüldüğünde ise diğer mezheplerle karşılaştırmalı olarak ele alınacaktır. Karşılaştırmalı bir yöntemi kullanmak ve örnekler üzerinden konuyu ele almak, kanaatimizce konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

Anahtar Kavramlar: Mâtürîdîlik, Teklif, teklif-i mâ lâ yutak, ilahi adalet, insanın sorumluluğu.

LOKMAN SÛRESİ BAĞLAMINDA ÇOCUK EĞİTİM METODLARININ MODERN DÖNEME YANSIMASI

ESRA DOĞAN – PROF. DR. MEHMET HALİL ÇİÇEK

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimler Tefsir Anabilim Dalı, Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursu Öğreticisi

esradogancosgun@gmail.com

Özet

Allah'ın insanlığa göndermiş olduğu, son elçi Hz. Peygamber aracılığıyla intikal eden ebedî hakikat kitabımız Kur'an'ı Kerim'dir. Yüce kitabımız asırlar boyu islâm toplumuna rehberlik etmiş, doğru yol üzere olmanın şartlarını bizlere açıklamıştır. Yüce Allah insanlığı eğitmek için Kur'an'da birçok konuyu işlemiş ve bunu yaparken çeşitli yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerden biri de kıssalardır. Lokman kıssası, çocuk eğitiminde hangi konuların işleneceği ve bu konuların eğitim sahasına en doğru şekilde nasıl aktarılacağı üzerinde durmaktadır.

İnsanoğlu ilk manevî telkinleri, ahlâk prensiplerini ve ilk görgü kurallarını evinde öğrenmeye başlar. Anne-babadan alınan bu eğitim kişiyi hayatı boyunca etkiler. Hatta ebeveyninden alınan bu ilk alışkanlıklar, davranışlar kolay kolay da terkedilemez. Çünkü insanın en çok tesir altında kaldığı anne ve babasıdır. Bu çalışmada Lokman Suresi özelinde babanın, çocuk eğitimi üzerindeki etkisini görmektediriz. Çalışmamızda ilk olarak sûrenin tahlili yapılmıştır ve buradan çıkan sonuçlar bizi eğitimin bir metod üzerine kurulu olduğunu göstermiştir. İnsanı her yönüyle eğitmeyi amaçlayan Kur'an'ın, bunu yaparken bir takım ilke ve metodları kullanması her dönemde eğitim açısından kolaylık sağlamıştır.

Çalışmamızın amacı, Lokman Suresi'nde ifade edilen çocuk eğitim metodlarının ortaya konulması ve modern dönem eğitim sisteminde bu metodların kullanılabilir olma yönünün incelenmesidir.

Konumuzu kaleme alırken öncelikle Lokman Suresi'nin adı, sebep-i nüzulü ve surenin konusu hakkında genel bilgiler verilmiş olup, Lokman (a.s.)'ın hayatı ve tasavvuftaki yeri üzerinde durulmuştur. Daha sonra sure içerisinde Yüce Allah'ın kullarını eğitmek istediği eğitim yönlerini; Allah'a şükür, tevhid eğitimi, anne-babaya karşı davranış eğitimi, ibadet eğitimi, emr-i bi'l ma'rûf ve nehy-i anil münker eğitimi ve ahlâk eğitimi açıklanmıştır. Kur'an, Lokman kıssasının da

nasıl eğitim verilir, eğitimde neler anlatılmalıdır gibi temel konuları bizlere sunmaktadır. Kur'an'ın hikmet dolu bu özelliklerini bütün eğitimciler iyi bilmeli ve uygulamalıdır. Lokman Suresi bağlamında eğitimcilerin çocuklara eğitim verirken şu dört hususu göz önünde bulundurmaları gerekir: Her daim merhametle muamele, çocuklara tercih hakkı verme, eğitimde tadrîcilik ve mükâfat metodu.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Lokmân sûresi, eğitim, çocuk eğitimi.

İSLAM HUKUKUNDA MÜNAKASA (EKSİLTME) USULÜ İHALE

Şeyhmus AKSAK

Araştırma Görevlisi, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku
Anabilim Dalı

seyhmus.aksak@hotmail.com

Özet

Çalışmamız günümüz ticaret hayatında önemli bir yere sahip olan münakasa usulü ihale hakkındadır. Hem kamu kuruluşları hem de özel kuruluşlar tarafından sıkça başvurulmuş ihaleler, çağdaş hukukta önemli yer tutmaktadır. Özellikle devlet idaresinin mal veya hizmet alımları, yapım ve taşıma işleri için kullanılan ihaleler hakkında çeşitli kanuni düzenlemeler mevcuttur. Bu bağlamda kamu idaresi tarafından yapılan münakasa usulü ihalelerde uygulanacak esas ve usuller, 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'nda (KİK); ihaleler sonucunda sözleşmelerin düzenlenmesi ve uygulanması ile ilgili esas ve usuller ise 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu'nda (KİSK) belirtilmiştir. Bu kanun metinlerinde ihalelerle ilgili oldukça ayrıntılı hükümler içermekte ve her geçen gün yeni değişikliklerle daha da genişletilmektedir.

Günümüz İslam hukuk alanında ise münakasa usulü ihaleler hakkında yeterli çalışmanın mevcut olmadığı görülmektedir. Arap dünyasında münakasa hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında genellikle o ülkelerde cari olan hukuk sistemlerindeki münakasa usulü ihaleler esas alınmaktadır. Ülkemizde ise İslam hukuku alanında münakasa ile ilgili bir çalışmaya rastlamadık. Biz de bu eksikliği bir ölçüde gidermek amacıyla bu bildirimizde İslam hukukunda münakasanın mahiyetini, meşruiyetini ve diğer ihale usullerinden farklılığı gibi konuları ele alacağız.

Münakasa “bir mal veya hizmet satın almak isteyen tarafın, belirli şartlar ve nitelikler çerçevesinde teklif verecek taliplilere çağrıda bulunması suretiyle en düşük teklifi elde etmeye çalışmasıdır.” Tanımdan da anlaşıldığı üzere münakasayı yapan taraf müşteri olarak öncelikle mal ve hizmet sahiplerini teklif vermeye davet eder; daha sonra aralarında en düşük fiyat önerenden mal veya hizmeti satın alır. Münakasa yeni bir ihale usulü olmasından dolayı klasik İslam hukuku kaynaklarında değinilmemiş olsa da çağdaş İslam hukukçuları tarafından fıkhi açıdan değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Çoğunluk, münakasayı meşruiyetinde ittifak bulunan ve tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olan müzayedeye kıyas etmektedir. Buna göre müzayededenin cevazına dair getirilen delillerin münakasa için de geçerli olduğu ifade edilmektedir. Zira asıl itibarıyla her ikisi, doğrudan bir sözleşme olmaktan ziyade, inşa edilecek bir

sözleşme için fiyatın belirlenmesinde kullanılan özel bir yöntemdir. Bu yöntemler ise bilinen ve bilinmeyen tüm mubah sözleşmelerde uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir. Burada önemli olan husus, bunları kullananların sözleşmenin sıhhat ve şartlarını yerine getirmeleri ve hukukun yasakladığı fiillerden uzak durmalarıdır.

Müzayede ile münakasa arasında önemli farklar mevcuttur. Öncelikle müzayede, mal veya hizmet sahibi tarafından yapılırken; münakasa mal veya hizmeti satın almak isteyen tarafından yapılmaktadır. Buna bağlı olarak müzayede sahibinin hedefi en yüksek fiyata ulaşmak iken; münakasa sahibinin hedefi en düşük fiyata ulaşmaktır. Bu sebeple müzayedede katılımcılar tarafından verilen fiyat teklifleri yukarı doğru çıkarken; münakasada aşağı doğru iner. Diğer bir fark ise müzayedenin neticesinde kurulan sözleşmeler, çoğunlukla satım ve kira iken; münakasanın neticesinde kurulan sözleşmeler, tedarik ve mukaveledir.

Tedarik, müşteri ile tedarikçi arasında malum bir ücret karşılığında vasıfları belli birtakım menkul malları veya muayyen hizmetleri tek seferde veya belirli tarihlerde peyderpey devam edecek şekilde temin etmek üzere yapılan bir sözleşmedir. Örneğin; bir kamu hastanesinde tıbbi malzemelerin tek sefere mahsus olarak tedarik edilmesi veya bir bölgedeki elektrik, doğal gaz gibi peyderpey devam eden hizmetlerin ifa edilmesi üzerine kurulan sözleşmeler, tedarik sözleşmesi kapsamındadır. Mukavele ise muayyen bir ücret karşılığında taraflardan birinin diğerine bir eser meydana getirmesi veya belirli sürelerde bir iş görmesi üzerine kurulan bir sözleşmedir. Örneğin; bir okul binasının inşa edilmesi veya bir hastanede belirli bir süreyle temizlik işinin görülmesi üzerine kurulan sözleşmeler mukavele sözleşmesidir. Çağdaş dönemde Arap coğrafyasının kanun metinlerinde yer alan tedarik ve mukavele sözleşmeleri incelendiğinde bazı yönlerden farklılık arz etmekle birlikte klasik fıkıh kaynaklarımızda zikredilen selem, istisna' ve iş sözleşmesinin (icâre-i âdemî) yapısını barındırmaktadır. Bu sebeple çağdaş İslam hukukçuları, tedarik ve mukavele sözleşmelerini mubah görmektedir.

Ülkemizde KİK'in kapsamında yer alan işler; mal ve hizmet alımı, yapım, kiralama ve taşımadır. Devlet kurumları tarafından bu işler, kanunda düzenlenmiş ihale usullerine göre özel kişi ve kuruluşlara yaptırılmaktadır. Örneğin; okul, köprü, tünel, hastane, havaalanı vb. inşaatların yapımı; okul öğrencilerinin veya askeri birliklerin üniformaların tasarım ve tedariki; bir devlet kurumunun iş malzemeleri veya araç-gereçlerin yurtdışından ithali ve daha birçok kamusal ihtiyacın karşılanması için ihaleler kullanılmaktadır. İhaleler neticesinde yapılan sözleşmeler ise KİSK'te beş farklı isimle tasnif edilmiştir. Bunlar ise anahtar teslimi götürü bedel sözleşme, götürü bedel sözleşme, birim fiyat sözleşme, karma sözleşme, çerçeve anlaşmaya dayalı münferit sözleşmedir. Bu sözleşmeler incelendiğinde asıl itibariyle, Türk

Borçlar Kanunu'nda yer alan satış, eser (istisna') ve vekalet sözleşmesi niteliğindedir. Ancak ihale ile yapılan sözleşmeler, genellikle iç içe geçmiş sözleşmeler olduğundan ve çok ayrıntılı hükümler barındırdığından farklı isimler verilmesi uygun görülmüştür.

KİK'e göre idarelerce mal veya hizmet alımları ile yapım işlerinin ihalelerinde uygulanacak münakasa şeklindeki ihale usulleri, açık ihale usulü, belli istekliler arasında ihale usulü ve pazarlık usulü olmak üzere üç türdür. İslam hukukçuları çağdaş dönemde ortaya çıkan ihale usullerine karşı olumlu tavır takınmakla birlikte ihalelerin uygulanma aşamasındaki bazı unsurlar hakkında tereddüt içindedir. Bunlardan ikisi, geçici teminat ve ihale dokümanıdır (şartname). Günümüzde yapılan ihalelerde katılımcılardan, öncelikle geçici teminatın yatırılması ve ihale dokümanının satın alınması istenmektedir. Kaparoya benzetilen geçici teminat, haksız kazanç olduğu gerekçesiyle klasik dönemdeki fakihlerin çoğu tarafından caiz görülmemektedir. Çağdaş İslam hukukçuları ise ihaleyi kazanamayanların geçici teminatlarının iade edilmesi ve ihaleyi alan kişinin ödediği teminatın yüklendiği toplam ücretten düşülmesi şartı ile caiz görmektedir. Keza ihale dokümanının satın alınmasının dayatılması ve daha sonra bu ücretin iade edilmemesi, bazı çağdaş İslam hukukçuları tarafından caiz görülmemektedir. Ancak çoğunluk, şartnamenin hazırlanmasının çaba ve zaman gerektiren yorucu bir iş olduğundan dolayı bu ücretin alınmasını caiz görmektedir. Ancak bu ücretin, şartnamenin maliyetini geçmemesi gerektiği de ifade edilmektedir.

Sonuç olarak münakasa, doğrudan bir sözleşme olmaktan ziyade, kurulacak bir sözleşme için en düşük fiyatın belirlenmesinde kullanılan bir metottur. Bu şekildeki metot, mal veya hizmet alımları ile yapım gibi işleri yapmak isteyen müşteri tarafından kullanılır. Dolayısıyla müşterinin münakasayı kullanmaktaki amacı, alacağı mal ve hizmeti en uygun fiyata ulaştırmaktır. İhale neticesinde kurulacak sözleşmeler ise günümüzde farklı şekilde isimlendirilmekle birlikte klasik İslam hukukuna göre selem, istisna' ve iş sözleşmesinden ibaret olduğu görülmektedir. İslam hukukçuları, münakasanın söz konusu sözleşmelerde uygulanmasında bir sakınca görmemekle birlikte sözleşmelerin sıhhat ve şartlarını yerine getirilmesi ve hukukun yasakladığı fiillerden kaçınması üzerine durmaktadır.

Anahtar kelimeler: Akit, ihale, müzayede, münakasa, tedarik, mukavele.

ZORUNLU GÖÇ SONRASI TÜRKİYE’DE YAŞAYAN SURIYELİ EDEBİYATÇILAR VE ESERLERİ

Nagihan DURMUŞ – Doç. Dr. Osman DÜZGÜN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü

nagihandurmus1@gmail.com

Özet

Araştırmamızda, 2011 yılının mart ayında patlak veren Suriye iç savaşı nedeniyle Türkiye’ye gelen Suriyeli edebiyatçılar ve eserleri ele alınmıştır. Ayrıca Suriyeli edebiyatçılar ve edebi çalışmalarının şekillenmesinde göçün etkisini anlamak açısından öncelikli olarak göç kavramı ve etkileri daha sonra da göçün edebiyat üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmamızda örneklem alanımızı kırk Suriyeli edebiyatçı oluşturmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında yer alan Suriyeli edebiyatçıların biyografileri, edebi yönleri ve eserleri hakkında da bilgi verilmiştir.

Bu çalışmanın zorunlu göç sonrası Türkiye’ye gelen Suriyeli edebiyatçılar ve eserlerinde zorunlu göçün etkisi ve bu durumun edebiyata yansımalarına dair bilgilerin değerlendirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu alanda bundan sonraki yapılacak lisansüstü çalışmalara katkı sağlaması, bu edebiyatçılar ve eserleriyle ilgili farkındalık oluşturmak hedeflenmektedir.

Çalışmada derinlemesine mülakat yöntemiyle Suriyeli edebiyatçılarla görüşmeler yapılmış ve eserleri tarama yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde göç olgusu ve göçün edebiyat üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Göçler sonucu toplumlar, yer değiştirtirken kültürlerini ve sanatlarını da taşırlar. Pek çok edebiyatçı da bu zorunlu göçten nasibini almış ve Türkiye’ye yerleşmişlerdir. Suriye’den gelirken getirdikleri kültürü ve yaşanan trajedinin çığlığını eserlerine yansıtmışlardır. Göçün edebiyat üzerindeki etkisiyle toplum ve edebiyat arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyatçıların beslendiği kaynak toplum ve toplumda yaşanan olaylardır. Bundan dolayı toplumun yaşadıkları olayların o toplumda yetişmiş edebiyatçıların eserlerine yansması kaçınılmazdır. Toplum derinden etkileyen göç, özellikle de isteğe bağlı olmayan zorunlu göç

yaşayan toplumda pek çok acı bir arada yaşanır. Bu acıların derin izlerini edebiyatçılar eserlerine yansıtır.

İkinci kısımda Suriyeli edebiyatçıların biyografileri, edebi yönleri ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. 2011’de baş gösteren Arap ülkelerindeki Arap Baharı adındaki gösteriler Araplar için Arap kışına dönmüş ve pek çok Arap bu iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalıp mülteci durumuna düşmüşlerdir. Bunların arasında pek çok Suriyeli edebiyatçı da bulunmaktadır. Mülteci edebiyatındaki özgürlük, yaşam haklarının elinden alınması, işkence, zalimce, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışların bulunması gibi ortak temalarla bir bir feryadı dile getirerek göçe zorlanan insanların sesi olmaktadır. Bazılarının göç sonrası çadır kentlerde yaşamak ve aşağı işlerde çalışmak gibi ciddi zorluklar yaşamış olsalar da yazmaktan edebiyat sevgisinden hiç vazgeçemedikleri görülmektedir. Bu zorluklar sonrasında romanlar, hikâyeler, şiirler ve tiyatro gibi edebiyat türünde eserler vermişler ve yurt içi ve yurt dışında ödüller almışlardır. Kendilerini ve eserlerini ifade edebilecekleri bazı platformlar oluşturmaları sayesinde edebi hareketlilik ve canlılık devam etmektedir. Bunu da bazı STK ve formlar aracılığıyla gerçekleştirmektedirler. Bazı yayın faaliyetlerini gazete ve dergi çıkararak sürdürmektedirler. Bu edebiyatçıları ve eserlerini tanıtmak adına bazı biyografiler sunulacaktır.

Üçüncü bölüm olan sonuç kısmında görüşme ve biyografilerden elde edilen veriler değerlendirilmiş, edebi ürün verme açısından olumlu ve olumsuz faktörler gözlemlenmiştir. Göç sonrası yaşam koşullarındaki olumsuzluklar, yaş ve cinsiyet gibi etkenlerin edebi ürün verme açısından olumsuz olduğu gözlemlenmiş fakat diğer yandan Müslüman bir ülkede bulunmak ve geçmişten gelen tarihi ve kültürel bağların etkisi ve oluşturdukları derneklerin olumlu etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir. Zorunlu göç sonrasında edebiyatçıların bütün yaşam koşulları değişmiş ve edebi ürün vermede bunun bazı olumsuz sonuçları olmuştur. Özellikle zorunlu göçte dezavantajlı gurubun içinde olan kadınlar, bizim çalışmamız bağlamında kadın yazarlar zorunlu göç sonrası savaş ve zorunlu göçün etkisiyle uzun süre edebi ürün verememiş ailesi ve çocuklarıyla ilgilenerek onların yaralarını sarmaya yeni koşullara adapte olmaya çalışmıştır. Bazıları zorunlu göçü ele alan eserler verse de pek çoğu acının tazeliği ve derinliği nedeniyle bu tür eserler vermekten geri durmuştur. Erkek edebiyatçıların geçim derdi yüzünden edebi faaliyetlerinde aksamalar olduğu gözlemlenmiş olsa da bazıları için edebiyat alanında kazandıkları ödüller sayesinde yaşamlarını daha iyi hale getirebilme fırsatını elde edebildikleri gözlemlenmiştir. Yaş faktörü önemli bir etken olduğu çalışmada gençlerin göç sonrası ürün vermede daha üretken olduğu ama belli yaş üzeri olanların göç sonrası çok az ürün verebildikleri gözlemlenen bulgular arasındadır. Ayrıca oluşturdukları STK ve benzeri yapıların onların edebi üretkenlik faaliyetleri için olumlu katkılar sağladığı bu sayede edebi hareket ve

canlılığın devam edebildiği de gözlemlenmiştir. Bu tür faaliyetlerin daha çok yoğun bulundukları belli il ve bölgelerde yoğunlaştığı söylenebilir. Bu da bize göçün çok boyutlu etkilerinin olduğunu ve bunun edebi ürünlere gerek içerik gerekse oluşum süreci anlamında olumlu ve olumsuz etkilerinin olduğunu ve bu tür çalışmaların başka çalışmalar için velüt bir alan olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Suriye, Suriyeli edebiyatçılar, biyografi.

İMAM MÂTÜRÎDÎ'NİN TEKFİR MESELESİNE YAKLAŞIMI- KİTÂBÜ'T-TEVHÎD ÖRNEĞİ

Esranur TELLİOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam ve İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı

telliogluesranur@gmail.com

Özet

Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), farklı birçok dini akım ve felsefi yaklaşımın bulunduğu bir ilim havzası olan Mâverâunnehir’de yetişmiştir. İçerisinde yaşadığı toplumda ele alınan tartışma konuları, onun görüşlerinin şekillenmesinde ve zihin dünyasının oluşmasında oldukça önemli etkenlerdendir. İmam Mâtürîdî, akıl-vahiy birlikteliğinde akla gereken önemi vermiş, dönemin çeşitli inkârcı akımlarına, dualist ve i'tizali yaklaşımlara cevap niteliğinde deliller ortaya koyarak Ehl-i Sünnet akaidinin temelini atan isimlerinden olmuştur.

Mâtürîdî gelenekte köşe taşı eserlerden biri olan Kitâbü't- Tevhîd’e bilgi edinme yolları ile başlayan İmam Mâtürîdî, ardından ilâhiyyât ve nübüvvet konularını ele almış, kaza ve kader konusundan sonra büyük günah işleyenlerin durumunu ve eserin son kısmında iman ve İslâm terimleriyle alakalı tartışmaları incelemiştir. İmam, tekfir konusunu da içeren büyük günah meselesinde, konu hakkındaki Harici ve Mutezili görüşleri açıklamakta, sonra akli ve nakli delillere başvurmakta ve tutarlı bulmadığı görüşleri tenkid ederek kendi fikirlerini ortaya koymaktadır.

Günah kavramının kullanımı ve büyük-küçük günah şeklindeki tasnif bizzat Kur'an'da yer alır. İslâm tarihinde ise büyük günah kavramı ilk olarak Hz. Osman'ın şehid edilmesi, Cemel ve Sıffin olayları ile gündeme gelmiştir. Bahsi geçen olaylarda Müslüman kimliğini taşıyan insanlar savaşmış ve hatta birbirlerinin ölümüne sebep olmuştur. Binlerce insanı içine alan vakalarla birlikte büyük günahın ne olduğu, onu işleyen kimselerin imani durumu ekseninde tartışmalar ortaya çıkmıştır. İşlenen kötü amel, imana zarar verir mi? Filli işleyen kişi muhtar mı yoksa fiilleri Allah mı yarattı? Büyük günah küfre girmeye sebep midir? minvalinde sorular iman-amel ilişkisi bağlamında ele alınmış ve muhtelif görüşler savunulmuştur.

Mürtekib-i kebîre hakkında üç ana ekolden bahseden İmam Mâtürîdî, Mu'tezile, Hariciler ve Eş'ari ve Mâtürîdîlik'i içine alan cumhur görüşleri ele almaktadır. Bu çerçevede, "amel imandan bir cüzdür ve büyük günah işleyen dinden çıkmaktadır ve onlar ahirette ebedi cehennemde kalacaklardır" görüşü ile Hariciler "Kim de bir mü'mini kasten öldürürse cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, onu lânetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." (en-Nisâ 4/93) ayetini delil göstermektedirler. Mu'tezile ise büyük günah işleyen kimseyi, kâfir olarak değil de günahkâr anlamında kullandığı fasık kelimesiyle adlandırmaktadır. "El menziletü beyne'l-menziyeteyn" ilkesini ön plana çıkararak tevbe etmeden ölen kimsenin cehennemlik olduğunu söylemektedir.

Mürcie ise ne kadar günah işlerse işlesin mü'minin imanı zarar görmez görüşüne sahiptir. Tüm bu tartışmalarda Mâtürîdî, amelin imandan bir cüz olmadığı, işlenen günahların helal sayılmadığı müddetçe mü'minin imanını ortadan kaldırmayacağını ifade etmektedir. Kişi günahkâr olması sebebiyle tövbe etmelidir fakat İslâm dairesinden çıkarılamaz görüşünü savunmaktadır. "Eğer böyle olmasaydı Allah ayetlerde tövbeyi emretmez, kullarının bağışlayacağını söylemez ve ümitsizliği yasaklamazdı ve ayetlerde bu kişileri mü'min olarak adlandırılmazdı" şeklindeki açıklamalarla Kur'an'dan ve hadislerden deliller getirmektedir. Aynı şekilde Hz. Ali'nin Cemel ve Sıffin Savaşı'ndaki isyancı grupları "din kardeşlerimiz" şeklinde adlandırması da konu hakkında kullandığı delillerden sayılmaktadır. Ayrıca itikad ve fiildeki kebâir (büyük günah) şeklinde ayrıma giden İmam Mâtürîdî, itikad kabilinden işlenen küfür, şirk gibi günahlardan sakınılırsa Allah'ın bunun dışındaki günahları dilediği kimse için ve dilediği başka nedenlerle bağışlayacağını dile getirmektedir. Nitekim Nisâ Suresi 31. ayetten hareketle mükellefin iyi davranışları veya Allah'ın kendi lütfkârlığı sebebiyle kişiyi bağışlayabileceğini, aynı surenin 48. ayetin tevilinde, dilerse günahları doğrudan affedeceğini ifade eder. Yine İmam Mâtürîdî küfrün bir şeyi örtme anlamını taşıdığını, büyük günah işleyen kimsenin Rabbinden hiçbirini gizlemediğini, O'nun hakkını inkâr etmediğini, bu yüzden kâfir olmasının söz konusu olmadığını dile getirmektedir.

Bugün de benzer tartışmalar söz konusudur. Harici zihniyeti sürdüren bazı marjinal gruplar, farklı görüş ve yorumlara hayat hakkı tanımayarak tekfir silahını kullanabilmektedir. Lafza dayalı, katı bir dindarlık ortaya koyan bu anlayışın temel problemi taassub ve fanatizm olarak ifade edilebilir. Oysaki ulema, bir mü'minin günahı helal saymadıkça küfre girmeyeceğini konusunda hemfikirdir.

Allah, tövbe eden günahkârı bağışlayacağını vaad ederken büyük günah işleyen veya görüşünü tasvib etmediği bir kişiyi veya gurubu küfürle itham etmek,

imanı eman ve İslâm'ı selâm anlamlarının dışına çıkarmak olacaktır. Nitekim Hz. Muhammed inanan ve inanmayan herkesin emniyette olduğu bir toplum inşâ etmiştir. O hiçbir mü'mini kâfir ilan etmemiş, münafıkların reisinin bile cenaze namazını kıldırmıştır. Belirli nifak hareketlerini küfür olarak adlandırmamış ve günah şeklinde değerlendirmiştir. Elbette farklı düşünceler, belli konularda yorum farklılıkları o dönemlerde de olmuştur fakat tekfir etme hakkını kimse kendinde görmemiştir.

Bugüne gelindiğinde ise en az Cemel, Sıffin ve Hakem olaylarının baş gösterdiği dönemde olduğu kadar tehlikeli olan küfürle itham etme durumu ile karşı karşıyayız. “Ebû Hanîfe'nin ehl-i kıblenin tekfir edilemeyeceği hususunda ortaya koyduğu esas hemen bütün Sünnî âlimleri tarafından benimsenmiştir. İmanın tarifi, imanı teşkil eden unsurlar, iman-amel münasebeti ve tekfir gibi konuların işlenmesi sırasında söz konusu âlimlerin tutumu bunu ispat etmektedir.” Tekfir şartları ve konularını bilmeden hüküm vermek hem cehalet hem de önceden belirttiğimiz gibi taassup duygusundan kaynaklanmaktadır. İslam dinin ruhuna aykırı böylesi bir tutumdan uzak durmak dinin ana gövdesi olan “cemaat” kavramında birleşmekle mümkündür. Fanatizmden uzak kalarak farklı görüşlere çeşitlilik nazarı ile bakmak, tefrikaya mâni olacak, müslümanların birbirlerine ihtilaf ahlakı ile yaşanabilir bir dünya sunmasına kapı aralayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mâtürîdî, Kitâbü't- Tevhîd, tekfir, büyük günah, küfür.

İSLAM TARİHİNDE CAMİ VE SİYASET İLİŞKİSİ: EMEVÎLER ÖRNEĞİ

Fatma POLAT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi
Anabilim Dalı

fmpt.91@gmail.com

Özet

Cami, kavram olarak İslam dinine ait ibadet mekânını ifade etmektedir. Dolayısıyla caminin asıl fonksiyonu da ibadethanedir. Ancak bunun yanı sıra Hz. Peygamber döneminde cami; siyasi, iktisadi, askeri ve sosyal kararların alındığı bir merkez olarak da işlev görmüştür. Caminin ibadethane dışında çok yönlü sosyal hayatın içinde olma durumu Dört Halife ve sonraki dönemlerde de devam etmiştir. Özellikle de yönetimle alakalı mevzular camide karara bağlanmış ve halka sunulmuştur.

Emevîler dönemine gelindiğinde ise ilk dönemlerdeki caminin siyasî ve idarî rolü kısmî olarak devam etse de bu dönemde siyasî konuların minberde müzakere edilme geleneği büyük oranda son bulmuştur. Bu dönemde halifeler, artık siyasi konuları minberde istişare etmemişlerdir. Bunun yerine rejim taraftarı gruplardan oluşan “meseleleri halleden ve sonuca bağlayan” anlamına gelen ehl-i hal ve akd kavramı ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda Hz. Ömer dönemi ile başlayan kurumsallaşma da devam etmiş, idareye dayalı camide icra edilen birçok kurum/birim bağımsızlaşarak farklı yapılar halinde teşekkül etmiştir. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen cami siyasî alanda hala yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Emevîlerin, süreç içerisinde cami ile kurduğu ilişki biçimi siyasal olarak iki şekilde kendini göstermiştir. Birincisi; caminin muhaliflere karşı baskı, şiddet ve tehdit aracı olarak değerlendirilmesi, ikincisi ise iktidarın benimsediği cebrî/kaderci kader anlayışının cami üzerinden halka dayatılmasıdır. Böylece Emevîler döneminde cami açık bir şekilde daha önceki misyonundan uzaklaştırılmıştır.

Yapılan bu çalışma Peygamber dönemi ile ortaya çıkan ve daha çok dini bir anlam taşıyan cami kurumun Emevîler döneminde nasıl siyasi bir anlama büründüğünü ortaya koymaktadır. Bu değişim ve dönüşüm detaylı bir şekilde Emevîler dönemi yakından incelenerek tarihsel olaylar örnekler ışığında detaylı şekilde ele alınmıştır. Böylece İslam ile ortaya çıkan kurum ve kuruluşlara yönetsel değişmelerle birlikte nasıl farklı anlam yüklendiğini ve birincil

fonksiyonundan nasıl uzaklaştırıldığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Caminin işlevselliği hakkındaki değişimler birçok dönemde olmuştur. Ancak bunun en belirgin ve dini merkez olma görevinden en uzak olduğu dönem Emevîler olduğu için Emevî ve iktidarı çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışma Emevîler dönemini kapsamaktadır. Çalışmada yararlandığımız kaynakların başında genel İslam Tarihi kitapları gelmektedir. Çalışmamızın temel odak noktasını cami merkezli siyasi eylem ve söylemler oluşturmaktadır. Dolayısıyla tarihi kaynaklarda özellikle yer, zaman ve kişi unsurlarına vurgu yapan tarihi eserleri tercih ettik. Bu sebeple İbnü'l Esîr, el-Kâmil fi't Târîh, Taberi, Târîhu't-Taberî ve İbni Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye çoğunlukla istifade ettiğimiz kaynaklardır. Bunların yanı sıra modern tarih kitaplarından da yararlanılmıştır. Bunlardan bazıları şu eserlerdir: Wellhausen, Arap Devleti ve Sükûtu, Cabiri, Arap Siyasal Aklı, Hasan İbrahim Hasan, İslam Tarihi.

Hiz. Ali Hâricîler tarafından şehit edilmesi üzerine Müslümanlar Hiz. Hasan'a biat etmişlerdir. Fakat Hiz. Hasan içinde bulunduğu şartlar ve çeşitli sebeplerden dolayı halifelikten vazgeçerek Suriye valisi Muâviye ile anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Iraklıların da biat etmesi ile Muâviye'nin egemenliğinde/liderliğinde siyasî birlik sağlanmıştır. Bu sebeple bu yıla cemaat yılı denilmiştir. Ancak uzun yıllardır süren siyasî bölünmüşlüğün ardından gelen söz konusu siyasî birlik; tam manasıyla bir biat olmanın ötesinde Muâviye iktidarını kabullenme ve ona teslim olmayı ifade etmiştir. Fakat tüm bunlara rağmen Muâviye, muhaliflerin çoğunluğu üzerinde itaati sağlayamamıştır. Dolayısıyla iktidara yönelik ağır eleştiri ve yıpratıcı isyanların da önüne geçilememiştir. Çünkü Muâviye, hilafet makamına daha önceki halifeler gibi şura ve biat yoluyla gelmemiştir. O, Hiz. Osman'ın kanını talep ederek başlattığı iktidar mücadelesinin sonucunda ve kılıcının gücüyle hilafet makamına gelmiştir

Emevîler Dönemi'nde Muâviye'nin halifeliği ele geçirmesiyle İslam devlet teşkilatı tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Söz konusu tarihten sonra halife, sünneti uygulayan veya devam ettiren bir kimse olmaktan çıkmış, kabileye dayalı askerî gücü temsil eden bir güç olmuştur. Halifelik ise Sadi İrmak'ın ifadesiyle söz konusu dönemde "dinî bir adalet ve imamlık müessesesi olmaktan uzaklaşmış, tüm zaaflarıyla bir iktidar organı haline" dönüşmüştür. Dolayısıyla Emevîlerde din, siyasete nazaran ikinci planda kalmıştır. Böylece devlet yönetimi dünyevîleşerek Kur'anî prensipler yerine şahısların tasarrufuna dayalı bir hâl almıştır. Başka bir ifadeyle devlet yönetimi, bu durumun tabii bir neticesi olarak Kur'an'ın öngördüğü adalet, liyakat ve şura gibi İslamî yönetim ilkelerinden sapmıştır. Bütün çaba, silah zoruyla/isyanla

elde edilen iktidarı koruma, din üzerinden meşrulaştırma ve dolayısıyla onu devam ettirme amacına dönük olmuştur diyebiliriz.

Bu çerçevede araştırmamızın sonucunda halk minberden istenmeyen bir duruma zorlanmış; mevcut muhalif kesimlerle mücadeleye dâhil edilmiş. Bunun yanı sıra bazı durumlarda halk muhaliflerle savaşılmaya zorlanmıştır. Yine Hz. Ali ve ailesine karşı hakaret politikası minberden yürütülmüştür. Benzer bir şekilde Hz. Ali ve taraftarları camide vakit namazlar yoluyla denetim altına alınmaya çalışılmıştır. Yine siyasal iktidar İslam'ın tasvip etmediği haksız eylem ve söylemleri cebri kader anlayışına dayandırarak minberden irad ettikleri hutbe ve konuşmalarında halka telkin etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Emevîler, cami, siyaset, meşruiyet.

İRAN DIŞ POLİTİKASI ÜZERİNE BİR İNCELEME: TEMEL FAKTÖRLER, İKİLEMLER, HEDEFLER

Khalilullah RASULİ

Doktora Öğrencisi, Kabil Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü

Kabil, Afganistan

Özet

Dış politikayı etkileyen temel faktörler, ülkelerin izlemiş olduğu politikalar doğrultusunda şekillenmektedir. Dış politikada ülkeler özelinde izlenen dış politika araçları, gelecek adına çeşitli argümanlar sunmaktadır. Bu doğrultuda İran özelinde bir dış politika argümanı sunmak istediğimizde; İran'ın tarihsel durumu, uygulanan dış politika normları sonucunda ortaya çıkan ikilemler ve gelecek hedefleri karşımıza çıkmaktadır. İran'ın dış politikada ne ölçüde serbest olup ne ölçüde kısıtlandığının anlaşılabilmesi için dış politikayı etkileyen sistem ve maddi unsurlara bakılması gerekmektedir. Ancak bu durum sadece sistemin ve maddi unsurların mevcudiyetini ortaya koymakla sınırlı kalmamıştır. Devletler uluslararası sistemdeki diğer devletlerle ya da örgütler, halklar, gruplar gibi devlet dışı aktörlerle etkileşime geçmektedir. Devletlerin siyasal, ekonomik, askeri, toplumsal, kültürel vb. tüm bu etkileşim faaliyetleri dış politika kapsamında değerlendirilmektedir. Dış politikanın genel tanımına bakıldığında Holsti'ye göre, "devletlerin dış dünyaya yönelik davranışlarıdır." Daha özel bir tanım olarak bakıldığında ise, James Rosenau'ya göre dış politika; a) yönelimler, b) planlar ve c) eylemlerdir. Devletlerin dış siyasi normlarını etkileyen pek çok unsurun var olduğu bilinmektedir. Uluslararası ilişkiler sisteminin bir alt başlığı olan Dış Politika Analizi alanında, dış politikayı etkileyen faktörler iki durum altında incelenmektedir. Bunlardan ilki dış faktörler, diğeri ise iç faktörlerdir. Sistemde dış politikanın dış faktörlerce mi yok iç faktörlerce mi belirlendiği ya da her ikisinin de etkili olduğu düşünüldüğünde hangisinin daha öncelikli/daha etkili olduğuna dair tartışmalar günümüzde dahi devam etmektedir.

Bir ülkenin uluslararası politikadaki konumuyla ilişkili olarak dış politikasını doğrudan etkileyen en önemli faktör ise coğrafyadır. Ülkenin mevcut coğrafi konumu, topraklarının genişliği, büyük dağlarla çevrili olması veya bir ada devleti olması o ülke açısından avantajlar ya da dezavantajlar doğurabilir. Bir ülke jeopolitik konumu nedeniyle siyasi, sosyal ve hatta kültürel bakımdan etkilenebileceği için dış politikasının temel yönelimlerini belirlerken bunları

göz önünde bulundurmak zorundadır. Hatta ülkelerin jeopolitik konumları ve bu konumları nedeniyle sahip oldukları nitelikler onların ittifak ilişkilerini dahi etkileyebilmektedir. Örneğin; Türkiye, bulunduğu coğrafya itibariyle her zaman stratejik öneme sahip bir ülke olup daima sahip olduğu coğrafi konumu sebebiyle tehdit algılamaları var olmuştur. Politik yapıların fiziki çevre şartlarıyla olan ilişkileri ve bu ilişkilerin sonucunda ortaya çıkan politik süreçler ilk çağlardan beri incelenmektedir. Küresel jeopolitik ve jeostratejik teorilerin gelişmesi ise, ancak dünya coğrafyasının kesinlik kazanmasıyla mümkün olabilmektedir. 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler ve bunların sonucu olarak ortaya çıkan sömürgecilik faaliyetlerinin artması, uluslararası aktörleri küresel stratejik hedeflere yönlendirmiştir. Bu gelişmeler de dünya coğrafyasının farklı bir şekilde yorumlanmasına neden olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel jeopolitik teoriler, devletlerin dış politika karar mekanizmalarındaki önemli unsurlardan biri haline gelmiştir. Bu gelişmeler sonrasında da büyük güçler siyasi amaçları doğrultusunda bilimsel sonuçlardan ve bölgelerin coğrafi özelliklerinden yararlanmaya başlamışlardır. Siyasi coğrafya ile jeopolitik kavramları birbirine benzer kavramlar olarak görünseler de anlam olarak birbirlerinden farklıdır. Siyasi coğrafya, genel anlamda siyaset-coğrafya ilişkisini anlatırken; jeopolitik ise, direkt olarak devletlerin dış politikalarına ilişkin konulara eğilmektedir. Başka bir söylemle jeopolitik, fiziki çevreye önem vererek politik karar mekanizmaları ve askeri kabiliyet ile ilgili incelemeler ve açıklamalar yapmaya çalışan bir dış politika yöntemidir. Bu makalede İran'daki toplumun sahip olduğu kimlikler ve İran'daki kurumlar dış politikayı etkileyen iç dinamikler bağlamında araştırılmıştır. Gelecek politikalarına bakıldığı zaman hedeflerin ne doğrultuda olduğu, gerçekçiliği ve en önemlisi uygulanabilirliği tartışılmıştır. Bu makalede, İran'ın dış politikası incelenip, İran'ın dış politikasını etkileyen temel faktörler, yaşadığı ikilemler ve dış politika hedefleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İran, dış politika, hedef.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE “KÂNE” VE TÜREVLERİ

Muhammed TÛRKARSLAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı

muhammed_turkarslan@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada (كَن) ve kardeşlerini gramer ve anlamsal yansımalarını Kur'ân'da yer alan örnekler bağlamında ele almaya çalışacağız. Nakıs fiiller denilen bu grup edatların zengin kullanımı vardır. Yardımcı fiil gibi görev alan bu fiiller, yer aldıkları cümlelerin dizim, bağlam ve konum gibi açılardan değerlendirildiğinde farklı anlamsal katkıları olduğu görülmektedir. Türkçe meallerde ise söz konusu gramatik boyutu ile zikredilen mülahazalar dikkate alınmadığı, dolayısıyla sahih mananın ortaya çıkmasına mâni olmaktadır. Bu çalışmada nakıs fiiller bağlamında anılan problemler tespit edilecek, cümleye yaptıkları anlamsal katkıları bağlamında bazı ayet mealleri tahlil edilecektir. Meselenin gramatik ve işlevsellik boyutu sürece katmadan salt lüğavî anlamlarıyla tercüme yoluna gidilmesi özellikle dini nassların anlaşılmasında sorunlara yol açmaktadır. Bu çalışma bu hususta bazı bazı önermelerle sonuçlanacaktır. Genelde Arap dilinde özelde ise Kur'ân'da fiiller ve bunların zamansal değişimi hem Arap dilcilerini hem de müfessirleri ve Kur'ân araştırmacılarını yakından ilgilendirmiş ve konuyla alakalı hem ülkemizde hem de Arap dünyasında pek çok çalışma yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda, çoğu zaman nakıs fiil olarak kullanılan (كَن) Kâne'nin Arap dilindeki kullanımı, Kur'ân'daki kullanımına ve zamansal delalet ettiği anlamlarla ilgili bilgiler vermek istiyoruz.

İrab (hareke) bakımından “إِنَّ” ve Kardeşleri'nin tam tersine isimlerini ref haberlerini nasb ederler. Kâne ve kardeşleri sekiz adet fiil-i mâzîden oluşur. Bu sekiz fiili mâzîden her birinin muzâri ile emri de aynı işi yapar. Amil teorisi bağlamında cümleye gerek anlamsal katkısı gerekse gramatik aktkısı açısından bu fiil gurubunun önemli bir işlevi vardır. Takdim te'hir, mutasarrıf ve camid, geçmiş ve gelecek zaman muhtevaları gibi birçok açıdan tahlili gerektiren bir mevzudur. Özellikle Türkçe meallerde ve dini nassların anlamlandırılmasında bu amillerin teknik ve anlamsal işlevlerini ve yer aldıkları cümleye anlamsal katkılarını iyi tespit etmeyi gerektirir.

Nâkıs fiiller iki kısma ayrılmaktadır. Sürekli nâkıs olan fiiller ki bunlar: زال، صار، كان أمسى، أصبح، fiilleridir. Bunlardan her biri daima haber ve ismiyle beraber olmak zorundadır. Bazen nâkıs bazen de tam olarak gelen fiiller، فتى، fiilleridir. Mutasarrıflık ve câmidlik açısından nâkıs fiiller iki kısma ayrılır. Aynı şekilde câmid fiiller de iki kısma ayrılır: Tam câmid fiiller ve yarı câmid fiiller.

Çalışmamızda konunun gramatik boyutunu ele almaya çalışacak, buna mebni olarak cümleye yaptıkları anlamsal katkılarını inceleyeceğiz. Sonuçta Türkçe tercümelerde konunun sorunsal boyutunun çözümü için bazı önerilere yer vermeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: (كان) Kâne, nâkıs fiil, zaman, Kur'an, anlam.

HEREVÎ'DE NİHAİ MAKAMLAR

Kani AYVAZ

Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Tasavvuf Anabilim Dalı

M.E.B. Uzmanı

ayvazkani@hotmail.com

Özet

Tasavvuf geleneğinde makamât önemli bir yeri haizdir. On makam, Kırık Makam, Yüz Makam gibi taksimâtın yapıldığı kavramsallaştırma veya maddeleştirme şeklindeki sistematize etme yaklaşımları mevcuttur. Bu konuda birden fazla eser kaleme alınmıştır. Bu konudaki tasavvufî çalışmaların tarihi arka planı, kavramsal çerçevesi ve kaleme alınan eser ışığında birden fazla metot ve yöntem de ortaya çıkmasına yol açmıştır. “Nihayat” bölümleri dikkat çekicidir. Onun söz konusu bu alandaki eseri üzerinde birçok şerh ve haşiye kaleme alınmıştır. Tasavvuf alanında yapılan çalışmalarda bu eserlere başvuru yapıldığı görülmektedir. Bu makalede el-Herevî'nin “Menazil...” eseri bağlamında nihayat bölümünü ele alınacaktır.

Nihai makamlar, tevhidin hakikati ve diğer üst düzey kabul edilen haller, yakîn ve hikmetle sıkı ilişkilerinin yanında müşahede ve tecellilerinde de farklı varîdat ve tezahürleri oluşmaktadır. Nihai makamlardaki farklılık ve çeşitliliğin fazla olması sâfilerin farklı müşahedelerinden gelmektedir ki, bu da saliklere ve ümmete ilahi bir rahmet olarak kabul edilmektedir. Bu farklılıklar ümmete seyrüsülûk disiplininde alternatif yollar oluşturmakta, tüm fitratlar için manevi bir şifa sunma mesabesinde. Bu zaviyeden bakıldığında konumuz olan tevhit ve nihai makamlar, Herevî ve diğer sâfilere göre de aynı kategorideki farklı bakışlar olarak görülebilir. Çünkü aynı dönemde birçok farklı bakış, anlatım ve tariflerin olması mevcut ve muhtemel bir durumdur. Muhtelif izahlar veya tasavvufî usûl farklılıkları da her sâfinin ayrı bir tecellisinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yukarıda atfedilen hal, makam, tecelli ve diğer sebeplerden olsa gerek ki Herevî, aynı dönemlerde yaşamalarına rağmen Eş'ârî olduğu için mezhep kaygısı, siyasi olaylar ve diğer sebeplerden dolayı Kuşeyrî'yle muhalif düşmüş ve görüşmemiştir. Buna karşın Herevî, birçok sâfi ve âlimle görüşmüş, üstelik döneminde birçok eleştiri almış Hallâc-ı Mansûr'dan saygıyla bahsetmekten de geri durmamıştır.

Abdullah Ensârî Herevî, (ö.481/1089)'nin, özellikle tasavvuf felsefesi, usulü, tasavvuf ıstılahlarının oluşması ve yeniden anlamlandırılması açısından ayrı bir öneme sahip büyük mutasavvıf ve müelliflerden olduğunu söyleyebiliriz. Onun katkılarıyla tasavvuf, yeni bir anlam, yeni bir usul kazanmış ve dolayısıyla da sonraki dönemlerde oluşacak olan tasavvufi akımlara özellikle de felsefi tasavvufa yeni bir anlayış ve miras bırakmış, onlara yeni bir çerçeve açmıştır. Onun dönemine kadar oluşan tasavvufi birikim, gelenek, tarifler ve ıstılahlar, onunla yeni bir boyut kazanmış, hasseten tasavvufi kavramlar ise felsefi açıdan yeni mefhumlara yelken açmış ve yeni anlamlar oluşturmuştur. Onun bina ettiği hazine ve birikim Herat'tan başlayıp Mâverâünnehir bölgesinden Anadolu'ya ve Afrika'dan Avrupa'daki Endülüs'e kadar birçok müslüman coğrafyada etkili olmuştur. Bu yelpazede Herevî'nin edebi yönü ile felsefe, kelam, hadis ve tefsir müktesebatı Arapça ve Farsça gibi dillerde olan üstünlüğü ile birleşmiş olup farklı kültür ve coğrafyalarda etkili olmuş ve derin izler de bırakmıştır. Bu yönüyle sadece tasavvuf tarihinin değil bilakis diğer ilimlerde de önemli ve orijinal simâlardan biri olarak Herevî'yi kabul edebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, makamat, sufi, Herevî.

İSLAMOFOBİK DÜŞÜNCEDE DİNİ BİLGİ VE KAVRAMLARIN MANİPÜLE EDİLMESİ

SÜMEYYE KAYRETLİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı

smyy_uldgn@hotmail.com

Özet

Kavram olarak islamofobi, İslam ve fobi kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuş İslam korkusu, İslam düşmanlığı, anti-islamizm anlamlarına gelir. Her ne kadar fobi kelimesi kullanılarak yumuşatılmaya çalışılan bir kavram olsa da korkudan çok düşmanlığı, İslam'a ve Müslümanlara duyulan rahatsızlığı ifade eder. Yani korkudan çok nefret ve önyargı söylemi olarak kullanılır.

Son zamanlarda İslam'a karşı yapılan saldırılarla sıkça dile getirilen bu kavram, 11 Eylül olaylarından sonra bir anda ortaya çıkmamıştır. Tıpkı antisemitizm ve zenofobi (yabancı düşmanlığı) gibi uzun, tarihi bir geçmişe sahiptir. İslamofobinin modern dönemde yeniden canlanması; 20. yüzyıl sonlarında Müslümanların Batı'ya belirgin şekilde akın etmeleri, İran Devrimi, uçak kaçırımlar, rehin almalar ve 1980'ler ve 1990'lardaki terörist eylemler, 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yapılan saldırılar ve ardından gelen Avrupa'daki saldırılar tarafından tetiklenmiştir. Söz konusu olgunun başlangıcını İslâm'ın ilk yıllarına kadar geri götüren yaklaşımlar olduğu kadar, bu olgunun, İspanya'nın fethi ya da Haçlı Savaşları örneğinde olduğu gibi, İslâm toplumlarının askeri ve siyasal bir güç olarak Hristiyan Batı dünyasıyla karşılaşmasıyla ortaya çıktığını savunan yaklaşımlar da bulunmaktadır. 11 Eylül İslamofobi kavramının resmî olarak kullanılmaya başladığı tarih olarak gözükse de aslında kurgulanan filmin vizyona girdiği tarihtir.

Görüldüğü üzere yaşanan olayların merkezi genellikle Batı'dır ve bu kavram da batılı bir kavramdır. Bu ve benzeri tüm olayların faili Batılılar tarafından İslam yani Müslümanlar olarak gösterilmiş ve bu sayede barış dini olan İslam, terörle yan yana anılmıştır. Aslında ilk doğduğu andan itibaren sürekli büyüyen, ilerleyen İslam, bir nevi rakip olarak görülmüştür. Fobinin kaynağına baktığımızda bu ihtimal hiç de uzak değildir. Özellikle 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, komünizmin tarih sahnesinden çekilmesi ve akabinde

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra tek kutuplu bir dünyanın ortaya çıkması neticesinde Batı dünyasında başta ABD'de bazı politikacıların ve düşünce kuruluşlarının yeni bir 'düşman', sosyolojik bir ifadeyle 'öteki' arayışına girdikleri ve bu bağlamda öteki olarak da İslam'ı seçtikleri bilinmektedir. Rakip görme yahut bir durumdan rahatsızlık duyma sadece o şeyin farklılığından kaynaklanmaz. Aradaki farklılıklar kadar benzerlikler, ortak durumlar da bu düşünceler için sebep oluşturur. Orta Doğu ve İslam tarihi alanında büyük tarihçi Bernard Lewis'ın söyledikleri büyük önem arz eder: o dinlerin veya toplumların ortak değerleri sahiplenmeden ve ortak amaçlardan kaynaklı olarak birbirlerini düşman olarak gördüklerini iddia etmiştir.

Bernard Lewis eserinde iki din arasındaki ortaklığı ve Hristiyanlığın İslam'dan duyduğu rahatsızlığı net bir şekilde açıklamıştır. Somut örnek vermek gerekirse Kudüs'ün üç dinde de kutsal sayılması ve Müslümanların elinde bulunması; eğer güncel bir örnek vermemiz gerekirse de şu an biz Müslümanların elinde bulunan geçmişte kilise olan Ayasofya'nın camiye çevrilmesi Hristiyan dünyasında büyük bir kayıp olarak görülmüş ve düşmanlığın fitilini daha da ateşlemiştir.

İslamofobinin tarihçesi kadar ortaya çıkmasına kimlerin sebep olduğu da tartışılmıştır. Bu korku ve nefret oluşumunun temelinde İslam'ı rakip gören Batı mı var yoksa Müslümanların İslam'ı yanlış uygulamasından yahut İslam'a uygun yaşayamamasından kaynaklanan fiilleri mi var? Burada tek taraflı suçlama bizi hataya düşürür. Söz konusu dönemde İslâm dünyası/Müslümanlar da böylesi bir konumlandırmaya uygun ve birçok açıdan yetersizliği ile edilgen bir durumdaydı. Bu koşullar, Batı'nın görevlendirmesi, İslâm/Müslümanların da bunu kolaylıkla üstlenmesi sonucunu doğurmuştur. Netice olarak, "kendilerinden emin olunamayan toplum/din" rolü biçildiğinde Müslümanlar da adeta inançları tarafından biçilen "güven veren toplum" rolünü unutmuşçasına, karşıtı, düşmanı veya öteki tarafından yüklenen bu vazifeyi üstlenmişlerdir.

İslamofobik düşünceye sahip olanlar bu düşünceyi içlerinde barındırmakla kalmayıp tüm insanlığa empoze etmek için bütün kaynakları kullanmışlardır. Bu kaynaklar; medya, filmler, karikatür, çok sayıda eser ve daha birçoğu... İslam'ı terör ve birçok çirkinlikle suçlarken ifade özgürlüğü adı altında hiçbir ağır söylem ve saldırıdan geri kalmamışlardır. Bir dini şiddet ve terörle suçlayıp buna korku adını verdikten sonra o dine misliyle saldırmak büyük bir tezatlık içerir.

Manipüle edilen konulara kısaca değinilecek olursa bu konular: Cihad, şeriat, İslam dininde kadının yeri, çok eşlilik vb. başı çeker diyebiliriz. Cihad kavramı deyince akla ilk harp konusu gelmektedir. Fakat cihad kavramının İslam dinindeki anlamı daha zengindir. Kur'ân'ı Kerim'de cihadla ilgili ayetler harp ile ilgili olduğu gibi Allah'ın rızasını kazanmak, bunun için çaba sarf etmek anlamında da kullanılmıştır. Fakat İslamofobik düşüncede bu kavram Müslümanların her an kendi dinlerini dayatmak için kullandıkları bir savaş sebebi olarak lanse edilmiştir. Aynı şekilde şeriat kavramı, dünyada insanlar arasında düzenin sağlanması, toplumda birliğin olması ve tüm insani ilişkileri düzenlemektedir. Yine bu kavram amaca uygun olarak çarpıtılmış ve hata yapana acımaksızın her türlü cezayı reva gören kurallar olarak nitelendirilmiştir. Kadına neredeyse hiçbir din veya toplumun vermediği kadar değer veren onu yücelten İslam dini, kadını geri planda bırakan, ona ikinci sınıf muamelesini yapan konuma oturtulmuştur. İslam dinine, Kur'ân'a objektif bakılabilirse bunların aslı olmadığı ve hepsinin insanın mutluluğu ve toplumun refahı için yapılan eylemler olduğu görülecektir.

Batının ve Avrupa'nın İslamofobiye bu denli benimseyip manipülasyona başvurma sebebi İslam'dan önce bünyelerinde barındırmış oldukları telofobi (din korkusu)'dir. Kendi dinlerini ve din adamlarını kiliseye hapseden bu zihniyet, farklı bir dinin bunu yeniden hayata geçirmesini istememiştir.

İslamofobinin doğuş nedenlerine baktığımızda bunun tek taraflı bir oluşum olduğunu söylemek yanlışlık olur. Sebep sadece dış etkenler değil Müslümanların dini; anlayış, yaşayış hatta aktarış şekillerinden de kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak sebep ne olursa olsun İslamofobi zihinlerde yaşayan bir realitedir. Sosyal, siyasi, ekonomik, dini vb sebeplerle ortaya atılmış ve çıkarlar doğrultusunda her daim kullanılmış halen de kullanılmaktadır. Burada aslolanın İslam korkusu değil İslam ile korkutmak olduğu aşikardır. Bu amaçla yapılan manipülasyonlar asılsız ya da saptırmadır.

Her ne sebeple çıkmış olursa olsun bu fobiye ortadan kaldırmak Müslümanların vazifesidir. Bu vazifeyi layıkıyla yapabilmek için gerekli olan ilk şey ise İslam'ı doğru anlamak, yaşamak ve anlatmaktır.

Bu çalışma hazırlanırken kalitatif araştırma yöntemi kullanılmıştır. İslamofobiye yönelik makaleler ve kitaplar incelenip bir hipotez

oluşturulmuştur. İncelenen literatürde belirli kavramlar saptanmış ve bunlar genel olarak ele alınmıştır. Çalışmamızda manipüle edilen kavramlar bağımsız değişken İşlamofobinin artması ise bağımlı değişkendir. İkişi arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. İşlamofobide manipüle edilen kavramlar nelerdir ve bu kavramlar nasıl yansıtılmıştır sorusuna cevap aranmıştır.

Yine bu çalışmada İşlamofobik düşüncede olanların amaçları doğrultusunda hangi kaynakları kullanarak inancımızdaki emir, yasak ve değerleri tek taraflı, gerçek bilgiden yoksun bir şekilde itibarsızlaştırarak manipüle ettikleri ve bu görüşlerini diğer insanlara nasıl empoze ettikleri detaylıca incelenecek, bu amacı yerine getirirken hangi araçların kullanıldığı değerlendirilecek ve bu doğrultuda çözümler önerileri sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İşlam, İşlamofobi, manipölasyon, cihad, ibadet, şeriat.

SOLOMON SCHECHTER VE MUHAFAZAKÂR YAHUDİLİK

MUSTAFA ŞAHİN

Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din
Bilimleri Dinler Tarihi Anavilim Dalı

mustafasah86@gmail.com

Özet

Tarihsel ekol ya da bugün yaygın isimlendirmeyele Muhafazakâr Yahudilik, modern dönem Yahudi dini hareketlerden birisidir. İlk olarak, Haskalah hareketi ve ardından yoğun biçimde gerçekleşen dinsel reform tartışmaları sürecinde ortaya çıkmış olan tarihsel yorum ve buna bağlı gelişen muhafazakâr eğilim, müstakil bir dini yapılanma olarak esas gelişim ve kurumsallaşma zeminini ise tıpkı Reform Yahudiliği gibi Amerika’da tecrübe etmiştir.

Gerek düşünceleriyle gerekse kurumsal düzeyde katkısıyla Muhafazakâr Yahudiliğin en önemli liderlerinden birisi olan Amerikalı rabbi Solomon Schechter (1849-1915), hareket ile özdeşleşen “gelenek ve değişim” ya da “orta yol” prensibinin erken dönem savunusunu yapan bir şahsiyettir. Vahiy ile tarih arasındaki ilişkiyi, bir diğerini göz ardı etmeden korumaya ve sürdürmeye çalışmış, ortaya attığı “Katolik-İsrail” kavramıyla, gelenek ve modernite arasında yaşanan krizde Yahudiliğin dinamizmi ve yaşanabilirliği adına alternatif bir çözüm önerisi sunmuştur.

Schechter’in bir yandan geleneksel ve dini kimliği diğer yandan eleştirel düşünce merkezli ilim adamı kimliğinin yansımaları tüm yazılarında tespit edilebilir. Çoğulcu tutumuyla “ortodoks” ya da “reformist” gibi nitelermelere mesafeli olmuş, bunun yerine “Yahudi” üst kimliğine vurgu yapmıştır. Prensipte ayrı bir hareket yaratma niyetinde olmayışı da bununla ilişkilidir. Modern dönemde geleneksel Yahudiliğin ihyası ve işlevsel kılınması, onun ana hedefidir. “Muhafazakâr” sıfatını gerçek manada hak etmiş olan Schechter, hareketin gelişim ve değişim sürecinde genel itibarıyla gelenek ile bağını korumasında rol oynamıştır. Ayrıca Yahudilere bir tarih bilincinin kazandırılması noktasında verdiği mücadele ile içeriden ya da dışarıdan yönelen asimile çabalarına kararlılıkla karşı duruşu, bu manada Yahudi birliğine yaptığı yoğun vurgusu onun en temel karakteristiği olarak görülür.

Diğer taraftan Schechter’in, henüz erken döneminde hareketin kurumsal anlamda ayakta kalmasında ve sonraki süreçte daha geniş bir hareket alanına sahip olmasında lider kimliğiyle oynadığı rol de önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Solomon Schechter, hem düşünce bazında sahip olduğu geniş vizyonu hem de hareketin kurumsal yapılanmasına yaptığı katkıyla Muhafazakâr Yahudilik tarihinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Amerika, muhafazakarlık, Solomon Schechter.

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDAKİ KAZANIMLARIN DERS KİTAPLARINDA GERÇEKLEŞME DURUMUNA YÖNELİK LİTERATÜR ÜZERİNE DEĞERLENDİRME

AYSUN AYDAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Eğitimi Anabilim Dalı

aysunaydan006@gmail.com

Özet

Birey ve toplum hayatında, bilginin artış ve akışında yaşanan değişim, buna bağlı olarak çok boyutlu, yaratıcı ve eleştirel düşünme, karar verme yeteneklerine sahip bireylerin yetiştirilmesine duyulan ihtiyaç, eğitimden beklentileri ve eğitime bakış açılarını derinden etkilemiştir. Nitekim eğitim sistemimizde etkin olan davranışçı yaklaşımların ihtiyaçları karşılayamaması, yeni bir düzenleme ve paradigma değişikliğini beraberinde getirmiş, öğretim programlarından başlayarak tüm eğitim unsurları yapılandırmacı öğrenme anlayışı çerçevesinde yeniden ele alınması sonucunu doğurmuştur. Diğer disiplinlerden ayrı düşünilemeyen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi de öğretim programları bu yaklaşım doğrultusunda geliştirilirken, ders kitapları da benimsenen anlayışa göre yeniden yazılmıştır. Çalışmamızda, yapılandırmacılığın Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (ODKAB) ders kitaplarına nasıl yansıdığı ve öğretim programı-ders kitabı arasındaki uyumun ne ölçüde gerçekleştiğine yönelik yazılmış eserlere ait literatür taraması yaparak değerlendirmeye çalıştık.

Bu araştırmada literatür çalışması yapılmıştır. Araştırmanın hazırlık sürecinde, Din Eğitimi alanında DKAB ders kitaplarına yönelik, rapor, makale, bildiri ve tezler incelenmiştir. Mevcut çalışmaların tamamı araştırmamıza dâhil edilemeyeceği için, alanında öne çıkan eserler üzerinden çalışmamızı yürüttük.

Gelişim psikolojisinde duygusal gelişim, ahlâkî gelişim, sosyal gelişim, kişilik gelişimi, ruh sağlığı gelişimi ve mesleğe yönelme eğilimleri gibi durumlar birbirine benzer özellik göstermiş olsa da değişen imkân ve şartlar bireyin ihtiyaçlarını ve gelişim dönüşümlerini farklılaştırmaktadır. Bu yüzdendir ki, DKAB derslerinin öğrencideki karşılığı ya da bu derslerden beklentileri mevzuu üzerine bütün bu yeniliklerin içinde ortaya çıkan ihtiyaçlar ve taleplerin en doğru bir şekilde tespit edilebilmesi, spekülasyonlardan ve önyargılardan uzak, tarafsız, objektif ve bilimsel çalışmalarla mümkün olacaktır.

Çalışmamızda Din Eğitimi alanında öğrencilerin gözünden din dersleri ve anlam arayışlarını ele alan çalışmalara yer verdik. Literatürü incelediğimizde karşılaştığımız çalışmaların pek çoğunda araştırmaların daha çok anket sorularına bağlı sonuçlarla şekillendirildiği, öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin mülakat esasına dayalı bir şekilde ele alınmadığı, mezun öğrencilerin bu derse ilişkin gözlem ve deneyimlerinin dikkate alınmadığı gözlemledik. Bildirimizde bu konuda hazırlanmış olduğumuz çalışmamızın verilerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, ODKAB Ders Kitapları, ODKAB Öğretim Programı.

التوجيه النحوي للقراءات المتواترة عند أبي إسحاق الثعلبي (427 هـ) في كتابه الكشف والبيان

MUHAMMED MIFTAH BAKIR

Doktora Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam
Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

muhammed2020bakir@gmail.com

الخلاصة

الحمد لله الذي يسر القرآن للذكر وزينه وزين به الفكر وجعل حروفه إعجازاً من الإعجاز، أنزله على سبع من لغاته (.. إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ. فَأَقْرَأُوا مَا تيسر منه⁰)، فله الحمد على نعمائه والصلاة والسلام على خاتم الأنبياء والمرسلين المبعوث رحمة للعالمين.

وبعد ... فإن من أجل نعم الله قدرًا، وأوجبها شكرًا؛ القرآن الكريم ﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾ كتاب عجز من كانت الفصاحة زينتهم، والبلاغة حليتهم عن الإتيان ولو بسورة من مثله!

وإن من أقوى وجوه إعجازه وأروعها تعدد قراءاته، فلا ترى تعارضاً فيها ولا تناقضاً، ﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾

إن موضوع التوجيه النحوي للقراءات القرآنية من أكثر الأمور دقة؛ لتعلقه بكتاب الله - عز وجل - كما يساعد القارئ كلام الله - تعالى - على فهم آياته، ويساعد الفقيه على استنباط الأحكام الشرعية من الآيات وفقاً لتوجيهها نحوياً.

ولم يغفل أبو إسحاق الثعلبي في كتابه "الكشف والبيان في تفسير القرآن" هذا الأمر، فاعتنى به عناية فائقة، وساعده على ذلك تبحره في علم القراءات، وفي مسألة التوجيه النحوي لهذه القراءات ما يستحق أن يُدرس ويُبحث فيه، لما فيه من فوائد نحوية جمّة.

أسباب اختيار الموضوع:

لقد تضافرت عدة أسباب دفعتني لاختيار هذا الموضوع ليكون موضوع بحثي، أعلاها الرغبة في خدمة كتاب الله، فـ (القرآن الكريم لهو مُفَجِّر العلوم ومنبعها، ودائرة شمسها ومطلعها، أودع فيه - سبحانه وتعالى - علم كل شيء، وأبان فيه كل هدى وغي، فترى فيه كل ذي فنٍّ منه مُستمد، وعليه يُعتمد)⁰، ولا شك في أن كل ما من شأنه خدمة القرآن الكريم حريٌّ بأن يُدرس ويُهتم به، فخير ما أفنت الأعمار في تحصيله، وبُذلت الأنفس في شرحه وتفسيره؛ كتاب الله عز وجل .

ومن الأسباب أيضاً:

1. مكانة صاحب "الكشف" أبي إسحاق الثعلبي العالية، كونه أحد أوعية العلم، وإماماً في اللغة، والنحو، والقراءات، والحديث، والتفسير، والفقه، والتاريخ. كما شهد له بذلك غير واحد من أهل العلم.

2. تعدد وجوه الإعراب والآراء النحوية، واهتمامه بتوجيه القراءات، فقد تعرّض المؤلف لهذه القراءات في تفسيره، ولم يغفلها بالدراسة والتحليل.

3. جمع ما تفرق من القراءات المتواترة في ثنايا الكتاب المذكور، وتشتّت في زواياه؛ ليكون قطب رَحَى بحثي، وغرضاً لنُبل درسي، فالجمال في التنوع، والإبهار في الاختلاف، والسعة في اللغة، والعمق في المعاني، كل ذلك يدعونا لأن نعيش في أفياء القرآن العزيز.

4. قيمة الكتاب العلمية، فقد عاش المؤلف في القرنين الرابع والخامس الهجري (340-427هـ)، وتقدمت وفاته جمعاً من المفسرين المشهورين: كالواحي (ت:468هـ)، والبغوي (ت:516هـ) والزمخشري (ت:538هـ)، والقرطبي (ت:671هـ)، وابن كثير (ت:774هـ)، بل إن تفسير أبي إسحاق الثعلبي يعتبر من أهم مصادر تفاسير مَنْ ذكرنا.

5. اعتماد الثعلبي في تفسيره على مجموعة كبيرة من المصادر المتنوعة، منها ما هو مفقود، ومنها لا يزال مخطوطاً - كما ذكر ذلك في مقدمة تفسيره - الأمر الذي يجعل من هذا الكتاب موسوعة نادرة، مقارنة بغيره من التفاسير.

6. جمع القراءات وتوجيهها من شأنه الوقوف على ما غاب عنا من مؤلفات في هذا الجانب من الدراسات، فتراثنا الإسلامي لا يزال يثير حفيظة الباحثين، ويتحداهم من أجل بذل المزيد من أجل الكشف عنه، وتجديده.

المناهج الحديثة في تفسير القرآن الكريم

HUSEYİN FAHD HUSEYİN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

الخلاصة

لم يستأثر كتاب من الكتب السماوية باهتمام أتباعه مثلما استأثر القرآن الكريم ؛ فقد كان القرآن - ولما يزل - هو المنهل الذي استنقت منه المعارف الإسلامية بأسرها ، حتى إن العلوم الإسلامية بمختلف حقولها ، فضلاً عن الدراسات الخاصة بالقرآن ، تلتقي بمجموعها في العودة إلى النص القرآني ، والاستناد إليه في بيان مفهوماتها ، أو الاستدلال عليها ، أو تبريرها وشرعنتها من خلال تقويل هذا النص وتأويله ؛ ولهذا كانت الكتابات في حقول التفسير وعلوم القرآن والدراسات القرآنية من أغزر الحقول التي تعاطاها المؤلفون والدارسون على مرّ العصور .

فربما لا نجد أحداً لم يسهم بذلك على الأقل ولو برسالة صغيرة، مهما كان اهتمامه وتخصّصه، بل سعى الكثير من الباحثين القدماء الى اكتشاف أو خلق وشائج عضوية بين مختلف المعارف والقرآن الكريم، وهذا ما نلاحظه بجلاء في التفسير خاصة ؛ فإنّ المتكلم حاول أن يحول النص القرآني إلى نص كلامي ، ويسقط عليه قوالب التفكير الكلامي .

وهكذا فعل الفيلسوف ، والفقيه ، والمحدث ، والبلاغي ، والصوفي والعارف ، وغيرهم ، فأضحى التفسير ميداناً واسعاً تتمظهر فيه تيارات الفكر الإسلامي في مختلف العصور ، وصار النص القرآني يتشكّل في وعي الباحثين في صور مختلفة ، ويتلون فهمه بألوان متنوعة ، تبعاً لتنوّع البيئة والمحيط الخاص للمفسّر ، ونمط ثقافته واهتماماته ، وذوقه الشخصي ، ففقد ذلك إلى تنامي ركام هائل من التأويلات والانطباعات الذهنية ، والثقافات السائدة في مختلف الأزمان ، في مدونات التفسير ، بنحو باتت فيه هذه المدونات مرآة للعصر الذي ألّفت فيه ، تحكي همومه وتطلّعاته ، وآماله وتصوّراته ، وتصوّر قضاياها ومسائله بمختلف أبعادها .

وفيما يلي إشارات موجزة تعرف بالاتجاهات الحديثة في التفسير:

1 - التفسير العلمي:

يعتمد هذا اللون من التفسير على تحكيم الفرضيات والنظريات والقوانين العلمية في معاني آيات الكتاب الكريم، وبذل محاولات تأويلية تتجاوز المدلول الظاهر للآية أحياناً، بُغية القول بتطابق مدلولها مع معطيات العلم الحديث.

وترتد هذه النزعة إلى عدة قرون تسبق العصر الحديث، كما نلاحظ لدى الغزالي في (جواهر القرآن)، والفخر الرازي في (التفسير الكبير)، والزركشي في (البرهان في علوم القرآن)، والسيوطي في (الإتقان في علوم القرآن)، وغيرهم.

لكن نَعْرِفُ المسلمين على مكاسب العلوم الحديثة ومنجزاتها الواسعة أوجد أرضية جديدة للتفسير العلمي، فعمد بعض المفسرين إلى اقتباس معطيات العلم وتطبيقها على النص القرآني، وكانت أقدم محاولة في هذا المضمار في العصر الحديث لمحمد بن أحمد الإسكندراني الطبيب من أهل القرن الثالث عشر الهجري، ومؤلف كتاب (كشف الأسرار النورانية القرآنية فيما يتعلق بالأجرام السماوية والأرضية والحيوانات والنباتات والجواهر المعدنية) المطبوع في القاهرة سنة 1297هـ.

ثم ظهرت الكثير من المؤلفات بمرور الزمن في التفسير العلمي، غير أن أشهر هذه المؤلفات وأوسعها، هو: (الجواهر في تفسير القرآن الكريم) للشيخ طنطاوي جوهرى، الذي مزج فيه - كما يقول - الآيات القرآنية بالعجائب الكونية والبدائع الأرضية، وجعل آيات الوحي مطابقة لعجائب الصنع، وكان يرمى إلى أن يكون كتابه هذا (داعياً حثيثاً إلى درس العوالم العلوية والسفلية، وليقوم من هذه الأمة من يفوقون الفرنجة، في الزراعة، والطب، والمعادن، والحساب، والهندسة، والفلك، وغيرها من العلوم والصناعات)

2 - التفسير الأدبي:

ظلت البلاغة القديمة تتناول النص القرآني تناولاً جزئياً، يهتم بالخصائص الدلالية والجمالية للكلمة والجملة والفقرة، من دون أن يتعدى ذلك لتحليل الخصائص المفهومية والفنية للنص بتمامه، من خلال تشخيص النسيج العضوي الذي تنتظم في سياقه الفقرات بمجموعها، فتشكل وحدة موضوعية، تشي بدلالات إضافية لا يحكيها التناول الجزئي للنص، مضافاً إلى أن محاولة استجلاء الصورة الفنية للنص بملاحظة جملة وفقراته كوحدات مستقلة غير مترابطة، سوف لن يؤدي إلى خفاء تلك الصورة فحسب، وإنما يعكس لنا دلالات مبعثرة وصوراً مشتتة، بمثابة ما يرسم من صور في المرآة المهشمة.

(فمثلاً لو تناولنا سورة الكهف وأخضعناها للتناول الجزئي، لما خرجنا بأكثر من آيات أو جمل متناثرة، منفصل بعضها عن البعض الآخر، على نحو الأعضاء المنفصلة عن جسم الإنسان، كاليد أو الوجه أو الصدر، لكننا لو أخضعناها للتناول الكلي لخرجنا بنتيجة أخرى، هي مواجهتنا لنص فني متناسق الأجزاء على نحو التناسق الذي نلاحظه في تركيبة الجسم البشري، أو سائر الأجسام والأشكال الطبيعية).

وعلى هذا الضوء انتهج جماعة من المفسرين في العصر الحديث منهجاً جديداً في التفسير الأدبي للقرآن، يستند إلى استجلاء الوحدة الموضوعية والوشائج العضوية التي تربط الآيات والصور القرآنية.

وقد بدأت بذور هذا الاتجاه في التفسير تظهر في تفسير محمد عبده، ومحمد رشيد رضا، ومحمد مصطفى المراغي، لكن جهودهم في هذا الصدد لا تتعدى الإشارات واللمحات العابرة.

أما الولادة الحقيقية للتفسير الأدبي الحديث، وتبلور أصوله النظرية، وتدشين تلك الأصول في تجارب تفسيرية، فقد تبلورت على يد الشيخ أمين الخولي وتلامذته؛ حيث أصل أمين الخولي بعض المراكز المنهجية لهذا الاتجاه في بحثه الذي كتبه تعليقاً على مادة (التفسير) في (دائرة المعارف الإسلامية). ثم توسع في بيانه في بحوث أخرى، وتمثلت تلميذته الدكتورة بنت الشاطي شيئاً من هذه

المرتكزات في كتابها (التفسير البياني للقرآن الكريم) ، وأوردت مستخلصاً في مطلع كتابها لضوابط التفسير التي رسمها أستاذها ، واستندت إليها في تفسيرها ، بما يلي :

1 - الأصل في المنهج: التناول الموضوعي لما يُراد فهمه من القرآن، ويبدأ بجمع كل ما في الكتاب من سور وآيات في الموضوع المدروس.

2 - في فهم ما حول النص: ترتب الآيات فيه على حسب نزولها، لمعرفة ظروف الزمان والمكان، كما يستأنس بالمرويات في أسباب النزول من حيث هي قرائن لا يستلزم نزول الآية.

3 - في فهم دلالات الألفاظ: تلتزم الدلالة اللغوية الأصيلة، التي تعطي حسّ العربية للمادة في مختلف استعمالاتها الحسية والمجازية، ثم يخلص للمح الدلالة القرآنية باستقراء كل ما في القرآن من صيغ اللفظ، وتدبر سياقها الخاص في الآية والسورة، وسياقها العام في القرآن كله.

4 - في فهم أسرار التعبير: يُحتكم إلى سياق النص في القرآن، بالالتزام بما يحتمله نصاً وروحاً. وتعرض عليه أقوال المفسرين، فيقبل منها ما يقبله النص، ويتحاشى ما أقبح على كتب التفسير من مدسوس الإسرائيليات، وشوائب الأهواء المذهبية، وبدع التأويل.

ويمكن أن نلاحظ تجربة رائدة في التفسير الأدبي تسبق محاولة بنت الشاطئ بما يزيد على ربع قرن، ظهرت للمرة الأولى في دروس التفسير التي ألقاها العلامة الشيخ محمد عبد الله دراز على طلاب كلية أصول الدين بالجامع الأزهر، في أوائل العقد الرابع من القرن العشرين.

3 - التفسير الموضوعي:

التفسير الموضوعي مصطلح في التفسير ذاع في العصر الحديث، وتداوله الباحثون في الدراسات القرآنية في أكثر من معنى، تتوحد هذه المعاني في جمع المفسر للآيات في موضوع معين، ثم استخلاص رؤية القرآن حيال هذا الموضوع منها.

وقد تناول أمين الخولي هذه المسألة في معالجته لضوابط التفسير الأدبي الذي دعا إليه، وأوضح أن ترتيب القرآن في المصحف لم يلتزم بوحدة الموضوع، كما لم يلتزم بالترتيب الزمني لظهور الآيات، وإنما تحدث عن الموضوع الواحد في سياقات متعددة، ومناسبات متنوعة، وهذا يقتضي أن يفسر القرآن موضوعاً موضوعاً لا قطعة قطعة ولا سورة سورة، وأن تجمع الآيات الخاصة بالموضوع الواحد، ويعرف ترتيبها الزمني، ومناسباتها وملابساتها الحاقّة بها.

غير أن الدكتورة بنت الشاطئ التي استهلت كتابها: (التفسير البياني) بمقدمة حددت فيها النهج الذي تسير عليه في تفسيرها، وشددت على أنه المنهج الذي تعلّمته من الشيخ أمين الخولي، طبقت مجموعة الضوابط التي رسمها أستاذها للتفسير، ما خلا فكرة الموضوع، فإنّها لم ترتبط في تفسيرها بفكرة الموضوع التي شدد الخولي في دعوته إليها، واعتبرها واحدة من الأصول الأساسية في التفسير الأدبي الذي اقترحه.

ووجد في تلامذة أمين الخولي من يلتزم بفكرته في مراعاة وحدة الموضوع في التفسير الأدبي، وهو الدكتور محمد أحمد خلف الله، الذي تقدّم برسالة دكتوراه سنة 1947 حول (الفن القصصي في القرآن)، واستهلّها بالقول: إن السبب الذي دفعه لأن يجعل القرآن ميدان أبحاثه، يرجع إلى نوع من الاستهواء، غرسه في نفسه أستاذه الخولي، عن النهج الأدبي في فهم القرآن وتفسيره.

إلا أن هذه الرسالة أثارت احتجاجات واسعة، وسجالات عنيفة وقتتد؛ بسبب تبني صاحبها لآراء غريبة في القصص القرآني، يخالف بها المشهور لدى المفسرين.

وصدرت نماذج تمثل محاولات متفاوتة، لدراسة موضوع معين من منظور القرآن، تناول مؤلفوها النظام الاجتماعي والسياسي والاقتصادي والقضائي وغير ذلك، مثل كتاب: (الدستور القرآني في شؤون الحياة) لمحمد عزة دروزة، و (تفسير آيات الربا) لسيّد قطب، و (المجتمع الإسلامي كما تنظمه سورة النساء) لمحمد محمد المدني، و (القرآن والمجتمع) لمحمود شلتوت، وسلسلة (مفاهيم القرآن) لجعفر سبحاني، وغيرها.

لكن النموذج المتميز من هذه النماذج، والذي حاز قصب السبق في تشييد بناء نظري قرآني متين، هو كتاب: (دستور الأخلاق في القرآن) للشيخ محمد عبد الله دراز، الذي قدّمه كأطروحة دكتوراه بجامعة السوربون نهاية عام 1947، واتبع فيه نظاماً منطقياً لاستكشاف دلالات الآيات، وبالتالي استخلاص الشريعة الأخلاقية من القرآن في مجموعه

4 . التفسير الاجتماعي:

تناول المفسرون في العصر الحديث مشكلات الحضارة، والانحطاط والتخلف، وتفشي الأمية، والجهل، والمرض، والفقر، ومصادرة الحريات، والظلم والاستبداد، وغياب الدور الاجتماعي للمرأة، وغيرها من الأبعاد الغائبة في معظم آثار السابقين. واقترن ذلك بالدعوة لتحرير التفسير من الاستغراق في المباحث اللغوية، وسرد آراء الفرق، والافتراضات البعيدة عن روح القرآن.

وكانت السمة المميّزة لخطاب المصلحين في هذا العصر تتمثل بإحياء دور القرآن في حياة الأمة، واستلهاهم رؤيته حيال المشكلات والهموم الاجتماعية والثقافية والسياسية والاقتصادية للمواطن؛ كي يعود القرآن من جديد لتوجيه المجتمع، والحضور الفاعل في دنيا الناس.

يتجلى ذلك في تفسير (التحرير والتنوير) للشيخ محمد الطاهر بن عاشور، الذي عمل فيه على استيعاء مقاصد القرآن وأهدافه، وهي المقاصد التي خصص لها المقدمة الرابعة من المقدمات العشر الممهدة لتفسيره، ودعا فيها المفسر إلى استقراء المقاصد وبيانها في التفسير، والقارئ إلى طلب المقاصد عوض الوقوف الجامد عند الجزئي من معاني وألفاظ القرآن

كما يبدو المدلول الاجتماعي للقرآن بأجلى صورة في تفسير (الكاشف) للشيخ محمد جواد مغنية الذي قال عن تفسيره: (حاولت أن أطبق آيات القرآن على حياتنا، وأربطها بأفعالنا ما استطعت) (70) . وأشبعه بالمشاغل والهموم اليومية للمجتمع، وعبر عن رؤية القرآن حيالها ببيان ميسر يفهمه كل أحد، ولم يتكلف فيه لغة خاصة بالنخبة؛ ولهذا كان تفسير (الكاشف) من أوفر التفاسير حظاً من الانتشار بين القراء.

الكلمات المفتاحية: التفسير، المناهج، العلمي، الأدبي، الموضوعي، الاجتماعي.

الآفاق المشرقة للغة العربية في تركيا

TARIQ HÜSEYN

Doktora Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi Temel İslam Bilimleri Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı

الخلاصة

اللغة هبة الله لخلقه، واختلاف اللغات والألسن آية من آيات الله تعالى، قال فيها:

(وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ)
(الروم:22)

فاللغة واسطة لتبادل الأفكار ، ومن مقومات الثقافة العامة نشرها والاطلاع على تراث الأمم وحضاراتها، وهذا يكون بدراسة اللغة التي ترشح أمتها لدراسة حضارتها، ولما كانت اللغة العربية، هي لغة تراث وأدب وفكر وتاريخ، كانت الأنظار تتجه لتعلمها، ولما اكتست اللغة العربية بكسوة الشرع الحنيف، وما رافقه من مجالات رحبة وأفق علمي أشرق على العالم، متمثلاً بالكتاب الحكيم، والسنة المطهرة، وما أبدعته أفكار الفقهاء والفلاسفة والعلماء، كان من أبرز الوسائل التي أنارت الآفاق أمام العالم، فاتجهت الأنظار إليها من كل صوب، وبدأ تعلم اللغة العربية بما فيها من صعوبات ومعوقات فبدت تحديات تبذل من المتعلم ومن المعلم لتجاوز الصعوبات والمعوقات التي تعترض العملية التعليمية للعربية.

وأبدع العلماء الأتراك بالدخول إلى عالم اللغة العربية وآدابها، وتفرعات مناهجها العلمية في النحو والصرف والبلاغة والأدب بتنوعه من الشعر والنثر والقصة وأبدعوا في علم المعاجم والخط.

والبحث يستند إلى معرفة العلاقة بين الترك مع اللغة العربية ؛ يوم كانت تركيا لها يد طويلة في السياسة الدولية مع العالم الإسلامي أولاً ثم العربي ؛ وجهود الشعب التركي المسلم في الحفاظ على اللغة العربية، والأفق الواسع المنفتح أمام اللغة العربية في انتشارها بيد الأتراك الذين حملوا راية الإسلام، ونشروا اللغة العربية، وعدوها لغة الإسلام، فتعاملوا معها بقدسية واحترام وأعلوا مكانتها، وخصصوا لها أقسام علمية متخصصة في الجامعات التركية، فضلاً عن المعاهد المتخصصة للمؤسسات شبه الرسمية، فوسعت من القاعدة العلمية الشعبية لتعلم لغة الإسلام.

أهمية البحث: بيان الآفاق المشرقة للغة العربية في تركيا.

هدف البحث: إبراز جهود الأتراك في نشر لغة الإسلام، والحفاظ عليها، والسبل القويمة لتعليم العربية للعرب وغيرهم.

تساؤلات البحث:

1- ما هي جهود الأتراك في نشر اللغة؟

2- ماهي طرق الأتراك في تعليم العربية في تاريخهم؟

3- ما الجهود الحالية لنشر العربية؟

فرضية البحث: اللغة العربية مسخرة لخدمة القرآن الكريم والسنة المطهرة، وقد أشار الله تعالى في كتابه إلى مسألة دقيقة في القرآن ثم اللغة فقال:

(وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ) (القمر:17)

فالقرآن ميسر ومن ثم اللغة ميسرة؛ واللغة العربية ليست ملكاً للعرب، بل هي ميداناً فسيحاً لأمة الإسلام، وكلُّ أدلى في غمار اللغة ولكل مرساة للحفاظ على اللغة، فمن أرسى دعائم النحو، أو الصرف، وغيره..

الدراسات السابقة : هناك العديد من الكتب والرسائل الجامعية تناولت الموضوع.

منهج البحث: هو منهج الاستقراء والتحليل والمعايشة الميدانية.

هيكلية البحث: قُسم البحث إلى (3) مباحث وكل مبحث (3) مطالب وخاتمة.

المصادر

تعتبر اللغة العربية من اللغات السامية القديمة التي استطاعت أن تحافظ على أصالتها ووجودها رغم كل التأثيرات التي مرت بها، فهي بذلك أثبتت براعتها في الصمود والبقاء. واللغة العربية لغة حية عمّرت آلاف السنين وإحتوت عدة حضارات قديمة ومازلت باقية وتستخدم إلى حد اليوم، عكس باقي اللغات السامية الأخرى التي إندرثت وزالت كاللغة الكنعانية والأرامية والفينيقية وغيرها. وكما هو معروف أن اللغة العربية من اللغات القديمة التي ظهرت قبل الإسلام لكنها اكتسبت قوة ورقي لا مثيل له بمجئ الإسلام، فقد أصبحت لغة الحضارة الإسلامية ولغة القرآن الكريم والدين الإسلامي.

ويتحدث باللغة العربية اليوم عدة شعوب إسلامية من بينها تركيا، التي تبدل اليوم تحديات كبيرة لإرجاع مكانة اللغة العربية على ماكانت عليه في سابق عهدها، فلقد حضيت اللغة العربية بمكانة جد مرموقة في تاريخ التركي فقد كان يتباهى بمعرفتها الكثير من السلاطين العثمانيين، ولكنها تراجعت وانحصر انشارها نتيجة لعدة أسباب ومؤثرات لا يتسع المقام لذكرها في هذا المقال.

سنحاول في هذه الورقة أن نسلط الضوء على تجربة تركيا في تدريس اللغة العربية ونحاول معرفة ماهي التحديات التي تواجهها تركيا اليوم في تدريس اللغة العربية ؟ وماهي الحلول الممكنة لهذه التحديات؟

تعتبر اللغة العربية من اللغات السامية القديمة التي استطاعت أن تحافظ على أصالتها ووجودها رغم كل التأثيرات التي مرت بها، فهي بذلك أثبتت براعتها في الصمود والبقاء. واللغة العربية لغة حية عمّرت آلاف السنين وإحتوت عدة حضارات قديمة ومازلت باقية وتستخدم إلى حد اليوم، عكس باقي اللغات السامية الأخرى التي إندرثت وزالت كاللغة الكنعانية والأرامية والفينيقية وغيرها. وكما هو معروف أن اللغة العربية من اللغات القديمة التي ظهرت قبل الإسلام لكنها اكتسبت قوة ورقي لا مثيل له بمجئ الإسلام، فقد أصبحت لغة الحضارة الإسلامية ولغة القرآن الكريم والدين الإسلامي.

ويتحدث باللغة العربية اليوم عدة شعوب إسلامية من بينها تركيا، التي تبدل اليوم تحديات كبيرة لإرجاع مكانة اللغة العربية على ماكانت عليه في سابق عهدها، فلقد حضيت اللغة العربية بمكانة جد مرموقة في تاريخ التركي فقد كان يتباهى بمعرفتها الكثير من السلاطين العثمانيين، ولكنها تراجعت وانشارها نتيجة لعدة أسباب ومؤثرات لا يتسع المقام لذكرها في هذا المقال.

سنحاول في هذه الورقة أن نسلط الضوء على تجربة تركيا في تدريس اللغة العربية ونحاول معرفة ماهي التحديات التي تواجهها تركيا اليوم في تدريس اللغة العربية؟ وماهي الحلول الممكنة لهذه التحديات؟

علم الله تعالى سيدنا آدم على نبينا وعليه الصلاة والسلام الأسماء كلها ، فهو قد تعلم لغة ابتداءً ، فقال الله تعالى :

(وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ)
(البقرة:31)

فاللغة هي الوسطة التي يتبادل الناس أفكارهم ، وتعلم أي لغة يواجه المتعلم صعوبات ومعوقات ولتجاوزها لابد من تحديات تبذل من المتعلم ومن المعلم لتجاوز الصعوبات والمعوقات التي تعترض العملية التعليمية .

ولغرض الاطلاع على التحديات التي تبذل ؛ يلزم معرفة الصعوبات والمعوقات التي تواجه طرفي العملية التعليمية، والبحث سيستند إلى معرفة العلاقة بين الشعب التركي مع اللغة العربية ؛ والصعوبات التي واجهته يوم كانت تركيا لها يد طولى في السياسة الدولية مع العالم الإسلامي أولاً ثم العربي ؛ ومرحلة الابتعاد عن اللغة العربية والتحديات التي واجهت الشعب التركي المسلم في الحفاظ على اللغة العربية ، ونبحث التحديات القائمة بوجه الصعوبات التي تواجه اليوم المتعلم للغة العربية.

أسلوب القسم في القرآن الكريم

MUHAMMED ABU'L-FOTOH

Öğrenci, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

abo.alfotoh93@gmail.com

الخلاصة

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على أشرف المرسلين، وبعد

فقد نزل القرآن بلغة العرب، واستعمل عدة أساليب أعجزت الفصحاء وأبهرت البلغاء، وقد دأب العلماء قديماً وحديثاً على دراسة القرآن وكل ما يتعلق به، بل لقد كان الدافع الديني من دراسة النصوص الإسلامية سبباً في ظهور كثير من العلوم والاهتمام بها ومنها علوم اللغة العربية التي حفظت بهذا الدين، ومن هذه الأساليب أسلوب القسم في القرآن. فقد كثر القسم في القرآن وافتتحت سور عديدة بالقسم، وقد طرق هذا الموضوع من قبل الباحثين قديماً وحديثاً، ولكنه لا يزال يحتاج بحثاً ومدارسة، ولذا فقد أردت أن أسهم ببناء لبنة في صرح الدراسات القرآنية عن طريق هذا البحث،

وقد ظهرت دراسات وبحوث كثيرة في هذا الموضوع قديماً وحديثاً، نذكر منها كتاب ابن القيم الجوزية "التبيان في إيمان القرآن" وكتاب عبد الحميد الفراهي "إمعان في أقسام القرآن"، كما نجد هذا البحث مختصراً ضمن كتب علوم القرآن، وهناك رسائل بحثت في الموضوع كدراسة "أسلوب القسم في القرآن الكريم دراسة بلاغية" لعلي بن محمد الحارثي، و"صيغة نفي القسم في القرآن الكريم دراسة تحليلية دلالية نحوية" لسمية حاج نايف، و"القسم في معاني القرآن وإعرابه للزجاج" لسميرة قربع، وغير ذلك.

هدفت في هذا البحث إلى التعريف بأسلوب القسم أولاً وبمفرداته، ثم تطرقت لأسلوب القسم وأركانه، ثم ذكرت أهم ما قد يعرض للقسم في القرآن وهو الحذف، ثم تحدثت عن مقاصد القسم في القرآن، ثم تطرقت بإيجاز لصيغة لا أقسم في القرآن، ولمن أقسم في القرآن، ومن ثم تعرضت لبعض ما أثير من شبهات حول أسلوب القسم في القرآن، وحاولت ذكر من رد عليها وشرحت الردود، وختمت بالتطرق لبيان جمال ودقة تناسب أسلوب القسم مع المقسم عليه في القرآن. وقد استخدمت في بحثي المنهج الوصفي واتخذت من جمع المعلومات من المصادر والكتب وسيلة في بحثي هذا.

ظهر لنا من خلال البحث أن القسم نشأ من احتياج الناس لتأكيد خبر أو وعد وقد استعملت كل أمة كلماتها الخاصة للتعبير عن هذا التأكيد، وقد استعمل العرب ألفاظاً عديدة للقسم كالحلف واليمين، والعهد، والعقد، والنذر، والألية، والشهادة. وشرحنا بعض هذه الألفاظ. ورأينا أن أسلوب القسم يتألف من فعل القسم، والمقسم به وما يسبقه من أداة للقسم، والمقسم عليه وهو جواب القسم وما سبق لأجله القسم. ورأينا أن المقسم عليه في القرآن قد يكون جملة خبرية، وقد يكون جملة طلبية، كما أن المقسم عليه لا بد أن يكون من الأمور الغائبة والخفية لا الظاهرة الواضحة التي تكون مقسماً به لا مقسماً عليه.

ورأينا كيف أن الحذف كثيراً يعتري أسلوب القسم وخاصة فعل القسم. وقد تحذف جملة القسم (أي فعل القسم وأداته)، كما أن الجواب قد يحذف ويبقى القسم للعلم به.

وعرجنا في البحث على أغراض القسم في القرآن، وأنه يأتي لتقرير الخبر وتأكيد، أو للفت الأنظار إلى الكون ونظامه، أو لإثبات صدق النبي صلى الله عليه وسلم، أو لإيضاح المعقول بتصوير بصورة المحسوس، أو لتصحيح بعض العقائد الباطلة، أو للتنبيه على أحداث بارزة وأماكن وأزمنة عظيمة.

كما تطرقنا لصيغة لا أقسم بإيجاز دون توسع، وعرجنا على من أقسم في القرآن، فقد أقسم الله تعالى، كما أقسم غيره كإبليس وإخوة يوسف والمشركون والمنافقين، وأصحاب القرية وغيرهم.

وقد وردت شبه أثرت حول أسلوب القسم، وعلة استعماله، ومحاولة إظهار استعماله مخالفة لقواعد العربية وبلاغتها، وذكرنا ردود العلماء على هذه الشبه، فقد ذهب السيوطي إلى أن العرب استعملت هذا الأسلوب وقد نزل القرآن بلغتهم، فيما ذهب القشيري وغيره إلى أن القسم ذكر مع الدلائل لكمال الحجة، وذكر الرازي أن القسم ورد لقطع الطريق على المجادلين وأن القسم كان دليل صدق النبي صلى الله عليه وسلم لكون العرب تحتز عن الأيمان الكاذبة، وفسر الرازي بعض الأيمان في القرآن بالدلائل.

وبينا أن بعض العلماء ربما لدفع أمثال هذه الشبه لجأ إلى نفي القسم، وفصلنا في هذا قول الفراهي رحمه الله؛ فقد فسر أصل معنى القسم بأنه ضم المقسم به مع المقسم كالشاهد على قوله، وأن القسم قد يأتي لمعان أخرى كالإكرام، والتقديس والتعظيم، والاستدلال وقد ضرب لذلك أمثلة من القرآن. كما رد العلماء على شبهة كيف يقسم الله بمخلوقاته وقد نهى عن ذلك.

ثم تناولنا ما أقسم الله به في القرآن فقد أقسم سبحانه بنفسه، كما أقسم بفعله، وأقسم سبحانه بمخلوقاته.

وأما المقسم عليه في القرآن، فقد أقسم الله عز وجل على أصول الإيمان، فأقسم على التوحيد، وعلى كون القرآن حقاً، وكون الرسول مرسلاً حقاً، كما أقسم على الجزاء والوعد والوعيد، وأقسم الله سبحانه على صفة الإنسان وأحواله وعلى عاقبته، وهكذا فقد تنوع جواب القسم في القرآن كما رأينا. ثم ختمنا البحث بذكر أمثلة نستجلي بها تناسب المقسم به والمقسم عليه في القرآن لتبين بلاغة القرآن الكريم في أسلوب القسم، من سورة الليل، والضحي، والواقعة، والطارق.

التوصيات:

تتواصل الدراسات في موضوع أساليب القرآن، ولكن ينقصنا في دراساتنا أمران حسب وجهة نظري:

الأول: معظم الدراسات تحاول وضع الإطار العام لأسلوب القسم في القرآن، وهناك من يزيد وهناك من ينقص من عناصر البحث، ولكن الدراسات التي تركز على عنصر وتوضحه بالتفصيل قليلة معدودة، ولذا أقترح على من يريد دراسة موضوع القسم أن يلاحظ الجوانب التفصيلية في عنصر معين من عناصر الموضوع.

الثاني: الجانب التطبيقي من أسلوب القسم بما يتناسب مع عصرنا الحالي، ولذا فأنا أقترح محاولة سد هذا الثغر، فالجانب التطبيقي قليل الدراسة، وإن درس فهو اعتماد على ما سبق من تحليل الإمام

الرازي وابن القيم وغيرهما لأسلوب القسم، فنحن بحاجة لدراسات تطبيقية جديدة للقسم بما يتناسب مع العصر الذي نعيش فيه وروحه ولغته، فيزداد أسلوب القسم وضوحاً في أذهاننا.

مدى تطبيق النظام المحاسبي في الجمعيات الخيرية الأردنية

ABDURRAHMAN ABDULCEVAD

الخلاصة

تصنف القطاعات الاقتصادية في الدول إلى: قطاع الدولة العام، والقطاع الخاص، وقطاع العمل الاجتماعي أو الخيري التطوعي. وتمثل الجمعيات الخيرية تجسيداً عملياً لفكرة التكافل الاجتماعي كأساس للتنمية البشرية والمادية التي تقوم على العمل الاجتماعي بدلاً من الفردية، نظراً لقيامها بالأعمال الإنسانية والاجتماعية الخيرية خدمةً لأفراد المجتمع المستهدف.

وتساهم الجمعيات في تحقيق التكافل الاجتماعي من خلال التركيز على الفئات الفقيرة المهمشة في بناء المجتمع وتشارك في بناء مجتمع متكامل يتكافل فيه الغني والفقير. ولقد كان نشوء الجمعيات والمنظمات الخيرية بغية تلبية الحاجات الأساسية كالصحة والتعليم والاهتمام بذوي الاحتياجات الخاصة من المعاقين والمرضى من أفراد المجتمع. كما تؤدي الجمعيات الخيرية دوراً بارزاً في رفع مستوى أفراد المجتمع اجتماعياً وثقافياً وتنموياً وصحياً.

ولكي تتمكن الجمعيات الخيرية من تحقيق أهدافها والاستمرار بتقديم خدماتها ومواكبة التغيرات والتطورات المحيطة بها كان لابد لها من حسن الإدارة المالية والمحاسبية وتطويرها نظراً لأن الموارد المالية تعد وسيلة رئيسية فعالة تساعد الجمعية في تحقيق أهدافها وخططها المستقبلية لتلبية احتياجات المجتمع المحلي الذي أنشئت لخدمته.

إن نجاح الجمعيات يعتمد على نجاح الهيئة الإدارية فيها وتوزيع الأدوار بين العاملين، كما يعتمد على طبيعة الخدمات المقدمة للمجتمع المحلي ونوعيتها. ولكي تحقق الجمعيات أهدافها عليها أن تفهم رسالتها وأهدافها وطرق تحقيق تلك الأهداف مع ضرورة العمل على وضع خطط استراتيجية لمواكبة التطورات في المجتمع الذي تخدمه. إن الخطط الاستراتيجية تحدد ما ترغب الجمعية في إنجازه، وكيف ستفعله، ومتى سيتم تحقيقه، وما هي الموارد التي تحتاج إليها. ويستلزم التخطيط الاستراتيجي أن تكون للجمعية الخيرية مصادر واضحة ومتنوعة من الإيرادات بغية الوصول إلى الغايات المرسومة.

إن كثرة المشاكل في أي مجتمع هي الحافز الرئيس لتأسيس الجمعيات والمنظمات الأهلية. يعود تاريخ العمل الأهلي الخيري في الأردن إلى بداية نشأة الدولة الأردنية حيث اتسم في البداية بطابع العمل الخيري والنجدة الاجتماعية؛ نظراً للظروف السياسية التي أحاطت بالمنطقة. وتعد الجمعيات الخيرية في الأردن إحدى الوسائل الهامة للنمو الاجتماعي في المجتمعات المحلية لاسيما في الريف والمناطق النائية، ولكن حتى تقدم الجمعيات الخيرية الأردنية أعمالها على الوجه الأمثل كان لا بد لها من الإدارة المالية والمحاسبية المناسبة للوصول إلى المستوى المطلوب.

2. مشكلة الدراسة

تحاول هذه الدراسة البحث في الأطر والأسس والإجراءات المالية والمحاسبية للأنظمة المحاسبية في الجمعيات الخيرية الأردنية، كما تحاول التوصل إلى معرفة أهم العوامل التي تؤثر على النظام

المحاسبي المعمول به في المؤسسات غير الهادفة للربح وإمكانية تحسين الأساليب المحاسبية المستخدمة فيها، بالإضافة إلى مناقشة السياسات التي تتبعها هذه الجمعيات والفائدة التي تعود بها على المواطنين، في ضوء ما تعانيه معظم الجمعيات الخيرية الأردنية من العديد من الصعوبات و المعوقات وأهمها نقص التمويل (الفاعوري، 1995؛ أبوصفية، 2000).

ويمكن تلخيص مشكلة الدراسة بالأسئلة التالية:

- 1- ما مدى توافر نظام محاسبي متكامل لدى الجمعيات الخيرية الأردنية؟
- 2- هل يتوافر لدى الجمعيات الخيرية الأردنية الدفاتر والمستندات المحاسبية المتعارف عليها؟
- 3- هل يوجد لدى الجمعيات الخيرية الأردنية نظام رقابة داخلي متكامل؟

3. أهداف الدراسة

تسعى هذه الدراسة إلى تحقيق ما يلي من الأهداف:

- تحديد مدى توافر نظام محاسبي متكامل لدى الجمعيات الخيرية الأردنية.
- 1- تحديد مدى توافر الدفاتر والمستندات المحاسبية المتعارف عليها لدى الجمعيات الخيرية الأردنية.
- 2- تحديد مدى توافر نظام رقابة داخلي متكامل لدى الجمعيات الخيرية الأردنية.

4. أهمية الدراسة

تتبع أهمية الدراسة من أهمية النظام المحاسبي نفسه للمنشآت المختلفة – بما فيها الجمعيات الخيرية - من تسجيل و تبويب العمليات المالية المختلفة، وقياس نتيجة أعمال المشروع وتحديد مركزه المالي في نهاية فترة زمنية معينة، إضافة إلى مد الإدارة بالبيانات والمعلومات اللازمة لاتخاذ القرار، وصولاً للتقارير الدورية اللازمة لخدمة الأهداف المختلفة للإدارة؛ إدارةً وتخطيطاً ورقابةً، هذا بالإضافة لدور النظام المحاسبي الفعال في الحفاظ على ممتلكات المشروع وأصوله من الهدر و الضياع.

وجدير بالذكر أن الجمعيات الخيرية تلعب دوراً رئيساً ومسانداً للقطاع العام من خلال التركيز على تقديم كثير من الخدمات الاجتماعية والاقتصادية لأفراد المجتمع المحلي، ويعتبر وجود الموارد المالية في ظل نظام محاسبي فعال من العوامل الأساسية لتحقيق الأغراض التي أنشئت من أجلها الجمعيات الخيرية؛ إذ إنها القوة المحركة لزيادة نشاطها وتنوع برامجها لتلبية احتياجات المجتمع الذي تخدمه بالشكل المناسب، وتنشأ الجمعيات الخيرية وتمارس أعمالها من خلال المنح والتبرعات التي تتلقاها من الأفراد والهيئات الحكومية وشركات القطاع الخاص التي تؤيد أهدافها وبرامجها، والاستقرار المالي أمر جوهري لكل منظمة غير ربحية، بصرف النظر عن حجمها أو أغراضها (برايس والطنبولي، 1998).

و تتبع أهمية هذه الدراسة أيضاً من أهميتها للجهات التالية:

1. مجالس الإدارة في الجمعيات الخيرية: ستعمل هذه الدراسة على تبيان درجة تطبيق الأساليب المحاسبية في الجمعيات الخيرية الأردنية، وبالتالي سترغب الإدارة في تصحيح أوضاعها

حتى يتم التطبيق السليم لهذه الأساليب. كما ستقوم الدراسة بإظهار القيمة المضافة لمهام الإدارة من تطبيق هذه الأساليب، وبالتالي تشجيع الإدارات على التغلب على جميع المعوقات التي تحول دون التطبيق السليم لهذه الأساليب، والاستفادة الكاملة من هذه الأساليب.

الباحثون: ستحاول الدراسة توفير العديد من المعلومات عن مدى تطبيق الأساليب المحاسبية في الجمعيات الخيرية الأردنية، كما ستحاول إضافة معلومات عن المصاعب التي تواجه الإدارات في تطبيق الأساليب المحاسبية، إضافة للمعلومات الجديدة عن مزايا تطبيق هذه الأساليب في الجمعيات الخيرية الأردنية، وبالتالي ستساعد هذه المعلومات في تطوير دراسات أخرى في نفس المجال.

التَّرْجِيحُ الدَّلَالِيُّ بَيْنَ رَوَايَاتِ الشُّوَاهِدِ الشَّعْرِيَّةِ الْمَجْهُولَةِ وَالْمُخْتَلَفِ فِي نَسَبَتِهَا فِي النُّحُوِّ الْعَرَبِيِّ

HANYE ALY MOHAMED ALY

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

الخلاصة

هذا البحث عنوانه "التَّرْجِيحُ الدَّلَالِيُّ بَيْنَ الشُّوَاهِدِ الشَّعْرِيَّةِ الْمَجْهُولَةِ وَالْمُخْتَلَفِ فِي نَسَبَتِهَا فِي النُّحُوِّ الْعَرَبِيِّ"، أحاول في ضوئه التَّرْجِيحَ بَيْنَ هَذِهِ الرُّوَايَاتِ، بِأَدَوَاتٍ لُغَوِيَّةٍ مَعْتَبَرَةٍ فِي الدَّرْسِ اللُّغَوِيِّ كَالْتَرَادِفِ، وَالْمَشْتَرَكِ، وَالتَّضَادِّ، وَالْمَصَاحَبَةِ اللَّفْظِيَّةِ، وَغَيْرِ هَذِهِ مِنْ أَدَوَاتٍ لُغَوِيَّةٍ، وَهَذِهِ مُحَاوَلَةٌ لِلتَّوَصُّلِ إِلَى نَتَائِجٍ لَهَا تَكُونُ إِضَافَةً فِي هَذَا الْبَابِ مِنَ اللُّغَةِ.

وَالشُّوَاهِدُ الَّتِي يَقُومُ عَلَيْهَا الْبَحْثُ هِيَ الشُّوَاهِدُ الَّتِي لَمْ تُنْسَبْ إِلَى قَائِلٍ فِي كِتَابِ اللُّغَةِ، أَوْ أُخْتَلَفَ فِي نَسَبَتِهَا، وَاعْتَمَدَ عَلَيْهَا النَّحَاةُ فِي تَقْعِيدِ قَوَاعِدِهِمُ النُّحَوِيَّةِ.

وَالْبَحْثُ لَا يَتَنَاوَلُ عِلَّةَ الْاسْتِشْهَادِ بِالْمَجْهُولِ، وَلَا فَائِدَةَ الْقَاعِدَةِ الَّتِي تَعْتَمِدُ عَلَى مَجْهُولٍ؟، وَلَا نِسْبَةَ الْقَوَاعِدِ الَّتِي بَنِيَتْ عَلَى مَجْهُولٍ إِلَى الْقَوَاعِدِ الَّتِي لَهَا شَوَاهِدٌ مُتَحَقِّقَةٌ النَّسْبَةِ مِنَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ وَالْحَدِيثِ النَّبَوِيِّ الشَّرِيفِ وَالشَّعْرِ الْمَعْتَدِّ بِهِ وَالْأَقْوَالُ الْمَأْثُورَةُ، فَهَذِهِ نَقَاطُ تَحْتَاجُ إِلَى بَحْثٍ آخَرَ مُسْتَقِلٍّ عَنْ هَذَا، أَمَّا هَذَا الْبَحْثُ فَاتَّوَلَّاهُ فِي نَقَاطٍ رَئِيسَةٍ، هِيَ:

1- مُحَاوَلَةُ نِسْبَةِ هَذِهِ الشُّوَاهِدِ الْمَجْهُولَةِ بَعْدَ مَا أُتِيحَ لَنَا مِنْ إِمْكَانَاتِ الْبَحْثِ مَا لَمْ تَتَّحِ لِلْسَّابِقِينَ، بَعْدَ النَّجَاحِ التَّقْنِيِّ فِي جَمْعٍ وَحْشِدٍ أَلْفٍ مِنَ الْكُتُبِ اللَّغَوِيَّةِ وَكُتُبِ التَّفْسِيرِ وَالْحَدِيثِ وَالتَّارِيخِ وَالتَّرَاجِمِ وَغَيْرِ هَذِهِ، لَمْ تَكُنْ مَجْمُوعَةً مِنْ قَبْلُ، وَلَمْ يَكُنْ مِنَ الْإِمْكَانِ أَنْ يَطَّلِعَ بَاحِثٌ مُحَقِّقٌ عَلَى هَذَا الْكَمِّ الْهَائِلِ مِنَ الْمَصَادِرِ الْعِلْمِيَّةِ. فَيَحَاوِلُ الْبَحْثُ رَدَّ كُلِّ رَوَايَةٍ إِلَى قَائِلِهَا، مَعَ تَأْصِيلِ ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ اللَّغَةِ وَالتَّفْسِيرِ وَنَحْوِهَا.

2- تَرْجِيحُ رَوَايَةٍ عَلَى مَا سِوَاهَا مِنْ خِلَالِ الْأَدَوَاتِ اللَّغَوِيَّةِ الْمَعْتَبَرَةِ فِي الدَّرْسِ اللَّغَوِيِّ الْحَدِيثِ.

3- أَثَرُ تَرْجِيحِ إِحْدَى الرُّوَايَاتِ عَلَى الْقَاعِدَةِ النَّحَوِيَّةِ.

وَيَتَّخِذُ الْبَحْثُ الْمَنْهَجَ الْوَصْفِيَّ التَّحْلِيلِيَّ مِنْهَجاً فِي جَمْعِ رَوَايَاتِ الشُّوَاهِدِ الشَّعْرِيَّةِ الْمَجْهُولَةِ النَّسْبَةِ مِنْ نَاحِيَةٍ، وَتَرْجِيحِ إِحْدَى هَذِهِ الرُّوَايَاتِ بَعْدَ تَحْلِيلِ مَعْنَاهَا مِنْ نَاحِيَةٍ أُخْرَى.

وَالْبَحْثُ يَشْتَمِلُ عَلَى عُنْوَانٍ وَمَقْدَمَةٍ وَتَمْهِيدٍ أَتَنَاوَلُ فِي هَذَا التَّمْهِيدِ نَبْذَةً مُخْتَصِرَةً عَنْ رَوَايَةِ الشَّعْرِ الْعَرَبِيِّ، وَالشُّوَاهِدِ الشَّعْرِيَّةِ فِي الدَّرْسِ النَّحَوِيِّ، وَيَتَّبِعُ هَذَا جَمْعُ الْمَسَائِلِ، ثُمَّ أَهَمُّ النَتَائِجِ، وَقَائِمَةُ الْمَرَاجِعِ.

ثَانِيًا: التَّمْهِيدُ:

1- رَوَايَةُ الشَّعْرِ الْعَرَبِيِّ.

2- الشواهد الشعرية المجهولة في الدرس النحوي.

3- الترجيح بين روايات الشواهد النحوية الشعرية المجهولة.

ثالثاً: جمع المسائل "نموذج للدراسة":

1- فَأَيَّنَ إِلَى أَيَّنَ النَّجَاءِ بَبَغْلَتِي... أَتَاكَ أَتَاكَ الْلاحِقُونَ أَحْبَسَ أَحْبَسَ. [الطويل]

لَمْ يُعْرِفْ قَائِلُهُ، وَلَمْ يَشْرَحْ مَعْنَاهُ أَحَدٌ فِي كِتَابِ النُّحُوِّ، وَمَعْنَاهُ: مَهْمَا كَانَ إِسْرَاعُكَ بِبَغْلَتِي لِحَقِّكَ الْلاحِقُونَ، فِي دَلَالَةٍ عَلَى ضَعْفِ دَابَّتِهِ وَهَزَالِهَا.

والشاهد فيه روايتان: النَّجَاءُ: بالهمز. والنَّجَاةُ: بالتاء المؤنثة.

والنجاة بقاء التَّائِيثِ: معروفه المعنى، وأما النجاء بالهمز: فمعناه الإسراع، والراجح رواية "النَّجَاءِ" بالهمز لسببين: أولهما: وجود قرينة لفظية هي قوله: الْلاحِقُونَ، وَالْإِسْرَاعُ وَالْلاحِقُ من مجالٍ دلاليٍّ واحدٍ هو الْجَرِي.

ثانيهما: لَيْسَ فِيمَا يَسْتَشْهَدُ بِهِ مِنْ شَعْرِ الْجَاهِلِيَّةِ وَالْمُخْضَرِّمِينَ اسْتِعْمَالَ لَفْظِ "النَّجَاةُ"، بَيْنَمَا اسْتَعْمَلَ لَفْظَ "النَّجَاءِ"، كَمَا فِي قَوْلِ تَابُطٍ شَرًّا:

وَحَنَحْتُ مَشْعُوفَ النَّجَاءِ كَأَنَّنِي... هَجَفْتُ رَأْيَ قَصْرٍ سَمَالاً وَدَاجِئاً.

المستشرقون وكتابة السيرة النبوية

AHMED EL-MUSAMHA

Doktora Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

الخلاصة

حظيت السيرة النبوية باهتمام الدارسين والمستشرقين الغربيين منذ وقت مبكر، فترجموا سيرة ابن هشام وعدد من كتب السير والمغازي، ووضعوا مصنفات عديدة حول سيرة نبي الإسلام، ومن أشهر من صنف في ذلك: جولدتسيهر ومونتجمري وات وجوستاف لوبون وستانلي بول وغيرهم، وبالنظر إلى غزارة ما كتبه المستشرقون وأهمية ما طرحوه في تشكيل الوعي الغربي بشأن نبي الإسلام صلوات الله عليه فإننا سنحاول في هذا المقال التركيز على نموذجين من الكتابات الاستشراقية في السيرة النبوية وهما لستانلي بول ومونتجمري، ومن خلالهما نتبين الإشكاليات المعرفية الاستشراقية في التعامل مع السيرة النبوية.

قد عرف المسلمون رسولهم صلى الله عليه وسلم منذ ولادته، فلم تكن طفولته غامضة، كما يزعم بعض المستشرقين، من أمثال مونتجمري وات، والمستشرق كارل بروكلمن في كتابه: تاريخ الشعوب الإسلامية، والمستشرق يوليوس فلهاوزن، وقال قريباً من هذا المستشرق موير، والمستشرق نيكلسون، والمستشرق مرجليوث في كتابه: محمد، والمستشرق كانون سيل في كتابه: حياة محمد، وجورج بوش في كتابه: محمد مؤسس الدين الإسلامي، ومؤسس إمبراطورية المسلمين، المترجم أخيراً إلى اللغة العربية، وغيرهم كثير، ممن ورد ذكرهم في هذه الوقفة، وغيرهم.

لم تسلم سيرة المصطفى صلى الله عليه وسلم من الهمز واللمز، والطعون والشبهات، والمزاعم والأخطاء، والتناقضات والإنكار، من قبل رهط من المستشرقين الذين تعرضوا لحياة الرسول - عليه الصلاة والسلام.

وهذه السمات هي مجمل المواقف من سيرة الرسول محمد صلى الله عليه وسلم، وسنته المطهرة، في متنها وسندها، الذي تنفرد به الثقافة الإسلامية في التحقق من الرواة الثقات من أهل الحديث الشريف، مما أوجد علماء من علوم الحديث الشريف، اصطلاح على تسميته بعلم: الجرح والتعديل.

تلك هي أبرز المواقف الاستشراقية من السنة النبوية والسيرة العطرة، التي انتقلت إلى أيامنا هذه، وبلغات غربية متعددة، أبرزها وأقدمها اللغة الإسبانية، حيث يعود التأليف بها حول نبي الله صلى الله عليه وسلم إلى القرن الثالث الهجري، بداية القرن التاسع الميلادي

ثم تأتي اللغات الأخرى؛ إذ تعود العناية بالسيرة النبوية في هذه اللغات الأخرى، غير الإسبانية، إلى قبيل قيام الحروب الصليبية 491 - 690هـ الموافق 1098 - 1291م، كما في اللغة الإنجليزية، واللغة الروسية، حينما ظهر كتاب المفكر الروسي ذي الخلفية المسيحية سوليفري: محمد: حياته وتعليمه الديني، في النصف الثاني من القرن الثاني عشر الهجري، النصف الثاني من القرن التاسع عشر الميلادي، وكتاب آخر ألفه نيكولاي تروناؤو جاء عرضاً لمبادئ الشريعة الإسلامية سنة 1850م، ثم اللغة الألمانية، واللغة المجرية، حيث انطلقت الكتابات عن الرسول صلى الله عليه وسلم، بدءاً بما كتبه جيرمانوس جولا، الذي أسلم وحمل الاسم عبدالكريم جرمانوس، وذلك سنة 1351هـ الموافق 1932م.

ثم ظهرت اللغة العبرية لتسهم في سلسلة الطعون والشبهات لسيرة المصطفى صلى الله عليه وسلم وسنته، مستقبة هذه الطعون والشبهات من اللغات الأخرى، لترسيخ مفهوم أن محمداً صلى الله عليه وسلم قد بنى هذا الدين على التعاليم اليهودية والمسيحية، كما يدعي رهط من المستشرقين، لاحقهم عالة على سابقهم.

لئن قيل: إن هذا كلام في الماضي، فإن الماضي ينعكس الآن في الحملة على الإسلام والمسلمين، وعلى رموز الإسلام وقياداته في الماضي والحاضر، وعلى رأسهم نبي الهدى محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم، ولعل هذه الثورة التقنية، وثورة الاتصالات، تهين قدرة على إيصال المعلومة الصادقة عن الرسالة والرسول صلى الله عليه وسلم، بحيث يخف الجهل تدريجياً، وإن لم يخف الإجحاف في حق الرسالة والرسول صلى الله عليه وسلم، ممن نصبوا أنفسهم دعاة للفكر الغربي، وما يحمله من خلفيات دينية، لا يستطيع الغرب التنكر لها، مهما ادعى التوجه العلماني، ولكنها خلفيات مغلوبة، فيما يتعلق بالأديان السماوية والثقافات الأخرى.

هذا بدوره يؤكد على عظم المسؤولية على المسلمين أنفسهم، في الاستمرار في تقديم الإسلام المتسامح المعتدل الوسطي، ومواجهة الهجوم على الإسلام ورموزه بالحكمة، سواء أكانوا من المستشرقين أم من المنصرين أم من غيرهم من الخاضعين في أمور الدين الإسلامي، ممن تنقصهم المعلومة الصحيحة عن هذا الدين، وينقصهم الانتماء إلى هذا الدين، ويفتقرون إلى السيطرة على اللغة التي جاء بها هذا الدين، أو ممن يسعون إلى تشويه المعلومة الصحيحة عن الإسلام وعن نبي الإسلام صلى الله عليه وسلم، وعن رموز الإسلام، على مر التاريخ، بما في ذلك الإعلام، الذي أضحى يمارس أثراً فاعلاً في التأثير في النفوس.

أما أن يتعرض للسيرة العطرة مارق من المارقين، من قريب أو بعيد، فهذا حصل في الماضي، ويحصل الآن، ويتوقع أن يحصل في المستقبل، عندما تعمى الأفئدة التي في الصدور، والمارقون أكثر [21]، ويعبرون غالباً عن آرائهم، لا عن دياناتهم، فيتعرضون للذات الإلهية، وللملائكة، وللكتب، وللرسل، ولليوم الآخر، وللقدر... ولا يكون لهم وقع أو تأثير، وإن أوجب الأمر الوقوف عند أقوالهم والردود عليهم، تبييناً للحق، كما هو عليه كتاب الله تعالى المنزل على عبده ورسوله محمد بن عبد الله صلى الله عليه وسلم، في مجادلة الآخرين ومحاجبتهم.

كتب مونتجمري وات، المستشرق الإنجليزي المعاصر، وهو في الوقت نفسه قسيس، عدة كتب عن النبي الكريم محمد بن عبد الله عليه الصلاة والسلام منها: محمد في مكة، ومحمد في المدينة، ومحمد القائد والنبي، وفي كتابه الأول يتحدث عن ادعاء المستشرقين الذين سبقوه بوجود آيات حذفت من القرآن الكريم! سميت بآيات الغرائق، وضمنت بعض الأخبار والروايات، التي وردت في بعض كتب التراث، واتكأ عليها بعض المستشرقين، وسماها مونتجمري وات (الآيات الشيطانية).

EK 1 – SEMPOZUM KURULU

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Mehmet Ünal

Prof. Dr. Nuri Adıgüzel

Prof. Dr. Ahmet Yıldırım

Prof. Dr. Özcan Güngör

Prof. Dr. Mustafa Özkan

Prof. Dr. Yakup Civelek

Prof. Dr. Halil Çiçek

Prof. Dr. Ömer Yılmaz

Doç. Dr. Cafer Acar

Doç. Dr. Behlül Tokur

Dr. Öğr. Üyesi Rahim Ay

Dr. Öğr. Üyesi Aydın Kudat

Yürütme Kurulu

Prof Dr. Mehmet Ünal

Doç. Dr. Cafer Acar

Dr. Öğr. Üyesi Aydın Kudat

Bilim ve Danışma Kurulu

Prof. Dr. İbrahim Aydın, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Said Okumuş, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Ünal, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Nuri Adıgüzel, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Yılmaz, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Yakup Civelek, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Yıldırım, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Cenksu Üçer, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Unsal, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Fatih Erkoçoğlu, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Bülent Akot, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Yasin Yılmaz, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Doç. Dr. Cafer Acar, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Aydın, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Kenan Özçelik, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi M. Mucahit Asutay, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Aydın Kudat, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Muhanned al-Irâkî, Bağdat Üniversitesi, Irak

Prof. Dr. Muhammed el-Bûcî, Gazze Üniversitesi, Filistin

Prof. Dr. Muhammed Sâbir Ubeyd, Irak

Prof. Dr. Laabidî Boudula, Abdulkadir Üniversitesi, Cezayir

Prof. Dr. Yayıouche Djaafar, Abdulhamid ibn Badis Mostaganem Üniversitesi
(UMAB), Cezayir

Doç. Dr. Mohammad Mlitan, Misurata Üniversitesi, Libya

Doç. Dr. Abdelhak Belabed, Theory of literature and Comparery literature,
Katar Üniversitesi

Doç. Dr. Mohammad Jaber Thalgi, Yermük Üniversitesi, Ürdün

Doç. Dr. Ibrahim Khalaf alKhaldi, Yermük Üniversitesi, Ürdün

Prof. Dr. Saleh Safar, Misurata Üniversitesi, Libya

Doç. Dr. Muhammed Millitan, Misurata Üniversitesi, Libya

Doç. Dr. Cafer Yayush, Cezair

Doç. Dr. Rare al-Rifai, Yermük Üniversitesi, Ürdün

Prof. Dr. Ali Mansouri, Blida 2 Üniversitesi, Cezayir

Prof: Naima Sadia, Mohamed Khider Biskra Üniversitesi, Cezayir

Doç. Dr. Larb al-Hadraoul, Mohammed V Üniversitesi, Rabat, Fas

Doç. Dr. Hasan el-Habib, Moritanya

Doç. Dr. Khalid Eduhaym, Suriye

Doç. Dr. Aiblu Salem, Misurata Üniversitesi, Libya

Akademik Sekreteryä

Araş. Gör. Hasan Selek

EK 2 – SEMPOZYUM PROGRAM AKIŞI

AÇILIŞ KONUŞMALARI 09.30 - 10.00
Pof. Dr. İbrahim AYDINLI Prof. Dr. Mehmet ÜNAL Yürütme Kurulu
Oturum Linki: https://us02web.zoom.us/j/85605818557

I. OTURUM- 05.05.2021 10.00 - 11.30	
Oturum Başkanı: Doç. Dr. Cafer ACAR	
Elmas Abdikoğlu	Hârîrîzâde Kemâleddin Efendi'nin Turfetü'l-Müstersele ale't-Tuhfetil-Mürsele Adlı Eserindeki Vahdet-i Vücûd ve Ona Bağlı Meseleler
Hümeysra Sevgülü Hacıibrahimoğlu	Ebû İshâk Es-Saffâr'ın Hudûs Deliline Yaklaşımı
Yunus Çaykara	Matûrîdiliğin Teklif Hükmü Bağlamında İlahi Adalet ve İnsan Sorumluluğuna Bakışı
Hayrunnisa Kahveci	Sahîhâyn Rivayetleri Özelinde Şirk Meselesi
Şehmus Aksak	İslam Hukukunda Münakasa (Eksiltme) Usulü İhale
Fatma Betül Asıl	Haneî Mezhebinin Yayılması ve Bunu Sağlayan Faktörler
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

II. OTURUM- 05.05.2021	
12.00 – 13.30	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. M. Halil Çiçek	
Mehmet Ali Yasak	Elmalılı Muhammed Hamdi'nin (1878-1942) ve Ömer Nasuhi Bilmen'in (1883-1971) Tefsirlerinde Takvâ Kavramının Tahlili
Esra Doğan Prof. Dr. M. Halil Çiçek	Lokman Suresi Bağlamında Çocuk Eğitim Metodlarının Modern Döneme Yansıması
Esra Çaykara	Sümbül Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Sümbül Efendi Tekkesi
Merve Ceylan	İlk Dönem İslam Tarihinde Dini Referansların Kullanımı
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

III. OTURUM- 05.05.2021	
14.00 – 15.45	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Yasin YILMAZ	
Merve Hasoğlu	Araplarda Kıyafet Kültürü
Atilla Yarıcı	Âlim, Müfessir Ve Aksiyoner Bir Dava İnsanı: Muhammed Mahmûd b. Osman Es-Savvâf el-Mevsilî
Mustafa Öğren	Abdurrahman Şeref Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Tarihçiliği Hakkında Bir Değerlendirme
Sevde Gedikli	İbn Hişam'ın es-Sire'sinde Olay-Mekân İlişkisi Bağlamında Coğrafi Yerleşim Merkezleri
Sadık Gündoğdu	İbn Hişam'da Geçen Olağanüstü Kıssalar
Muhammed Türkaslan	Kur'an-ı Kerîm'de "Kâne" ve Türevleri
Fatma Polat	İslam Tarihinde Cami ve Siyaset İlişkisi: Emevîler Örneği
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

IV. OTURUM- 05.05.2021	
16.00 – 17.30	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR	
Emrullah Astan	Nefs Eğitimi Ekseninde Asetizm(Çilecilik) Kavramı: Anna Freud'in "Ego Ve Savunma Mekanizmaları Psikanalizi" Örneği
Medine Kara	Fritz Oser Ve Dini Yargı Teorisi
Kübra Karamemiş	Ernest Harms'ın Dini Gelişim Teorisi ve Diğer Kuramcılarla Karşılaştırması
Aysun Aydan	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programlarındaki Kazanımların Ders Kitaplarında Gerçekleşme Durumuna Yönelik Literatür Üzerine Değerlendirme
Ayşegül Kip	Türkiye’de Dini Grupların İnsan Kazanma Yöntemlerinin Sosyolojik İzahı
Mustafa Şahin	Solomon Schechter ve Muhafazakar Yahudilik
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

V. OTURUM- 06.05.2021	
10.00- 11.30	
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mehmet ÜNAL	
Sümevra Açık	Çok Eşliliğin Tarihi, Nedenleri ve Aile Bireyleri Üzerindeki Psikolojik Etkilerine Dair Bir Değerlendirme
Nagihan Durmuş Doç. Dr. Osman Düzgün	Zorunlu Göç Sonrası Türkiye’de Yaşayan Suriyeli Edebiyatçılar ve Eserleri
Yahya Üçer	Birleştirilmiş Sınıf Uygulaması ve Yaz Kur’an Kursları Üzerine Yapılan Çalışmalar
Ayşegül Kıp	Postmodernizm’in Kadın Kimliği Üzerindeki Etkisi
İlhan Kasırğa	Yaygın Eğitim Kurumları Olarak Tarikatların İnsan Yetiştirmede Uyguladıkları Yöntemler
Mervenur Tekeci	İslamofobi ve Neo-Selefilik İlişkisi
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

VI. OTURUM- 06.05.2021	
12:00 - 13:30	
Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Aytaç AYDIN	
Esranur Tellioglu	İmam Mâtürîdî'nin Tekfir Meselesine Yaklaşımı- Kitâbü't-Tevhîd Örneği
Şeyma Gedik	Modern Psikolojinin ve Tasavvuf Psikolojisinin Mutluluk Kavramına Bakış Açısı
Feride Demirtaş	Gençlik Edebiyatı ve Din Eğitimi Bağlamında Öğrencilerin Wattpad Uygulaması ve Kitaplarına Yönelik Görüşlerine İlişkin Literatür Üzerine Bir Değerlendirme
Sümeyye Kayretli	İslamofobik Düşünce de Dini Bilgi ve Kavramların Manipüle Edilmesi
Muhammet Aydoğan	İbn Haldun'un Kalkınma Politikaları Üzerinden Ortadoğu ve Afrika Coğrafyasına Bakış
Ayşe Kaş	Modern Arap ve Fars Edebiyatında Anne Konulu Şiirlere Genel Bir Bakış
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557

VII. OTURUM- 06.05.2021	
14:00-15:30	
Oturum Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Aydın KUDAT	
Gufran Hatem al-Shafeay	Irak Türkmen Edebiyatı Temsilcilerinden Es'ad Nâib ve Keşkül Adlı Eseri
Huseyin Fahd Huseyin	المناهج الحديثة في تفسير القرآن الكريم
Muhammed Miftah Bâkir	التوجيه النحوي للقراءات المتواترة عند أبي إسحاق الثعلبي في كتابه الكشف والبيان
Muhammed Abu'l-Fotoh	أسلوب القسم في القرآن الكريم
Tarık Huseyin	الأفاق المشرقة للغة العربية في تركيا
Khalilullah Rasuli	İran Dış Politikası Üzerine Bir İnceleme: Temel Faktörler, İkilemler, Hedefler
Ahmet el-Musamaha	المستشرقون وكتابة السيرة النبوية
Abdurrahman Abdulcevvad	مدى تطبيق النظام المحاسبي في الجمعيات الخيرية الأردنية
Dr. Hani Ali Muhammed Ali	الترجيح الدلالي بين روايات الشواهد الشعرية المجهولة والمختلف في نسبتها في النحو
Oturum Linki:	https://us02web.zoom.us/j/85605818557